
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

21. évfolyam 2. szám

2012. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Nagy Attila: A HunRA első húsz éve az olvasásfejlesztés szolgálatában 3

Műhelykérdések

Orbán Éva: Két szakma vonzásában 12

Varga Katalin: Olvasni izgalmas, olvasni érdemes, olvasni kell! 18

Tóth Máté: Könyvtárbusz-szolgáltatások Magyarországon 26

Tóth Erzsébet: Az internetes keresők oktatása a hazai és a külföldi könyvtárosképzésben 36

História

Rózsa Dávid–Lencsés Ákos: Három visszaemlékezés a KSH könyvtárának harminc évéről 42

Könyv

Bella Katalin–Kiszl Péter: Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei sorozat összevont XIV–XV. kötete 60

From the contents

Attila Nagy: Twenty years of the Hungarian Reading Association in service for reading development (3);

Éva Orbán: Attracted by two professions. The Veterinary Science Library (12);

Katalin Varga: The reading portal of the National Pedagogical Library and Museum (18);

Máté Tóth: Mobil library services in Hungary (26)

Cikkeink szerzői

Bella Katalin, az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) oktatója; *Kiszl Péter*, az ELTE oktatója; *Lencsés Ákos*, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtár osztályvezetője; *Nagy Attila*, szociológus, olvasáskutató; *Orbán Éva*, a Szent István Egyetem Állatorvostudományi Könyvtár igazgatója; *Rózsa Dávid*, a KSH Levéltár munkatársa; *Tóth Erzsébet*, a Debreceni Egyetem oktatója; *Tóth Máté*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Varga Katalin*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

Nagy Attila

A HunRA első húsz éve az olvasásfejlesztés szolgálatában

Jó két évtizede, 1991. október 31-én, egy pénteki napon, napfényes koradélutáni órákban az Országos Széchényi Könyvtár VIII. emeleti előadótermében 63 fő – vita után egyhangú szavazással – elfogadta az Alapszabályt, ezzel megalakult a Magyar Olvasástársaság, a Nemzetközi Olvasástársaság (International Reading Association, IRA) hazai tagszervezete, angol nevén a **Hungarian Reading Association**, amelynek rövidítése (**HunRA**), sokak számára azóta márkanévvé lett.

A 63 fős alakuló ülés résztvevői között könyvtárosok, pedagógusok, gyógykezelő pedagógusok, a felsőoktatásban dolgozók, elméleti kutatók, nyelvészek, pszichológusok, szociológusok mellett néhány szerkesztő, író és főiskolai hallgató ugyancsak jelen volt. Többek között Adamikné Jászó Anna, Balatoni Teréz, Bartos Éva, Bocsák Istvánné, Csabay Katalin, Dán Krisztina, Gereben Ferenc, Gósy Mária, Hubert Ildikó, Horváth Zsuzsanna, Kádárné Fülöp Judit, Kiss Barbara, Komáromi Gabriella, Kovács Emőke, Kucska Zsuzsa, Mikulás Gábor, Nagy Attila, Péterfi Rita, Ramháb Mária, Rigó Béla, Vidor Miklós és Winkler Márta.

Az akkor megfogalmazott, fontosabb céljainkat változatlanul aktuálisnak tartjuk:

- 1) Fórumot, szervezeti kereteket kívántunk teremteni az olvasástudományok részterületein működő szakemberek találkozásához, intenzív és hatékony párbeszédük kialakításához. Ismert tudománytörténeti tény, hogy a korábban elkülönült tudományok határterületeinek érintkezése kölcsönösen jótékony hatással van mind a gyakorlati, mind az elméleti problémák megoldására.
- 2) Az 1989–1990 fordulóján kibontakozó nagy társadalmi változások lehetővé tették a tudományok addig többnyire zárt, szocialista karanténjának felszámolását. Vagyis egyértelművé lett, hogy köznevelési, közoktatási és közművelődési rendszerünk egészének megújulása elképzelhetetlen a nemzetközi szinten elfogadott nevelési, oktatási, képzési, kutatási módszerek megismerése, kipróbálása, kritikus átvétele nélkül. Máig arra ösztönözzük tagságunkat, hogy legjobb saját hagyományaink, gyakorlatunk továbbéltetése, fejlesztése mellett ismerjék meg a nálunk jobb eredményekkel (IEA, PISA, PIRLS), büszkélkedő országok (például a finnek) eszközrendszerét, módszereit, sikerének titkait. Kollegiális, munkatársi, baráti kapcsolatok teremtésével, valamint a szakirodalom követésével, az együttműködési lehetősé-

gek kihasználásával tegyük jól láthatóvá fizikai, szellemi kincseinket, kapacitásunkat ugyanakkor hozzunk haza minden használható tudást, ötletet, módszert. Az olvasásfejlesztés érdekében működtessük a közértelmesség gyarapítását szolgáló „kapillárisokat”!

Az előzmények*

Az 1970-es évektől megindult lassú, nemzetközi politikai enyhülés lehetővé tette a korábbinál valamivel szélesebb körű nemzetközi tudományos kapcsolatrendszer kialakulását. A közeledés a szabad világból indult, és itthon fogékony érdeklődő kutatókra talált. Ennek a közeledésnek az egyik eredménye volt, hogy Magyarország már 1970-ben részt vehetett az IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) elnevezésű nemzetközi pedagógiai kutatótársaság iskolai eredményvizsgálatában.

Az IEA vizsgálata bizonyos értelemben meghatározó előzménye volt a Magyar Olvasástársaság szerveződésének is. Ugyanis az IEA Társasághoz való csatlakozást Kiss Árpád, az Országos Pedagógiai Intézet Didaktikai Tanszékének vezetője, a Magyar Pedagógiai Társaság elnöke kezdeményezte, nem kis politikai bátorsággal, finom diplomáciával keresztül is vitte – egyedülként az akkori szocialista országok közül. Kiss Árpád tisztában volt a nemzetközi tudományos kapcsolatok jelentőségével, érzékelte, hogy a több évtizedes lemaradás pótolható, ha a hazai kutatók hozzájutnak az egyébként itthon hozzáférhetetlen társadalomtudományi szakirodalomhoz. Az olvasás-szövegértés fejlesztését az iskolázás szempontjából központi jelentőségűnek tudta, ezért a korszerű eszközökkel lefolytatott IEA olvasásvizsgálatban való részvételt minden erejével támogatta. A gyöngye hazai eredmények láttán fontosnak tartott minden olyan kapcsolatot, amely a hazai olvasás-terület és az olvasáspedagógia előmozdítását szolgálhatja.

A fenti megállapítás sajnos, a könyvtárügyben nem volt egyértelműen igaz. Az 1968 és 1989 közötti években a kivételes helyzetű, vezető beosztásban lévő személyiségek eljutottak ugyan egy-egy IFLA-konferenciára, de az akkori KMK Olvasáskutatási osztályán vagy bárhol dolgozó kutatók két-három évente még csupán a szocialista országok szakembereinek moszkvai, varsói, budapesti, berlini, prágai, szófiai, tallinni – vagyis kizárólag a „tábor” fővárosaiban rendezett – konferenciáin vehettek részt.

A Nemzetközi Olvasástársasághoz való csatlakozás Magyarország számára igen előnyösnek mutatkozott. Az 1956-ban alapított, 1970-ben már tízezernél több (főleg amerikai és kanadai) tagot számláló szakmai társulat a legnagyobb szakkiadóknak számított az olvasáskutatás és az olvasáspedagógia területén. Tudományos szaklapja, a *Reading Research Quarterly* a legrangosabb tudományos lap volt a témában. Az 1970-es és '80-as években az olvasástanulás megértése szempontjából kulcsfontosságú tudományos eredmények születtek a kognitív pszichológiában, a szociolingvisztikában és a pszicholingvisztikában, ami jelentős mértékben segítette tisztázni az olvasás és a szövegértés mechanizmusait. Mindezek

* Az 1970 és 1987 közötti időszak áttekintésekor Kádárné Fülöp Judit visszaemlékezését használtam fel.

közvetlenül hasznosíthatóak voltak a pedagógusok, az olvasással foglalkozó szakemberek képzésében. Az IRA-tagság sok szálon segített kiépíteni azokat a kapcsolatokat, amelyek révén a legfontosabb módszereket, kutatási eredményeket, vitás kérdéseket idehaza is meg lehetett ismerni.

Az 1970-es évek végére Ausztriában, Belgiumban, Dániában, Finnországban, Franciaországban, Írországban, Németországban, Nagy-Britanniában, Svédországban már jelentős létszámú nemzeti olvasástársaságok működtek, amelyek az IRA bejegyzett nemzeti tagszervezetei is voltak. Működött az IRA Európai Fejlesztési Bizottsága (IDEC) is, amely két évente egy-egy európai olvasáskonferenciát is szervezett, változó helyszínekkel.

1979-ben Ralph Staiger (az IRA ügyvezető igazgatója) Budapestre látogatott, és felkereste Kiss Árpádot, a Magyar Pedagógiai Társaság elnökét. tíz évre szóló ingyenes IRA tagságot ajánlott egy olvasáspedagógiai szakembernek, abban a reményben, hogy Magyarországon is alakul a helyi olvasástársaság – a nyugat-európai országok olvasástársaságaihoz hasonlóan.

Kiss Árpád Kádárné Fülöp Juditot bízta meg a kapcsolattartással, aki ettől kezdve rendszeresen megkapta az IRA-tagsággal járó illetmény lapokat: a *Reading Today*-t és a *Reading Research Quarterly*-t. Kiss Árpáddal közösen kezdetben a Magyar Pedagógiai Társaság alsó tagozatos szakosztályának keretei között próbálták megszervezni a Magyar Olvasástársaságot. Azonban rövidesen kiderült, hogy a különféle elemi olvasástanítási módszerek terjesztésében érdekelt szakemberek nem tudtak együttműködni, így ezek a kezdeti próbálkozások kudarcba fulladtak.

Az IRA 1983-ban a Bécsben rendezett Európai Olvasáskonferenciát, amelyen a Nemzetközi Olvasástársaság amerikai vezetői közül is sokan részt vettek. Ha hivatalosan nem is lehetett még ilyen céllal Magyarországról kiutazni, turistaként éppen Bécsben járva Kádárné Fülöp Judit találkozott az IRA és az európai olvasástársaságok vezetőivel. 1986-ban Pehr-Olof Rönnholm, a Finn Olvasástársaság elnöke, az Európai Szervezet elnöke, valamint az IRA Igazgatótanácsának tagja Magyarországon járva találkozott Kádárné Fülöp Judittal és Nagy Attilával. Utóbbi kutatóként, oktatóként, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tisztségviselőjeként jelentős szervezési tapasztalatokkal, továbbá a könyvtárosi és pedagógusi körökben kiterjedt kapcsolatokkal is rendelkezett. Kettejük megbeszélésein körvonalazódott, hogy a leendő Magyar Olvasástársaságot széles körű szakmaközi alapokon kellene megszervezni. Hiszen éppen a sokoldalú szakértelem, a különböző foglalkozásúak eszmecseréje, témánk interdiszciplináris szemléletű megközelítése lehet az a többlet, amiért érdemes egy új szakmai szervezetet létrehozni.

1987 júliusában a spanyolországi Salamancában rendezett 5. Európai Olvasáskonferenciára Nagy Attila tudott eljutni és előadást tartani. Az egyik legrégebben, 1218-ban alapított egyetem kisvárosában hosszú távon is fontos beszélgetéseket kezdehettünk mások mellett a dán Mogens Jansennel, az osztrák Peter Schneckkel, a finnországi svéd Pehr-Olof Rönnholmmal, a Nyugat-Berlinben élő Franz Biegelmaierrel. Itt nem részletezhető okoknak köszönhetően e konferencia záróülésén az ír Vincent Greany „*Viszontlátásra 1989-ben Budapest!*” mondattal fejezte be előadását. Amint erről máshol már bővebben írtunk, sajnos, akkor még nem voltunk elég bátrak, elég erősek ennek megszervezésére, és bizony az illetékes elvtársak sem látták át, nem hitték el, nem értették meg az így kapott nagyszerű lehetőség várható „bevételeit,” jótékony szakmai következményeit. Pedig Budapest, Ma-

gyarország 1987-ben már jól érzékelhetően vonzó, érdekes helynek számított a világban. A későbbiekben „annus mirabilisnek” nevezett 1989. esztendő majdani – akkor még nem tudható, talán csak remélhető – hazai és nemzetközi eseményeit pedig ne is említsük!

A hazai bizonytalanságot, tanácstalanságot egyértelműen tudatnunk kellett jóakarató kollégáinkkal, és végül az esedékes 6. Európai Olvasáskonferencia házigazdája a Nyugat-Berlinben működő Freie Universität lett. Franz Biegelmaier egyetemi tanszékvezető nagylelkűségének, a magyarok iránti rokonszenvének köszönhetően nyolctagú hazai csoport lehetett vendég ezen a számunkra rendkívül tanulságos eseményen (Adamikné Jászó Anna, Dán Krisztina, Gereben Ferenc, Gósy Mária, Kádárné Fülöp Judit, Nagy Attila, Sarkady Kamilla, Zsoldos Márta). Emlékezetes konferenciánk 1989 júliusában, négy hónappal a berlini fal leomlása előtt zajlott, de a bekövetkező fordulatot ott és akkor közlünk senki nem sejtette. Direkt kérdésre válaszolva Franz Biegelmaier is még legalább további két évtizedre becsülte ezen abszurdítás, a fal fönmaradási esélyeit.

A nyugat-berlini konferencia lényegében európai kulturális visszafogadtatásunk gesztusaként volt értelmezhető, hiszen a nyolcfős csapat a legkülönbözőbb szekciókban kaphatott szót, szerezhettek élményeket, köthetett barátságokat. Ráadásul a záró plenáris ülésen felkért előadóként Nagy Attila egyértelműen emlékeztette a hallgatóságot a háború utáni, a nagyhatalmak döntésének következményeként kialakult vasfüggöny mögé kényszerített létünk, európai kítaszítottaságunk reménybeli megszűnésére, az oktatási és kutatási módszerek, a kérdésfeltevések, az értelmezési keretek kívánatos közeledésére.

A munka

A hazatérésünket követő hónapokban már megnövekedett önbizalommal és munkakedvvel láttunk hozzá a Nemzetközi Olvasástársaság új nemzeti tagszervezetének megalapításához. A tagszervezeti státus jóváhagyásához elsőként önálló, ám az IRA alapszabályához illeszkedő, a hazai törvényi előírásoknak ugyancsak megfelelő alapszabályt kellett fordítanunk, fogalmaznunk, szerkeszteniünk. Munkánk egy rendkívül pontos fordítással kezdődött, majd körültekintő, jogászok segítségével is igénybe vevő, sokféle egyeztetést kívánó, az IRA munkatársainak (főként Alan Farstrup és Alida Cutts) véleményét ismételten kikérő „küzdelemmel” folytatódott. Végig kellett gondolnunk, hogy a teljesen más hazai körülmények között mi az, ami szervezetenként átvehető módon megvalósítható, és mi az, amit másképpen kell csinálnunk. Nem utolsó sorban a (gyakran változó) hazai jogrendbe is be kellett illeszteni a Magyar Olvasástársaságot. Alapvető célunk volt, hogy az olvasással foglalkozó szakemberek széles körét egybegyűjtsük. Ezért nemcsak könyvtárosokat, nemcsak tanítókat, tanárokat, hanem rajtuk kívül gyógypedagógusokat, kutatókat, nyelvészeket, pszichológusokat, szociológusokat, gyermekirodalommal foglalkozókat, drámapedagógusokat, sőt a digitális írásbeliséggel foglalkozókat, szociálpedagógusokat, olvasásterapeutákat is igyekeztünk megnyerni a Társaság ügyének.

A Társaság életében a személyes találkozásoknak különös fontosságot tulajdonítottunk. Ezért az évi két alkalommal rendezendő, egy–másfél napos konferenciát

kötelező menetrendnek szántuk. Magyarország út- és vasúthálózata közismerten főváros központú, a közlekedés számos tagtársunk számára megterhelő. Ezért évente legalább egy konferenciát igyekeztünk mindig más vidéki városba szervezni, hogy a lehető legnagyobb számban vehessenek részt eseményeinken, hogy az érdeklődő helyi kollégáknak bátorítást nyújtsunk kezdeményezéseik, munkájuk sikeres folytatásához, hogy a legérdekesebb, legeredetibb ötletek, módszerek számára az országos bemutatkozásra esélyt kínáljunk, és ezzel magunk is gazdagabbá válhassunk. A konferenciák, szemináriumok szervezése mellett kutatások kezdeményezésével, pályázatokkal, kiadványok szerkesztésével, írásával ugyancsak növelni kívántuk, és kívánjuk azóta is a hazai írásbeliség színvonalát. Alapszabályunk teljes szövege honlapunkon (www.hunra.hu) mindenki számára könnyen elérhető. Szervezetünk működési alapelveiből most csupán egyetlen mozzanatra kívánjuk a figyelmet felhívni. Legfőbb döntéshozó intézmény az évente legalább egyszer összehívandó közgyűlés. A két közgyűlés közötti időszakban a jelenleg 11 tagú Tanács irányít, és a kétévente választott elnök gondoskodik a közgyűlés, illetve a Tanács határozatainak végrehajtásáról, valamint a közgyűlés, illetve a tanácsülések összehívásáról.

A Magyar Olvasástársaság megalakulását közvetve, közvetlenül sokan segítették. Néhányuk nevét már okkal említettük. Erkölcsi kötelességünk legalább két további kiváló személyiség nevének megörökítése. Néhai Juhász Gyula professzor, az OSZK akkori (1986-1993), főigazgatója nagylelkűen otthont adott a Nemzeti Könyvtárban a HunRA működéséhez. Jó két évtizede a Budavári Palota F. épülete folyamatosan székhelyünk, a tanácsülések, rendezvények jelentős részét ugyancsak az OSZK termeiben tarthatjuk. Utódai, Poprády Géza, Monok István, valamint Sajó Andrea főigazgatók az eredeti döntést nem változtatták meg. Köszönet érte!

Hasonlóképpen rendkívül fontos, máig hálára kötelező gesztust kaptunk Kálmán Attila matematika–fizika szakos tanártól, aki 1992 februárjában első közgyűlésünk nyitó előadását az Oktatási és Kulturális Minisztérium politikai államtitkáraként mondta el. Beszéde a legkevésbé sem volt protokolláris üdvözlések, jókívánságok füzére. Előadása három pillérré épült. „*Minden nemzet a maga nyelvén lett tudóssá, de idegenen sohasem.*” – indított a klasszikus Bessenyei-idézetrel, folytatta a bibliafordítások jelentőségének tudatosításával. Vagyis az anyanyelvi készségek (beszéd, olvasás, írás), fejlesztését egész nevelési, oktatási rendszerünk központi kérdéseként mutatta be. Majd ennek egyik kihagyhatatlan eszközeként, forrásaként a matematika tanítását jelölte meg. Végezetül a jó iskolát elképzelhetetlennek tartotta a megfelelő iskolai könyvtárak működése nélkül. Hangütése máig érvényesen felidézhető, mert alapvető törekvéseinket foglalta össze.

Két évtizedes munkánk számos részlete, annak eredményei honlapunkon mindenki számára visszakereshető a *Rólunk – Bemutatkozás – Tevékenységünk – Kiadványok – Konferenciák – Hírlevelek* és a további kulcsszavak követésével. Az adott terjedelmi keretek között szükségképpen csupán erősen hiányos mozaik felvázolására van módunk. Elsőként, a tartalmi ismertetést elkerülve, csupán illusztratív szándékkal említjük az *Olvasásra nevelés és pedagógusképzés* című, 25 írást tartalmazó kiadványunkat¹. A kötet anyagának több mint az ötöde a határon túli kollégák előadásainak szerkesztett változata. Vagyis nem jámbor óhaj, divatos szó-

lam, hanem rendszeres gyakorlattá vált akkori tevékenységünkben a határon túli magyarság gondjainak, munkájuk sikereinek megjelenítése. Csak néhány példa a jelzett füzet tartalomjegyzékéből: Lanstyák István (Pozsony): *Kétnyelvűség és anyanyelvi nevelés*; Borbáth Erzsébet (Csíkszereda): *A moldvai csángó gyermekek kétnyelvűsége*; Lukács István (Székelyudvarhely): *Olvasásra nevelés és történelem*; Szallós-Kis Ferenc (Székelyudvarhely): *A román irodalom megszerettetése Székelyföldön*; Bábi Móricz Tünde (Újvidék): *Olvasásra nevelés – könyvtáros szemmel*.

Az 1989-re tervezett budapesti nemzetközi konferencia még csupán az előlegezett bizalom jele lehetett volna, de az 1995. július 23–25. között a magyar fővárosban rendezett, *Írásbeliség és Demokrácia* címmel jegyzett 9. Európai Olvasáskonferencia házigazdáiént már nyugodt lélekkel érezhettük az addig végzett munkánk elismerését, amikor az IRA és az IDEC illetékes vezetőivel tárgyaltunk. A több tucat országból érkezett, csaknem háromszáz fős vendégsereg többsége legalább saját előadása közben a légkondicionálás hiánya miatt derekasan megizzadt a kelenföldi Feneketlen tó közelében, a Szent Imre templom mellett lévő, néhány éve még Föxi-Maxi Egyetemnek csúfolt, akkorra már gyorsan privatizált konferencia központ termeiben. A hazai sajtó részletesen foglalkozott az eseménnyel, azzal a ténnyel is, hogy szakmai, baráti kapcsolatrendszerünk jelentősen megerősödött.

A sokféle gazdagodás egyik leglátványosabb eleme éppen a konferencia első estéjén, az OSZK VI. emeleti tanácstermében rendezett állófogadáson körvonalazódott, amikor a kolozsvári könyvtáros, Demeter Réka kezdeményezésére Nagy Attila, valamint az IRA ügyvezető igazgatójaként itt tartózkodó Alan Farstruppal hármasban egy átfogóbb, nemzetközi együttműködés alapjairól kezdtünk beszélgetni, ahol kezdetben a romániai magyarság bekapcsolódásának esélye volt a legfontosabb tét. Másol erről már bővebben írtunk, ezért itt csupán címszavakkal idézzük a történet lényegét. 1996 tavaszán előbb Charles Temple és Scott Walter segítségével Kolozsvárott, majd ugyanez év nyarán az IRA prágai világkongresszusán már önálló szekcióülés keretében szőttük tovább a majdani RWCT (Reading and Writing for Critical Thinking) olvasásfejlesztési program tervének szálait. Az ötlet tehát Kolozsvár, Budapest, valamint az IRA ügyvezető igazgatójának találkozásából, közös töprengéséből született, de a tényleges kivitelezéshez már az IRA teljes vezérkarának szellemi, valamint a Soros Alapítvány hatékony anyagi támogatására volt szükség. (Minderről bővebben olvasható *Az olvasás ösztantárgyi feladat* című, 2011 novemberében megjelent kiadványunk bevezető fejezetében.)

Szeged, 1997. április 2–5. – a következő, kihagyhatatlan dátum. *Szigetek és hidak* címmel került sor az első országos olvasáskongresszusra – írtuk, mondtuk akkor, de hasonló, azóta sem szerveztünk. Mozgósító szándékunk egyértelmű volt. A meghívott előadók közül a helyiek különösen erős emlékeket hagytak bennünk, mint például Kokas Károly számítógép- és internethasználattal kapcsolatos karakteres állításai, előrejelzései, valamint Monok István olvasástörténeti kutatásainak eredményei. Az előadók döntő többsége viszont szabadon választott témákkal önként jelentkezett, az egyetemi hallgatóktól a gyakorló pedagógusok, könyvtárosok során át a gyógypedagógusokon keresztül a kutatókig. Három-négy párhuzamos szekció dolgozott folyamatosan. Bécsből, Beregszászról és Kézdivásárhelyről is

tudtunk vendégeket fogadni. Azóta is fájjalom, szervezési ügyetlenség emlékeként őrzöm, hogy a feszes program, illetve a budapesti vonatindulás közötti rövid idő miatt külhoni barátaink kedvéért nem állhattunk meg Ópusztaszeren megtekinteni a nemzeti emlékparkot, a Feszty-körképet.

Saját hangunk megtalálásának, hosszú távú programunk kialakításának egyik igen jellemző példáját sem hagyhatom említés nélkül. A megalakulásunkat követő évek augusztus végi napjaiban menetrendszerűen érkeztek a szervezet amerikai központjából a buzdító felhívások: szeptember 8. az *International Literacy Day!* *Az Írásbeliség világnapja!* Rajta, szervezzünk pályázatokat, sajtótájékoztatókat, ünnepi rendezvényeket! 1996 és 2004 között tettük is több-kevesebb sikerrel, amit jónak láttunk. Például 1998. szeptember 8-án, a Liszt Ferenc téren Hámosi József agykutató akadémikus, kulturális miniszter és Pokorni Zoltán oktatási miniszter egyaránt figyelemreméltó beszédet tartottak, ráadásul mindketten tőlünk is kértek előzetes szakmai javaslatokat. Valódi, tartalmas együttműködés alakult ki közöttünk. A világnap és a hazai helyzet információi azonban a felületességre hajló médiában gyakran kifejezetten a komikummal keveredtek. A mohamedán világból érkező, a nők hátrányos megkülönböztetéséből fakadó, a női írástudatlanság tényeit többször hibásan magyarországi feszültségként idézték az éppen megszólaló riporterek.

2004-ben Szalai Márta és Kovács Mariann százhalombattai gyermekkönyvtárosok ötletét országos megmozdulássá erősítettük. 2005-től kezdődően minden év szeptember 30-án, Benedek Elek születésének évfordulóján, *A népmese napján*, országos és helyi rendezvények sorával hívjuk fel a szülők, nagyszülők, pedagógusok, könyvtárosok és nem utolsó sorban a média figyelmét a népmesék lélektani jelentőségére, erkölcsi világméretű, értékrendet, gondolkodásmódot, konfliktusmegoldó stratégiákat formáló, nyelvművelő, szókinccs-gyapító erejére. Társaságunk tevékenységében ellenállhatatlanul összekapcsolódó kulcsszavak kerültek egymás mellé: család–hágyomány–óvoda–könyvtár–iskola–irodalom–olvasás–kultúra–nemzeti öntudat és egyetemes értékek!

Manapság napi hét (!) percet foglalkozunk gyerekeinkkel! Először is kapcsoljuk ki a folyamatosan villódzó, hangoskodó képernyőket! Beszélgessünk, énekeljünk, rigmusokat, verseket, majd meséket mondjunk, olvassunk a piciknek, a kicsiknek meg a nagyobbacsáknak! Majd csak az ilyesfajta göcögések, kacagások, beszélgetések, együttes élmények, belső utazások, szellemi „védőoltások” után jöhessen közénk a televízió, a számítógép! Mennyivel könnyebben veszik az iskolai akadályokat az ilyen „mesélős” családból, óvodából érkező gyerekek! Ezzel a témával egyértelműen hosszú távú, stratégiai jelentőségű kérdéshez értettünk!

A HunRA két évtizedes tevékenységének egyik leglátványosabb eleme, elismerése s egyúttal reklámja volt a Nemzetközi Olvasástársaság 21. Világkongresszusának (*Building Literacy Bridges*) budapesti megrendezése a 2006. augusztus 7. és 10. közötti napokban. (Ennek részletes történetével még adósok vagyunk.) A 600 főt közelítő résztvevő, a 15 párhuzamosan működő szekcióban elhangzó csaknem 500 előadás, a 96 fős, többségében előadást is tartó, részben a külhoni nemzetrészeket képviselő magyar csoport, voltak a vendégeink. A plenáris megnyitó előadói pedig Sólyom László köztársasági elnök, Korzenszky Richárd, a Tihanyi Apátság perjele,² Andreas Schleicher, az OECD Oktatási Igazgatóság elemzője, a

PISA-vizsgálatok vezetője, valamint az énekes, mesemondó Berecz András voltak. Inkább tárgyyszerű, mintsem önelégült összegzés, ha a sajtó (napilapok, rádió, televízió, szaklapok) munkáját segítőkészen tájékoztatónak, mozgósító erejűnek minősítjük. Kritikusan, ám konstruktívan szólhattunk saját helyzetünkről, és bátran dicsérhettük, vonzó példaként emlegethettük a nálunk jobban teljesítő országok jó gyakorlati példáit: Dél-Koreát, Finnországot, ami a PISA-eredményeket, valamint az USA-beli pedagógusképzés minden tantárgyra vonatkozó olvasásfejlesztési moduljait illeti.

A sok üres területet hagyó mozaikunk utolsó „olvasható” foltja legyen egy ugyan csak kiemelkedően fontos év, a 2011. eredményeinek felvillantása.

2011. május 13–14-én, Szombathelyen, a Berzsenyi Dániel Könyvtárban, a Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtárának és több tanszékének segítségével *Az olvasás ösztantárgyi feladat* címmel szerveztünk 160 fő részvételével konferenciát, s az ott elhangzott legfontosabb előadásokból összeállított, azonos című kötet 2011. november végére meg is jelent³.

Szeptember végén Egerben, a Bródy Sándor és Városi Megyei Könyvtár vendéglátása, tudatos szövetségkötése az Eszterházy Károly Főiskola, valamint a Benedek Elek Óvoda kitűnő munkatársaival tette lehetővé a VII. Országos népmese-konferencia (címe: *A népmese az olvasás táltosa*) nagy sikerű megszervezését.

November 19-én az éves közgyűlés hivatalos menetrendje (szakmai és pénzügyi beszámoló vitája, elfogadása) előtt, illetve után Csányi Vilmos etológus és Csépe Valéria agykutató pszichológus akadémikusok kitűnő, korábbi nézőpontjainkat radikálisan új elemekkel kiegészítő előadásait élvezhettük.

Közönségsikerét tekintve korábban csak a nemzetközi megmozdulásokat jellemző nagy létszámú hallgatóság előtt szólhattunk, vitázhattunk 2011. december 10-én az ELTE Tanító- és Óvóképző Kar Kiss János altábornagy utcai épületében, ahol 260 fő zsűföldött össze a színpadon ülve, az ablakmélyedésekben, a hátsó sorokban állva, hogy *A népmesemondás esélyei napjainkban* című gondolat körben kössünk szövetséget a jövőendő óvodapedagógusok legjobbjával. (Továbbá csak akkor vagyunk igazságosak, ha legalább az említés szintjén egy márciusi OSZK-ban rendezett *Olvasótárs*, valamint októberi, a Kaposvári Egyetem Könyvtárában megtartott olvasásfejlesztési témajúkonferencia tényét is rögzítjük.)

Régen túlléptük az engedélyezett terjedelmi kereteket, mégis az égető hiányérzet a szerzőkben a legerősebb motívum. Megbocsáthatatlan feledékenység lenne szellemi építkezésünk legalább két további alapelemét említetlenül hagyni. Egyrészt a honlapon ugyan jól látható kiadványaink sorából ki kell emelnünk a hazai biblioterápiai szakirodalom egyik alapvető művét, Bartos Éva *Segített a könyv, a mese. Vallomások életről, irodalomról, olvasásról* című kötetét⁴, másrészt a honlapunkon évek óta – Péterfi Rita, Bartók Györgyi, Kis Klára és Tóth Andrea jóvoltából – folyamatosan tovább épülő *Gyerekirodalmi adatbázis* előzményét, az 1995-ben megjelent válogatott ajánló bibliográfiát, akkor még nyomtatott formájú első változatát: Bocsák Veronika–Benkő Zsuzsanna–Hölgyesi Györgyi *Olvas nekem! Kalauz szülőknak, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében* című, azóta is gyakran forgatott munkáját.⁵

A remény

Bármiféle didaktikus összegzés helyett inkább a reményt fogalmazhatjuk meg abban a tekintetben, hogy töredékes múltidéző visszatekintésünkből mégis csak kiolvasható a bennünket vezérlő értékek struktúrája. Mindenekfölött a korábban nem jellemző holisztikus szemléletmód, a hazai és külföldi partnerek közötti kapcsolatrendszer erősítése, kiemelten a család, az óvoda, az iskola, a könyvtár, a média, a gyermekkultúra, a szociális és egészségügyi szféra intézményeinek, valamint az egyházak minden eddiginél tudatosabb, szorosabb együttműködésének szorgalmazása. Megmaradásunk sokat emlegetett alapvető feltételei (demográfiai mutatók, GDP-adatok, kriminalitás, migráció) mellett a nemzet alkalmazkodó képessége, tanulékonyága, szellemi tartása, a közértelmesség színvonala általában a PISA-kutatások eredményeiben többé-kevésbé hitelesen tükröződnek. Ezért túlzás nélkül állíthatjuk – hiszen a beszéd, az írás, az olvasás, a gondolkodás, az eltervezett emberi cselekvés széttephetetlenül összetartozó fogalmak –, hogy megmaradásunk tekintetében az olvasásfejlesztés századunkban nemzeti sorskérdés.

JEGYZETEK

- 1 Olvasásra nevelés és pedagógusképzés. HUNRA konferenciák előadásai. (Szerk. Nagy Attila.) Bp., OSZK., 1994. 132 p. /Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei/
- 2 Mindkét előadás szövege olvasható a 3K 2006. 9. számában.
- 3 Az olvasás ósztantárgyi feladat. (Szerk. Nagy Attila, Imre Angéla, Köntös Nelli.) Szombathely, Savaria Univ. Press, 2011. 291 p.
- 4 Segített a könyv, a mese. Vallomások életről, irodalomról, olvasásról. (Szerk. Bartos Éva.) Bp., Magyar Olvasástársaság, 1999. 200 p.
- 5 Bocskai Veronika–Benkő Zsuzsanna–Hölgyesi Györgyi: Olvass nekem! Kalauz szülőknek, óvónőknek, tanítóknak a gyermekkönyvek útvesztőjében. Bp., Trezor, 1995. 316 p.

Két szakma vonzásában

2011 az Állatorvosok Világéve volt, mert 250 évvel korábban kezdődött Lyonban az állatorvosképzés, és a hazai képzés is immár 225. tanévében jár. 1787-ben II. József rendelete alapján létesült állatgyógyászati tanszék a Pesti Egyetem orvosi fakultásán. A vezetésére kiszemelt Tolnay Sándor (1747–1818) Bécsben Wolstein tanítványaként elsajátította az állatgyógyászat tudományos alapjait, hogy ezt azután kötelező tárgyként az orvosjelölteknek továbbadja. Nehéz körülmények között, az orvosprofesszorokétól messze elmaradó megbecsüléssel és fizetéssel folytatta pályáját, és küzdött az állatgyógyászat oktatásának „egyenjogúsításáért”. Az oktatás hivatalos nyelve még közel egy évszázadig a német volt, de Tolnay néhány év alatt magyarra fordította mestere számos művét, illetve maga is írt összefoglalókat diákjai és a gazdák számára. Ezzel megteremtette a hazai állatorvosi szaknyelvet.¹ Az Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum is benne tiszteli alapítóját, ugyanis módszeresen kezdte gyűjteni az orvostudomány kapcsolódó és az állatorvos-tudomány korabeli reprezentatív műveit. Tette ezt annak ellenére, hogy a helytartó tanács szemére hányta, hogy olyan könyveket szerez be, amelyek az egyetem könyvtárában már megtalálhatók. Tolnay azonban messzire tekintett, biztosítani akarta az oktatás tudományosságát, oktatói felkészültségét, és talán remélte, hogy tanszéke egyszer kivívja az önállóságot. Az évente készült inventáriumokból megállapítható, hogy a Tolnay által beszerzett 224 kötetből még ma is 203 tétellel büszkélkedhet a Magyar-Kossa Gyula Szakmatörténeti Könyvgyűjtemény. Közöttük szerepel az első magyar állatorvosi hungaricumnak számító, az ókori állatorvos-tudomány összefoglalását adó Vegetius *Mulomedicina* című kötete is (1574), amelyet a humanista orvos, Zsámboki János adott ki Bázelen².

Tolnay után, egészen a II. világháború utáni korszakig az intézmény vezető professzorai gondozták és gyarapították a könyvgyűjteményt. Közülük is kiemelkedik Nádaskay Béla, aki a könyvtár szakrendjét alakította ki, illetve Magyar-Kossa Gyula, aki az első kötetkatalógus és a máig felbecsülhetetlen értékű *Magyar állatorvosi könyvészet 1472–1904*³ szerzője. Munkásságukról részletesebben a könyvtár történetében⁴ olvashatunk.

Talán az sem véletlen, hogy az első szakképzett könyvtáros, aki 1961-ben került intézményünkbe, egyik professzorunk felesége, Vetési Eszter volt. A könyvtár élére Bakonyi Ferencné személyében 1979-ben került könyvtáros, aki a korábbi eredményekre építve biztosította a könyvtár szakszerű működését, és megteremtette az élvonalbeli tudományos szakkönyvtári szolgáltatások szolid alapjait. A könyvtár jelentősen bővült, megkapta a Steindl Imre tervezte campuson az ún. rektori épület emeletét is korszerű berendezéssel. Létrejött a szakmatörténeti könyvgyűjtemény, amelyet a katalógusban teljesen feldolgozott, és amelyből teljes szöveges izelítőt nyújtunk digitális könyvtárunkban⁵. A könyvtárhoz csatolták az Állatorvostudományi Egyetem 200 éves levéltárát és az Állatorvos-történeti Gyűjteményt.

Megindultak a számítógépes témafigyelések és egyéb modern szolgáltatások. Munkáját Cserey Lászlóné, majd Szabóné Szávay Judit töretlenül folytatta.

A könyvtáros „hatalomátvétel” azonban egyáltalán nem jelentette az állatorvosképzéstől és az állatorvosi szakmától, illetve az állat-egészségügyi szolgálattól való eltávolodást. Az állatorvosképzés hazánkban mindvégig egyetlen intézményben folyt, így különleges az állatorvosok kötődése az alma materhez. Hasonlóképpen egyetlen nyilvános könyvtárra támaszkodhatnak szakmai információszerzésükben hallgató koruktól a nyugdíj után készített szintézisekig, memoárokig: az Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeumra. Mint nevünk is sugallja, nemcsak egy szakterületért egyedül felelős tudományos szakkönyvtárként, egyetemi könyvtárként működünk, hanem komplex közgyűjteményként is, amely egy szakma múltjának valamennyi nyomtatott, kéziratos, képi, hangzó és tárgyi dokumentumát, emlékét őrzi, és minden eszközzel igyekszik biztosítani információellátását.

A könyvtár teljességgel gyűjti a hazai állatorvosi szakirodalmat, de mivel a 4-5000 fős szakma számára a könyvkiadás egyre gazdaságtalanabb, komoly forrásokat kell a külföldi szakirodalom beszerzésére fordítanunk. Mind a kar, mind az állatorvosi doktori iskola hozzájárul ahhoz, hogy az állatorvoslás magfolyóiratait, mintegy 120-130 címet, szinte hiánytalanul elő tudjuk fizetni, és a legújabb kiadású szakkönyvek is a polcunkon vannak legalább egy-egy példányban. Az elmúlt években – az Elektronikus Információ Szolgáltatás (EISZ) keretében elérhető teljes szöveges forrásokon kívül – sikerült két elektronikus könyvcsomagot is előfizetnünk, amivel az oktatás tankönyvigényét is igyekszünk kielégíteni. Biológusképzés is folyik karunkon. Az ő ellátásuk szerényebb, de jó együttműködés alakult ki a Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtárral, ahová előszeretettel járnak a Tudományos Diákkör tagjai vagy szakkolgozatukat készítő hallgatóink.

Szolgáltatásaink közül a leglátványosabb az olvasótermi élet. Akárcsak a legtöbb felsőoktatási könyvtár, mi is a hallgatók „tanulósobájaként”, majdnem otthonaként szolgálunk. Sajátos színt kölcsönöz ennek az, hogy a mi 1000-1500 hallgatónkhoz több mint a fele külföldi. Sokan érkeznek Németországból, a skandináv államokból, Írországból, Izraelből, Görögországból, Máltáról, de van amerikai, indiai, vietnami, etióp olvasónk is. Az olvasószolgálatosok napi munkájában az angol és a magyar nyelv egyformán használatos. Ez persze azért is szükségszerű, mert a tájékoztató munkában használt szakadatbázisok (CAB Abstracts, Food Science and Technology Abstracts, Zoological Record) és a szakirodalom nagyobb része szintén angol nyelvű. Ifjú olvasóink egy része a könyvtárat tekinti bázisának, itt tölti a napot. Magával hozza laptopját, amelyen – a drót

nélküli hálózatra kapcsolódva – a saját és a kar által kínált oktatási anyagokat, elektronikus dokumentumokat tanulmányozza vagy éppen a távoli otthonnal kommunikál. Számítógépparkunk, amely korábban rendkívüli terhelésnek volt kitéve, most már csak „biztos háttér” és a könyvtári informatika oktatásának eszköze. A diákok igénybe vehetik a szkennert, a nyomtatókat dolgozataik elkészítéséhez vagy a csoportos megbeszélést szolgáló kis szobát. A tanulással töltött órák vagy éppen a kis- vagy nagyállat-klinikai ügyelet fáradalmait kényelmes fotelekben, „Álmaid könyvtára!” feliratú kispárnákon pihenik ki.

A használók képzése még a nyolcvanas években kezdődött kötelező vagy fakultatív tárgyként. A kurzusok időtartama – a források bővülésével – 8-ról 16 órára emelkedett, de a 2005 óta a Moodle keretrendszerben működő távoktatás, amely nagymértékben épít az önálló ismeretszerzésre, gyakorlásra, valószínűleg még több elmélyedést, időt igényel a hallgatóktól. A távoktatási rendszer bevezetésének több oka volt. Az oktató könyvtárosok egyben olvasószolgálatosok, és az évi 200-300 órányi oktatás tantermi formában ezzel nehezen összeegyeztethető. Másrészt hallgatóink fele dolgozó PhD-s vagy szakállatorvos-képzésben részt vevő gyakorló állatorvos, így mindkét fél számára előnyösebb a szabad időbeosztás a feladatok megoldásában és a javításban. Az évek során az a meggyőződés alakult ki bennünk, hogy a használóképzés akkor igazán hatékony, ha a források használata tényleges információs igényt elégít ki, vagyis erős a motiváció. A felsőoktatásban ez leginkább úgy biztosítható, ha az oktatók maguk építenek be könyvtárhasználatot, információkeresést igénylő feladatokat az oktatási folyamatba, és ehhez kérik a könyvtárosok segítségét. A „beágyazott” könyvtáros (embedded librarian) karunkon megjelenik a tanulmányok elején, amikor a könyvtárhasználati alapvetésre van szükség, az első komolyabb esszéfeladat kiadásakor, amikor a forrásismeret és a hivatkozások etikája és technikája a téma, majd a szakdolgozatírás előtt, mélyítve a keresési és irodalomhasználati ismereteket, készségeket. Ezeket az alkalmakat a plenáris előadásoktól kezdve az igény szerint tartott kiscsoportos vagy egyéni bevezetésekben keresztül az egyoldalas segédletekig rendkívül rugalmasan igyekszünk felkínálni, mert nagyon fontosnak tartjuk, hogy meggyőzzük hallgatóinkat a lektorált források használatának előnyeiről. A felsőoktatásban is komoly kihívást jelent a szakmai igényességgel szemben a kritikátlan internethasználat és a gátlástalan plagizálás „divatja”.

Az oktatók, az állatorvos kutatók, a hatósági állatorvosok és a rendelőkben dolgozók időbeosztása, terhelése ritkán teszi lehetővé, hogy személyesen keressék fel könyvtárunkat, közben a szakirodalommal való lépéstartás, a kutatási pályázatok előkészítése, az élelmiszer-vizsgálat, az állatvédelem, a laboratóriumi technika fejlődése, a társállatok gazdáinak a humán ellátást közelítő igényei szükségessé teszik a gyors tájékozódást. Könyvtárunk igen nagy hangsúlyt fektet honlapjának építésére, amelyen a szolgáltatások bemutatása mellett igyekszik ezeket az igényeket is kielégíteni. A régebbi linkgyűjtemények mellett ma már Netvibes⁶ oldalakon gyűjtjük az állatorvosok és biológusok számára elérhető információforrásokat, amelyeket felhasználunk a könyvtári informatika oktatásában, valamint konferenciákon, továbbképzéseken is bemutatunk. A könyvtár életének minden mozzanatáról, az állatorvosi információ világának minden újdonságáról hírt adunk *Noctua*⁷ című hírlevelünkben, amely immár 15 éve jelenik meg honlapunkon, valamint a Magyar Állatorvosi Kamara negyedéves folyóiratában, mintegy háromezer példányban.

A könyvtárat szinte valamennyi állatorvos ismeri, hiszen itt tölti hallgatói életének egy részét, és a 10-20 évenként kiadott tankönyveket is innen tudják csak kölcsönözni a két kiadás közti hallgatói évfolyamok. Természetes, hogy ha információra van szükségük, hozzánk fordulnak telefonon, e-mailben, Skype vagy MSN közvetítésével. Az információs szolgáltatások költségeit egy támogatási megállapodás keretében a Magyar Állatorvosi Kamara fedezi tagjai számára. Mivel adatbázisaink csak az egyetem területéről érhetőek el, a könyvtárosok átvállalják a keresés feladatát is: tájékoztató munkánk nagyobb részét a külső felhasználók számára végezzük. Az egyetem oktatói-kutatói megszokták, hogy az elektronikus források íróasztalukról elérhetőek, maguk keresnek és maguk töltik le a szükséges cikkeket. A szakadatbázisokból ma már a szolgáltató Ovid segítségével a kiválasztott cikkek teljes szövege közvetlenül elérhető. Az új könyvekről (amelyeket gyarapítási javaslatok alapján szerzünk be) szintén értesülnek a honlapról. Nemeszser fájlik, hogy ritkán élvezhetik a könyvtár nyugalma, a békés olvasgatás öröme, de bevallják, hogy élvezik a források gazdagságát és a hozzájutás könnyűségét. A könyvtár azonban nem mondhat le a személyes kapcsolatról, mert nincs az a kérdőív, amely egy jó igényfeltáró beszélgetést helyettesítené. A tanévnyitói tanszéki értekezleteken, új szolgáltatások bevezetésekor személyesen keressük fel a tanszékeket vagy a munkatársak más csoportjait.

A könyvtár az 1970-es évektől fontos szerepet játszik az egyetemen az oktatók tudományos munkásságának regisztrálásában és értékelésében, amely a pályázatok és az előléptetés feltétele. A *Magyar Állatorvosi Bibliográfiában* előbb nyomtatott formában, majd a katalógus részeként feldolgozzuk a magyar állatorvosok tollából megjelent közleményeket. Katalógusunk⁸ az állatorvos-tudomány központi katalógusaként is funkcionál, amelyben saját dokumentumaink mellett kereshető az MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézet és a Mezőgazdasági Szaktudományi Akadémia Állategészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság könyvtárának állománya is. Folyik állományunk retrospektív katalogizálása, illetve az 1878-ban

elsőként indult *Veterinarius*, a napjainkban *Magyar Állatorvosok Lapja* címmel megjelenő legfontosabb hazai szaklap teljes feldolgozása a MATARKA-ban.

Az elmúlt években a publikációk nyilvántartásának és értékelésének legfőbb forrása a Magyar Tudományos Művek Tára lett, amelyben karunk valamennyi oktatójának, kutatójának közleményei megtalálhatók. Ez nagymértékben megkönnyíti a könyvtár munkáját, amikor az összegzett impaktfaktor-értéket és a hivatkozások számát kell hitelesen megadnunk. Az MTMT-t kell használnunk a hazai és nemzetközi intézményi akkreditációhoz szükséges adatok megállapításához is.

A könyvtár profiljának egyedisége is indokolja, hogy minél több szállal kapcsolódjunk a könyvtári rendszerhez, rendelkezésére álljunk minden érdeklődőnek, ezért tagjai vagyunk a MOKKA Egyesületnek, az ODR-nek, a szakmai szervezeteknek, amelyekben számos tisztséget töltöttek be munkatársaink. Tíz éven keresztül vezettük az agrártudományi adatbázis konzorciumot, amelyet most az EISZ menedzsel. Az European Association for Health Information and Libraries (EAHIL) keretében működő European Veterinary Libraries Group az összekötő kapcsunk a nemzetközi állatorvosi könyvtári világhoz.

Az indulás időszakát leszámítva a levéltár és a múzeum háttérbe szorult a könyvtár mellett, ami nem csoda: ezekben az években használóink (hallgatóink) száma két és félszeresére növekedett, és szinte robbanásszerűen bővült a szolgáltatási paletta. Az utóbbi évek azonban kedvező változásokat hoztak.

Azon szerencsés intézmények közé tartozunk, amelyek működése jól dokumentált. Több mint 200 évre visszamenőleg követhetők a vezetőségi iratok, a tanszékek szakmai tevékenysége. Az intézménytörténetet gazdag fényképgyűjtemény színesíti, és számos személyi hagyaték is van a birtokunkban. Levéltárunk repertóriumát⁹ Szögi László készítette el, aki az alapvető rendezést is végezte. Hosszú éveig azonban nem volt főfoglalkozású levéltáros munkatársunk, így az iratátvétel szünetelt, amit 2010-től Négyesi Barbara igyekszik pótolni. Megjelentek azonban forráskiadások¹⁰, amelyek az állatorvosképzés történetének legérdekesebb és jelentősebb levéltári dokumentumait tárják a nagyközönség elé az 1787–1970 közötti időszakból. A fotógyűjtemény nagy része egyaránt élvezhető a Magyar Digitális Képkönyvtár és az életrajzokat, műveket is tartalmazó Magyar Állatorvosi Panteon¹¹ oldalain. Gazdag anyagunkból további izelítőt kínálunk honlapunkon, *A hónap levéltári anyaga* „rovatban”.

Némi pályázati támogatással, de főként a külső érdeklődésnek és adományoknak köszönhetően megújult és folyamatosan bővül az Állatorvos-történeti Gyűjtemény is. Először a hallgatók kérésére elkészítettük az *Állatorvoslás és egyetem-történet* című állandó kiállításon szereplő tárgyak katalógusát, mert – könyvtárosok lévén – gyakran nem tudtuk megmondani, mire is használhatók a különböző eszközök. Ez ma virtuális múzeumunkban¹² látható. A kar és a Magyar Állatorvosi Kamara támogatásával igyekszünk gyűjteményünket karbantartani. Festményeinket és ifjabb Vastagh György csodálatos állatszobrait restauráltattuk, félezer darabos patkógyűjteményünk tisztítás és konzerválás után hamarosan szintén az állandó kiállítás része lesz. Mindkét kollekción szerepelt és díjat nyert 1896-ban az Ezredéves Kiállításon, majd 1900-ban a Párizsi Világkiállításon. A közelmúltban sebészeti eszközökkel és Fehér Dezső professzor lovas érmeivel gyarapodott gyűjteményünk. Három éve időszakos kiállításokat is rendezünk. Idén a *Mit adott a magyar állatorvos-tudomány a világnak?* kérdést körülvárva mutatjuk be a nagy elődök büszkesége méltán okot

adó teljesítményeit. Ezek a kiállítások mindig a kar munkatársainak segítségével jönnek lére, és az ő „produkcióik” vonzzák a közönséget a Múzeumok Éjszakáján is, amelyen eddig két alkalommal vettünk részt.

Azért szívünkhöz legközelebb mégis a könyvek állnak, ha közművelődésről van is szó. Örömmel adunk helyet az oktatókból–hallgatókból verbuválódott olvasó-körnek, szívesen népszerűsítjük az állatorvosok szakmai és szépirodalmi műveit, és természetesnek vesszük, hogy az új könyvek bemutatására is olvasótermünkben kerül sor.

Az egy alma materből induló állatorvosok nagy „családjának” fogadott és befogadott tagjai az állatorvosi könyvtárosok. Az, hogy hallgató koruktól intézzük – az információszolgáltatáson túl – ügyes-bajos dolgaikat, hogy a kis fluktuáció miatt van kollégánk, aki az egyetem rektorát már diákkorában ismerte, sokat segít abban, hogy azt, akkor és úgy tudjuk használóink kezébe adni, amire, amikor és ahogyan szükségük van. A közeli kapcsolat, a számos visszajelzés erős motivációt is jelent a tudományterület és a szakma szükséges mértékű megismeréséhez, a folyamatos fejlődéshez. A könyvtár, a levéltár és a múzeum még a nehéz időkben is élvezi a kar és a szakma figyelmét, és ezt a támogató–ösztönző környezetet minden kollégának kívánni tudom.

JEGYZETEK

- 1 Mészáros János–Orbán Éva: Tolnay Sándor szerepe a magyar állatorvos-képzés és -szaknyelv kialakításában. = Magyar Orvosi Nyelv, 2003. 1. sz. 41–47. p.
- 2 A gyűjtemény hungaricáiról részletesebben: Bakonyi Ferencné–Gábor Iván: Az Állatorvostörténeti Könyvgyűjtemény régi magyar és magyar vonatkozású könyvei 1574–1850. Budapest, Állatorvostudományi Egyetem, 1987. 123 p. Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai, 2. URL: <http://konyvtar.univet.hu/hungarika/hungarika.html>
- 3 Kóssa Gyula: Magyar állatorvosi könyvészet 1472–1904. Budapest, Országos Állatorvos Egyesület, 1904. 346 p. Állatorvosi Kézi Könyvtár; 8.
- 4 Winkler Bea–Striczky Péter: Az Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum története (1787–2000). Budapest, Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum, 2009. 89 p. A SZIE Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum kiadványai; 9. URL: <http://library.univet.hu/konyv/>
- 5 <http://konyvtar.univet.hu/regi/digitalib/INDEX.HTM>
- 6 <http://www.netvibes.com/aotk>, <http://www.netvibes.com/zoovet>, <http://www.netvibes.com/bio>
- 7 <http://konyvtar.univet.hu/index.php/hu/konyvtar/noctua>
- 8 <http://193.6.204.110/monguz2/index.jsp>
- 9 Szögi László: Az Állatorvostudományi Egyetem levéltára (1741) 1787–1972. Budapest, Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtár, 1985. 213 p. Az Állatorvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai; 1.
- 10 Dokumentumok a magyar állatorvosképzés történetéhez, I–VI. kötet
- 11 <http://konyvtar.univet.hu/panteon/panteon.htm>
- 12 <http://konyvtar.univet.hu/virtualismuseum/>

Orbán Éva

Olvasni izgalmas, olvasni érdemes, olvasni kell!

Az Európai Unió TÁMOP 3.2.4-es pályázata a könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítéséről szól az élethosszig tartó tanulás érdekében. A pályázatok első és második szakasza befejeződött, lassan valamennyi nyertes projekt eljutott már a záráshoz, indul a harmadik szakasz. Az országos pályázatok közül már csak a *Nevelési Tudásdepó* projekt van talpon, amely egy hosszabbítási kérelem után 2012. február 29-éig tart.

Ideje tehát, hogy számot vessünk, hová is jutottunk, milyen megszívlelendő tanulságai vannak ezeknek a projekteknek. Írásomban arra teszek kísérletet, hogy a *Nevelési Tudásdepó* projekt megvalósításának jó és rossz tapasztalatain keresztül eljussak kedves olvasóimmal együtt az egész pályázati konstrukció áttekintéséhez, a továbblépéshez, folytatáshoz hasznosítható tanulságok levonásához.

Országos elektronikus szolgáltatások bővítése és fejlesztése

A TÁMOP 3.2.4/08/2-es konstrukció célja az alapvető könyvtári fejlesztéseken (retrospektív konverzió, honlapfejlesztés, 24 órás könyvtári szolgáltatások stb.) túl az országos elektronikus szolgáltatások összehangolt fejlesztése és bővítése volt. Ennek érdekében valósult meg a MOKKA és az ODR adatbázisok összehangolása, egységes közös katalógus és lelőhely-adatbázis feltételeinek kialakítása. Szintén ezt a célt szolgálta a folyóiratcikkek feltáró adatbázisok (EPA, HUMANUS, MATARKA) közös keresőfelületének kialakítása, illetve az országos elektronikus dokumentumküldő rendszer fejlesztése. Az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet–Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OFI–OPKM) *Nevelési Tudásdepó az olvasóvá neveléshez és a digitális kompetenciák fejlesztéséért* című projektje ennek a pályázatnak a keretében az olvasásfejlesztéshez és az információs műveltség megszerzésének támogatásához vállalta országos szolgáltatások létrehozását.

Milyen országos szolgáltatásokkal lehet a könyvtárak olvasásfejlesztő munkáját támogatni? – ez volt a nagy kérdés. Ami persze rögtön magával hozta a következő kérdést is: hogyan tudják a könyvtárak hatékonyan támogatni az olvasást és az információs műveltséget olyan korban, amikor a fiatalok egy teljes kultúráváltás folyamatában élnek? A digitális bevándorlók oktatják a digitális bennszülötteket. Nem lehet tudni, mi hat rájuk igazán, teljesen kiszámíthatatlan, hogy mikor tudjuk megragadni és felkelteni az érdeklődésüket. Egy biztos, hogy készségeik, képességeik fejlődését nemzetközi mérésekkel folyamatosan értékelik, és ezek az eredmények az egyes országok megítélésében jelentős szerepet játszanak.

A könyvtárak feladata ebben a helyzetben az, hogy választékot, kínálatot tárjanak a társadalom elé, amely alkalmas arra, hogy felkeltsen az érdeklődést, új hangsúlyokat jelöljön ki, ráirányítsa a figyelmet a sikerességhez szükséges alapkészé-

gekre. Tudjuk, hogy a világban mindenütt, Magyarországon is nagyon sok a jó gyakorlat, a kiváló ötlet, amely sikeressége révén megérdemli, hogy terjesszék. Nemzetközi példák, tapasztalatok garmada áll a rendelkezésünkre, amelyekből ötletet meríthetünk. Célunk és feladatunk az volt, hogy a Könyvtári Intézettel együttműködve – munkamegosztásban – ők a felnőttek, mi pedig a gyermekek és a fiatalok számára – tervezzünk új, innovatív szolgáltatásokat.

Valamennyi TÁMOP 3.2.4-es pályázó kötelező feladata volt rendszeres olvasásnépszerűsítő, könyvtárhasználatot támogató rendezvények szervezése. A pályázat kiírói természetesen azt remélték, hogy a támogatás segítségével innovatív kezdeményezések, rendezvények, kampányok dömpingje kezdődik meg az országban. Valahogy mégis úgy tűnik, nem igazán érzékelhető ez a dömping. Voltak a pályázatnak felfutó időszakai, ám ha valaki megpróbálja kívülállóként nézni az eseményeket, nem hiszem, hogy azt érzékelné, hogy a könyvtárak kikerülhetetlenül jelen voltak az élet minden területén, hangsúlyozva jobbnál-jobb ötleteiket, kínálva innovatív szolgáltatásaikat. És egyelőre arról sincs sem információnk, milyen mértékben sikerült hatni az olvasási kedvre, emelni az információs műveltség szintjét. Ha így nézzük, azt kell mondanunk, nem tudjuk pontosan, hogy a pályázat mennyire töltötte be szerepét, noha mindenki megtette a magáét, és még a pénz is megvolt hozzá. Mi lehet a baj?

Saját pályázat-megvalósítói tapasztalatainkból kiindulva azt hiszem, maga az európai uniós pályázatok természete jelenti a legnagyobb akadályt. A szabályszerűség, a tisztaság, az adminisztratív követelményeknek való megfelelés olyan terhet ró a közgyűjteményekre, ami elveszi az erőt a lényegtől, a kreatív ötletek megvalósításától. Projektünk megvalósítása közepette többször megéltük, hogyan teszi tönkre a bürokrácia a jó ötleteket, hogyan torzulnak el a pályázat tervezésekor a még oly frappáns megoldások is a szabályok kényszere alatt. A megvalósítást értékelők kizárólag a hogyanra koncentrálnak, a tartalom nem érdekel senkit. Nem az a fontos, hogy milyen hatékonysággal tudjuk elkölteni a milliókat, hanem hogy szabályosan költjük el. Sajnos, azt kell mondanom, hogy ezek a szabályok néha kifejezetten értelmetlennek és erőltetettnek tűnnek. Például nem teszik lehetővé, hogy kreatív könyvtárosok ötleteiből országos hatókörű kampányok fejlődjenek, mert ezekkel a kollégákkal csak akkor lehet szerződni, ha beleillenek a közbeszerzés szabályrendszerébe, megfelelnek a szakértőség kritériumainak, kompatibilisek a jogász logikával, és vállalják az ezzel járó hercehurcát. Minden tiszteletem azoké a kollégáké, akik hajlandók négy-öt (vagy néha több) fordulóban aláírni egy szerződést, kivárni a jogi szakvéleményeket és végül a munka ellenértékét. És minden megértésem azoké, akiknek ebből egy ponton elégük lesz, és kiszállnak. Csakhogy ez mindannyiszor veszteség a szakmának és közvetve a célközönségnek is. Hiszen valljuk meg őszintén, nem biztos, hogy a legjobbak ötleteiből lesz megvalósítás, hanem azokból, amelyek átmennek a bürokrácia szűrőjén.

A mi szakmánk kicsi, általában ismerjük egymást. Mi tudjuk, hogy ki mit tett már le az asztalra, kiből lehet megbízni. Az eredmények láthatóak és magukat igazolják. Ez azonban sajnos, nem elegendő az európai uniós pályázatok világában. Itt „objektíven” kell igazolni, hogy kit miért választottunk, esetleg, hogy az ő munkája olcsóbb-e, mint másé. De kérdezem: ha valaki még nem végzett ilyen munkát, az nem lehet kreatív? Hogyan kell elkezdni, ha csak a már befutottak rúghatnak labdába?

Aki részt vett már közbeszerzési eljárásban, tudja, hogy a közbeszerzési szakértők mindenkit óvnak a szubjektív értékelési szempontoktól. Ha mégis ilyet szeretne valaki alkalmazni, az olyan bonyolult matematikai képletekkel jár, hogy könyvtáros legyen a talpán, aki belevág. Ha pedig nincs szubjektív szempont, akkor marad a legolcsóbb ajánlat.

A *Nevelési Tudásdepó* projekt sem egészen az lett, aminek szántuk, bár szerencsére nagyon sokat meg tudtunk valósítani az eredeti elképzelésekből. A kiinduló pontunk az volt, hogy létrehozzunk egy tudásbázist, amelyből egyaránt meríthet az olvasásfejlesztésre kizemelt gyermek, a pedagógus, illetve a szülő is. Ehhez kell ugye szakirodalom, olvasnivaló, módszertan, érdekesség, líra, játék, és persze mindaz a tudás, ami az információs műveltség fejlesztéséhez szükséges.

Az Olvasás Portál

Az OPKM immár egy évtizede zászlajára tűzte az információs műveltség (information literacy) eszméjének és fontosságának hangsúlyozását mind a könyvtári munkában, mind a közoktatásban és a felsőoktatásban. Közismert, ez olyan komplex tudást jelent, amely az információs igény felmerülésétől az információ megtalálásán és értékelésén keresztül egészen annak kreatív felhasználásáig vezérli az egyént. Most is ez az eszme állt a középpontban, amikor olyan olvasásfejlesztő kampányt álmotunk meg, amely az olvasásnak a mindennapi életben való boldoguláshoz elengedhetetlen voltát hangsúlyozza. Aki nem olvas, az nem talál munkát, nem lesz alkalmas a munkaerő-piaci elvárások teljesítésére, nem lesz sikeres, nem lesz boldog.

A fenti megfontolásból kampányunk középpontjában a tudásbázist hozzáférhetővé tévő portál, az Olvasás Portál áll (<http://olvasas.opkm.hu>). A portált olyanra terveztük, amely egyszerre közvetíti az általunk fontosnak tartott üzenetet, de azért sokarcú és áttekinthető, és természetesen megfelel a pályázati kiírás minden feltételének. Egyaránt szól felnőttekhez és gyermekekhez. Képi világa letisztult, de elég gazdag ahhoz, hogy közvetítse az üzenet minden elemét.

A portál felnőtteknek szóló oldala az alábbi részekből áll:

1. A tudásbázis alapját adó könyvtári adatbázisok

- a) Hitünk szerint csak akkor tud egy könyvtári projekt igazán hatékony lenni, ha sohasem feledkezünk meg könyvtári mivoltáról, építünk a gyűjteményekre és a szolgáltatásokra. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum gazdag gyűjteményekkel rendelkezik, amelyek tartalmazzák a pedagógiai szakirodalmat, a gyermek- és ifjúsági irodalmat, a tankönyveket és az iskolai értesítőket. A portálon hozzáférhetővé tettük ezeket a tudástárakat (pedagógiai szakirodalom, tankönyvek, gyermekirodalom), a hagyományos könyvtári katalógusoktól eltérően úgy, hogy külön-külön, de tetszőleges kombinációban is kereshetők.
- b) Az adatbázisok célja az információközvetítés, a tájékoztatás. Így például a tankönyvadatbázisban lehetőség adatik rá, hogy lekeressük egy-egy tantárgy vagy iskolatípus éppen hatályban lévő tankönyveit, ugyanakkor tájékozódhatunk arról is, hogy 100–120 évvel ezelőtt milyen tankönyvekből tanultak a gyermekek.

- c) Adatbázisainkat a modern könyvtár 2.0 követelményeknek megfelelően interaktív, képekkel és kommentekkel kiegészíthető formában szolgáltatjuk. Lehetőség szerint a leírások mellett megjelennek a borítóképek, és reményeink szerint idővel a célközönség tagjai is „birtokba veszik” az adatbázisokat, ellátva a különböző tételeket értékeléssel, kiegészítő információkkal, esetleg multimédia tartalmakkal. Szeretnénk, ha ezáltal élővé válnának ezek a könyvtári adatok, új minőséget hozva az információszolgáltatásba.

2. Web Iskolai Könyvtár (WEBIK)

- a) A portál hangsúlyos feladata az oktatáshoz legközelebb álló iskolai könyvtárak munkájának segítése. E célból hoztuk létre az iskolai könyvtári munkában hasznosítható virtuális könyvtárunkat, a WEBIK-et. Az adatbázis célja, hogy összegyűjtse, és közvetlenül hozzáférhetővé tegye azokat az interneten elérhető forrásokat, amelyek a diákok tanulását, információszerzését nagymértékben segítik, ezáltal hozzájárulnak az információs műveltség megszerzéséhez és az olvasásfejlesztéshez.
- b) A gyűjtemény az iskolai könyvtári alapelveknek, az IFLA–UNESCO elveinek megfelelően tartalmaz szépirodalmat és ismeretterjesztő irodalmat egyaránt, méreteiben megfelel az iskolai könyvtári elvárásoknak (közel 4000 tétel).
- c) Az adatbázis felépítése és keresési lehetőségei támogatják az információs műveltség elsajátítását. Sokoldalú, de minőségi szempontok szerint válogatott gyűjteményről van szó; az egyes tételek a könyvtári dokumentumokhoz hasonlóan feldolgozott formában, metaadatok segítségével kereshetők. Az eligazodást segíti a bal oldali menüsorból lehívható taxonómia, amely a könyvtárakban megszokott, ETO-szerű elrendezésben teszi böngészhetővé a gyűjteményt. A keresőfelület alkalmas az összetettebb, sok szempontot is figyelembe vevő keresőkérdések összeállítására és lefuttatására, tehát segíti a könyvtárostanárt ezen készségek fejlesztésében. Az adatbázis alkalmas arra, hogy információkeresési stratégiákat tanítsunk a segítségével.
- d) A WEBIK inentől kezdve közös tulajdon. Az Internet Public Library-hez hasonlóan várjuk a javaslatokat, ötleteket a továbbfejlesztéshez, bővítéshez, kiegészítéshez, hogy a könyvtárak és az iskolák közös gyermekeként nevelhessük fel.

3. Jó gyakorlatok adatbázisa

- a) Az adatbázis elsősorban azokról a kezdeményezésekről ad hírt, amelyek itthon vagy más országokban sikereket hoztak az olvasásfejlesztés, illetve az információs műveltség fejlesztése terén. A jó gyakorlatok lényege, hogy már többször megvalósították őket, tehát értékelhető eredményeik vannak. Célunk, hogy a jó gyakorlatok ötleteket adjanak a hazai innovációkhoz.
- b) A tételekhez az egységes Dublin Core metaadatokon túl rövid összefoglaló leírás is tartozik, amelynek alapján megismerkedhetünk a projektek főbb jellemzőivel. Közvetlen link segítségével pedig azonnal eljuthatunk az eredeti forráshoz is.
- c) A keresőrendszer segítségével kereshetünk korosztályra, témára, fejleszthető kompetenciákra és készségekre is.

4. Ötlettár

- a) Az *Ötlettár* adatbázis nevéhez illően megvalósításra, kidolgozásra váró ötleteket tartalmaz. A cél itt is a fantázia beindítása.
- b) Az ötletek kitalálói között vannak pedagógusok és könyvtárosok, sőt könyvtároshallgatók is. A gyűjtés nyitott, a jelenleginél sokkal gazdagabb ötlettár kialakításához a pedagógus és könyvtáros kollégák közreműködését várjuk.

5. Nevelési Tudásdepó adatbázis

- a) A projekt összefoglaló nevét viselő adatbázis azokat a programokat tartalmazza, amelyeket a projekt keretében fejlesztünk ki. Ezek az olvasásfejlesztést, illetve digitális kompetenciákat fejlesztő mintaprogramok a könyvtárak számára készülnek, mintegy kulcsrakész alkalmazásként. A projekt végéig várhatóan 30 mintaprogram készül el, ezek mindegyike a nem formális és informális tanulást szolgálja, és könyvtárakban megvalósítható.
- b) A mintaprogramok a legváltozatosabb témaköröket ölelik fel, és tartalmaznak minden szükséges elemet a megvalósításhoz (célok, eszközök, feladatok, részletes óratervek, értékelés stb.). A projekteket pedagógus és könyvtárpedagógus kollégák dolgozták ki, egységes szerkezetben, folyamatos szakértői támogatás mellett.
- c) A *Nevelési Tudásdepó* mintaprogramjait az OPKM jó szívvel ajánlja a könyvtáraknak, különös tekintettel a Tudásdepó Expressz pályázat előtűnk álló fordulóra, amelyek között hangsúlyos helyet foglal el az olvasásfejlesztő programok megvalósítása. Az általunk kidolgozott mintaprogramok ingyen elérhetők, egy az egyben megvalósíthatók, de akár tovább is fejleszthetők. A projektünk fenntartása érdekében csupán azt kérjük, hogy a megvalósítás tapasztalatairól tájékoztassanak bennünket.

6. Elektronikus Könyv és Nevelés

- a) Szakmai folyóiratunk elektronikus változata is az Olvasás Portálon érhető el ezentúl. Tekintettel arra, hogy a *Könyv és Nevelés* fő profilja az olvasáspedagógia és a könyvtár-pedagógia, így tartalmában is teljesen illeszkedik a portál küldetéséhez. A folyóirat jelenléte a portálon a szakirodalom közvetlen elérését biztosítja.
- b) A folyóirat cikkei a pedagógiai szakirodalmi adatbázisban visszakereshetők. Ezen kívül azonban a portálon a cikkek teljes szövegében is lehet keresni, ha a keresendő kifejezéseket a folyóirat oldalán megjelenő kereső-mezőbe írjuk.

7. Rendezvények adatbázisa

- a) Projektünk egyik fontos vállalása volt, hogy összegyűjtjük, adatbázisba szervezzük és szolgáltatjuk azokat az adatokat, amelyek tájékoztatnak az országban a TÁMOP 3.2.4-es pályázat keretében megvalósult olvasásnépszerűsítő rendezvényekről.
- b) A pályázati nyerteseket többször tájékoztattuk és értesítettük erről a lehetőségről, számukra bárholnan igénybe vehető adatbeviteli felületet biztosítunk, amely egyszerű regisztráció után a dedikált felhasználók számára áll rendelkezésre.
- c) Folyamatosan figyeljük a nyertes könyvtárak honlapjait és hirdetményeit, és azokat a rendezvényeket, amelyeket nem rögzít az intézmény maga, mi

dolgozzuk fel. Persze az a legjobb, ha a saját rendezvényeit mindenki maga viszi fel az adatbázisba, hiszen így biztosan az kerül be, amit szeretne az utókor számára megőrizni.

- d) A rögzített adatok kitérnek a rendezvény témájára, az érintett korosztályra, a rendezvény típusára, helyszínére stb., tehát módot adnak különféle statisztikai lekérdezésekre is.
- e) Az adatbázis jelenleg 467 rekordot tartalmaz. Ennek több mint fele (269 tétel) könyvtári, ismeretszerzési témával foglalkozik, az olvasáshoz, irodalomhoz kötődő tematikájú 80 rendezvény, történelmi vagy földrajzi témájú 23, művészeti jellegű 50, a maradék néhány pedig természettudományi, illetve egyéb társadalomtudományi témákkal foglalkozott. Láthatóan dominálnak a könyvtárhasználatot népszerűsítő rendezvények.
- f) A 467 rendezvényből 42 szólt az iskoláskor előtti korosztálynak (0–7 évesek), 77 a kisiskolásoknak (8–11 évesek), 48 a felső tagozatosoknak (12–14 évesek), 27 a középiskolás korosztálynak, 195 az 50 év alatti felnőtteknek és 11 az 50 év felettieknek. Nagyjából fele-fele arányban oszlanak meg a gyermekeknek és a felnőtteknek szóló rendezvények.
- g) 169 rendezvény volt használóképzés jellegű és 254 informális képzés. Tekintettel a pályázati kiírás prioritásaira, ez nagyon jó aránynak mondható.
- h) 130 rendezvény helyszíne volt Budapesten, ez az összesnek kb. egyharmada. A többi megoszlott az ország különböző régióiban. Vannak aktívabb és kevésbé aktív régiók, mivel azonban sem a nyertesek eloszlása, sem a bevitt adatok nem egyenletesek, ezért ezekből az adatokból nem vonhatók le messzemenő következtetések. A portálon természetesen bárki számára hozzáférhetők és szabadon tanulmányozhatók az adatok.

8. Egyéb információk

- a) Egy portálhoz illően természetesen folyamatosan frissülő hírekkel, pályázati felhívásokkal, könyvismertetésekkel is szolgálunk a látogatóink számára. Nyomon követhető a projekt sajtóvisszhangja is, a további tájékozódásban pedig linkajánló segíti a használatot.
- b) A portál nyitóoldalán ismert emberek olvasással kapcsolatos gondolatai, emlékei olvashatók, mintegy kedvcsináló, ráhangoló céllal (*Gondolatok az olvasásról*).
- c) A virtuális kiállítások menüpont alatt a közelmúlt sikeres kiállításait idézzük vissza virtuális formában, gazdag információtartalommal és képekkel illusztrálva. Kiállításaink tematikája általában valamely neves ifjúsági író munkásságához és természetesen az OPKM gyűjteményéhez kapcsolódik.
- d) Fórumunk több témában is hívogatja a beszélgetni vágyókat, ez idáig még nem nagy sikerrel. Bízunk benne, hogy az olvasás népszerűsítése iránt elkötelezett pedagógus és könyvtáros kollégák, valamint az érdeklődő nagyközönség is használatba veszi fórumainkat, hiszen a közös gondolkodás hozza mindig a legjobb ötleteket. Topicot bárki indíthat.
- e) Portálunk nyitó oldalán található egy keresőfelület, amely valamennyi adatbázisban egyszerre, külön-külön vagy bármilyen tetszőleges csoportosításban lehetővé teszi a keresést és a böngészést. A találatokat minden

alkalommal adatbázisok szerint csoportosítva kapjuk, de ezen belül igényeink szerint rendezhetjük is őket. A keresőfelület alkalmas arra, hogy segítségével az információs műveltséghez nélkülözhetetlen információkeresési stratégiákat és módszereket oktassuk. Tetszőleges számú szempont alkalmazható; szempontjainkat a zárójelezéshez hasonlóan csoportosíthatjuk. Mind a szavak elején, mind a végén lehetséges a csonkolás.

A gyermekeknek szóló *Olvasás Portál* a felnőtt oldalról érhető el egy kattintással. Itt teljesen más világba csöppen a látogató, bár az elvek és a célok továbbra is ugyanazok. A gyermekoldal népszerűsítő, szórakoztató és nevelő célokat szolgál egyszerre.

1. Böngészde

- a) A *Böngészde* gyermekek számára válogatott olvasnivalókat tartalmazó katalógus. A struktúrát adó taxonómia megegyezik a felnőtt oldalon kereshető rendszerrel, itt azonban a gyermekek világának megfelelő képek képviselik a témaköröket. A rendszer hierarchikus, a különböző témakörökön belüli hierarchiaszinteket ugyanaz a képi világ jeleníti meg, különböző variációkban (pl. kismaci, madár stb.). Ezáltal valamilyen szinten a még olvasni nem tudó gyermekeknek is el lehet kezdeni tanítani a katalógusokban való keresést.
- b) A témakörökön belüli találatok katalógus-adatként jelennek meg. További cél, hogy a szikár bibliográfiai leírások mellé minél több hozzászólás, kép, gyermekrajz, multimédia stb. csatlakozzon, növelve a olvasási kedvet. Ehhez azonban idő kell, ameddig a célközönség tagjai felfedezik maguknak a portálon rejlő lehetőségeket, és élni kezdenek velük.

2. Könyvajánló

A könyvajánló modul a legfrissebb gyermekkönyvekből ad kínálatot, rövid ajánlásokkal ellátva. A nyitó oldalon folyamatosan váltakozva két-két ajánlás jelenik meg, de egy kattintással valamennyi elérhető.

3. Játékok

- a) Az *Olvasás Portál* gyermek oldalán sok játék található, ezek az olvasási kedvet és az információs műveltség elsajátítását támogatják. Nem rég indultak el azok a játékpályázataink, amelyek egy-egy képhez rövid mese, történet írását, illetve jól ismert irodalmi alkotások tartalmának mai nyelven történő tömörítését várják.
- b) A kisebbek kiszínezhetik a portál kedves állatfiguráit, kereshetnek különbségeket a képek között, vagy az ismert figurákkal ellátott órarendet is nyomtathatnak maguknak.
- c) Természetesen a lehetőségek tárháza végtelen, így a játékok folyamatosan változnak, bővülnek.

4. Minden hétre egy mese

Hangzó tartalmakat is elhelyeztünk a portálon az olvasni még nem tudó gyermekek számára. A mesék hétről hétre változnak, így csalogatnak újra meg újra a portálra.

5. Ismerd meg!

Az olvasmányok mögé is látni akaró gyermekek sok érdekességet megtudhatnak az ismert írókról, életükről, gyermekkorukról, a műveik születéséről.

A lexikális ismereteket a digitális technika segítségével próbáltuk színesebbé, érdekesebbé tenni, kihasználva a hypertext lehetőségeit.

6. Egyéb információk

- a) A gyermekoldalon is található információk a felnőttek, szülők, pedagógusok számára, ezek zömében tanácsok, ötletek, szakirodalmi ismeretek.
- b) A gyermekoldalon elhelyezett linkgyűjtemény a gyermekek böngészését támogatja, további ötleteket adva hasonló jellegű, olvasáshoz kötődő oldalak ajánlásával.
- c) Az oldalon található még ezen kívül olvasnivalók (mesék, képregények, diafilmek), mesefilmekhez vezető linkek stb.

Tanulságok és további tervek

A projekt indulásakor is az volt a kitűzött célunk, hogy maradandó, lehetőség szerint hosszán ható szolgáltatásokat hozzunk létre. Az ilyen jellegű fejlesztések népszerűvé válásához mindig idő kell, tehát nem reális, ha azt várjuk, hogy máris kiugró eredményeket mérjünk. Ez nyilvánvalóan igaz a pályázat keretében lezajlott valamennyi könyvtári fejlesztésre. Ezért nagyon örömteli, hogy már meghirdetésre került a harmadik forduló, amely biztosítja a folyamatosságot és a fenntarthatóságot. Fontos lenne azonban, hogy az eddigi fejlesztések a további fordulókban hasznosulni tudjanak, a tanulságokat pedig folyamatosan értelmezzük.

A *Nevelési Tudásdepó* projekt fenntarthatóságához nélkülözhetetlen, hogy a kialakított szolgáltatásokat a könyvtárak használatba vegyék. Ezért a népszerűsítés mellett most az a legfontosabb célkitűzésünk, hogy minél több visszajelzést kapjunk, amelyek alapján a további fejlesztések elkezdődhetnek.

Javaslataink azok számára, akik most készülnek pályázni

- Tanulmányozzák az eddigi fordulók pályázati eredményeit, és próbáljanak azokra építkezni. Csak így lehet hosszán ható eredményeket elérni.
- Az *Olvasás Portálon* összegyűjtött rendezvényadatok alapján mérjük fel az eddigi rendezvények tapasztalatait, sikerességét. Az *Olvasás Portál* szívesen ad helyet bármilyen elemzésnek, tanulmánynak a témában.
- Kezdeményezzük, hogy induljon konzultáció a könyvtárak megújuló szerepéről az olvasással és az információs műveltséggel kapcsolatban. Ideje lenne országos stratégiát készíteni e témában.
- Kérjük a könyvtárakat, hogy használják a WEBIK-et, és tájékoztassanak bennünket a tapasztalataikról, javaslataikról, hogy jó irányban tudjuk tovább fejleszteni.
- Kérjük a könyvtárakat, hogy használják az *Olvasás Portál* szolgáltatásait, népszerűsítsék a pályázatokat, illetve ösztönözzék gyermekolvasóikat az interaktív közreműködésre.
- Javasoljuk, hogy programjaik tervezésekor tanulmányozzák az *Olvasás Portál Nevelési Tudásdepó* adatbázisában hamarosan elérhető mintaprogramokat, és lehetőség szerint próbálják ki ezeket. A megvalósítások gyakorlati ta-

pasztalatait a *Könyv és Nevelésben* meg tudjuk jelentetni, illetve terveink szerint elegendő számú tapasztalat birtokában komolyabb elemzéseket is tudunk végezni, amelyekről természetesen széles körben tájékoztatjuk a szakmai közösséget. Örömteli lenne, ha több könyvtár összefogásából kialakulhatna egy olyan műhely, amely valóban látványos eredményeket érhetne el a hazai olvasásfejlesztésben. Várjuk a partnereket!

Varga Katalin

Könyvtárbusz-szolgáltatások Magyarországon

2011 decemberében jelent meg a TIOP – 1.2.3/11/1 kódszámú pályázati felhívás könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúrafejlesztésére. Ezen belül pedig igen jelentős összeg, összesen 780 millió forint áll rendelkezésre könyvtárbuszok beszerzésére. A pályázati konstrukció II. komponensben lehet könyvtárbusz beszerzésére és felszerelésére pályázni kizárólag a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszerben (KSZR) szolgáltató megyei könyvtárak számára.

A Könyvtári Intézet Kutatási és szervezetfejlesztési osztályán 2011 júniusában végeztük el a könyvtárbusz-szolgáltatások hasznosuláselemzését, amelynek teljes kutatási jelentése a *Könyvtári Figyelőben* fog napvilágot látni. A kutatásban egyrészt áttekintettük a hazai bibliobusz-szolgáltatóhelyeket, másrészt készítettünk egy hasznosuláselemzést, amelyben több szempont szerint vizsgáltuk a könyvtárbusz szolgáltatások anyagi megtérülését. A kutatás legfőbb motivációját az jelentette, hogy a legújabbban megjelent könyvtárbuszos szolgáltatások életében is eltelt annyi idő, hogy mérhetővé váljon a szolgáltatások hasznosulása. Pécssett lassan eltelt egy év az indulás óta, az Edelényi kistérségben már a busz első cseréjére is sor került, Encsen és Cegléden pedig komolyan kérdéssé vált a szolgáltatások fenntarthatósága. Érdekes volt tehát számvetést készíteni Magyarország valamennyi könyvtárbuszos szolgáltatásáról, a települések és lakosok számára való hasznosulásáról.

Ebben a cikkben a jelenleg Magyarországon működő mobil szolgáltatások jellegzetességeit mutatom be. A szolgáltatási forma megvalósulásának sokfélesége demonstrálja, hogy mennyire rugalmas lehetőséget kínál a könyvtárbusz azzal, hogy nagymértékben hozzáigazítható a helyi földrajzi, gazdasági és társadalmi adottságokhoz, valamint az ezek által generált igényekhez.

A most megjelent pályázati kiírásban nagyjából hasonló méretű és felszereltséggel bíró járművekre lehet forrást igényelni. Érdekes azonban megismernedni azokkal a szolgáltatásokkal is, amelyek jelenleg futnak az ország útjain. A legfőbb jellemzőjük a sokféleség, hiszen különböző forrásokból, eltérő használói igényekhez igazítottan kerültek kialakításra.

Előljáróban emlékezzünk meg az elődökről is. A mozgókönyvtárak hazai története három korszakra bontható.

- Az első igen rövid és szükség által vezérelt időszak a II. világháború pusztítási utáni évekre tehető. Ekkor a világegés nyomán több fiókkönyvtár is megsemmisült, így csak mobil könyvtári egységekkel, könyvtárvilamosokkal lehetett pótolni a kieső szolgáltatást (N. Kósa 2003).
- A második időszak az 1970–1980-as évek, amikor is több településen is (Pécssett, Érden, Cegléden) buszokkal oldották meg a környező településeken élők könyvtári ellátását (Fehér 2002, Tóth 2006).
- A harmadik időszak kezdete 2004, amikor a KSZR finanszírozási és jogi lehetőségeit kihasználva indulhattak meg az első modern járművek. Először az Edelényi, majd az Encsi kistérségben, végül 2010-ben – az európai uniós fejlesztési pénzek felhasználásával – Pécs környékén indulhatott meg újra a bibliobuszos ellátás.

A folytonosságot a korszakok között a ceglédi könyvtárbusz jelenti, amely – hála a rendszeres és szakszerű karbantartási munkálatoknak – majd’ három évtizeden keresztül szolgálta és szolgálja ma is a város lakosságát.

A jelenlegi TIOP pályázati konstrukció megint új korszakot nyit a könyvtárbuszok hazai történetében, hiszen várhatóan hat helyen indulhat új szolgáltatás, modern, minden igényt kielégítő járművel.

Az alábbi rövid ismertetéseket a könyvtárbuszos szolgáltatások hasznosuláselemzése során készített interjúk és szakirodalmi források alapján készítettem. Az igazgatókkal történt személyes beszélgetések lehetőséget adtak arra, hogy az érintettek segítségével átfogó képet alakítsunk ki a hazai könyvtárbusz-szolgáltatásokról. Áttekintésemben a használói kör összetételének bemutatásához felhasználtam a kérdőíves vizsgálat eredményeit is.

A jelenlegi könyvtárbuszos szolgáltatások messze nem azonos körülmények között működnek, ezért érdemes egyenként bemutatni röviden a környezetet, a szolgáltatásokat és a járműveket. A szolgáltatások bemutatásánál az indulás időrendjében haladunk. A bemutatás forrása a bibliobuszt üzemeltető könyvtárak vezetőivel készített interjúk és a VÁTI REMEK (Regionális, megyei, kistérségi és települési helyzetképek) adatbázisából nyert települési és kistérségi helyzetképek.

Cegléd

A 38 ezer fős alföldi város Pest megyében, Budapeستtől 74 kilométerre, a 4-es főút mellett igen jó adottságokkal rendelkezik. Kossuth városa egyben a Ceglédi kistérség központja is. A városra jellemző a lakosság számának növekedése, ami részben a hazai viszonylatban alacsony munkanélküliségi rátának, részben pedig a város által kínált lehetőségek nyomán várható jó életminőségnek köszönhető (Cegléd 2011). Nagy kiterjedésű (245 km²), tipikus alföldi városként magas a központtól távol eső lakosok aránya. A településszerkezet sajátosságai miatt nemcsak a kistérségben, hanem a város határain belül is komoly kihívást jelent a külterületeken és a lakótelepeken élők könyvtári ellátása. (Varga I, 2005)

Cegléden 1984-ben három busszal indultak el a bibliobuszos szolgáltatások, amelyek elsősorban a környező községeket látogatták, gyakran egy településen belül több megállóval. Az akkor ellátott területeken volt községi és városi könyv-

tári ellátás is. Az 1990-es évek elején, a járások megszüntetése után egy évtizeddel két buszt le kellett állítani, és csak eggyel szolgáltathattak Cegléden, a város határain belül. Eredetileg itt is több megállóhellyel működtek, ami folyamatosan csökkent, jelenleg mindössze öt megálló maradt az alacsony érdeklődés miatt. A városi könyvtár is a lakosok rendelkezésére áll, külön épületben a központi könyvtárral és a gyermekkönyvtárral.

A könyvtárbusz indulása előtt nem volt fiókkönyvtári ellátás azokon a területeken, amelyeket a busz lát el. Később a bibliobusszal pótolta olyan helyeket is, ahol a fiókkönyvtári ellátás megszűnt. A célközönség alapvetően a külvárosok lakossága, de az országos könyvtári programokhoz kapcsolódva a kistérségbe is visznek a busz segítségével számos színes programot (játékos irodalmi vetélkedők, kézműves foglalkozások, új könyvek árusítása stb.). Itt jellemzően az iskolákban, kistérségi könyvtárakban tartanak rendezvényeket az ünnepi könyvhét alkalmából vagy például a költészet napján.

A jármű kialakítását Varga Istvánné (2005) a következőképpen írja le: „*A Pest megyei Tanács a székesfehérvári Ikarus gyár 20 fős tervező gárdáját kérte fel a bibliobusz megtervezésére. A busz tervezésekor és építésekor igyekeztek figyelembe venni az addigi hazai és külföldi tapasztalatokat. A busz külső burkolata acéllemez, belső burkolata világos színű fa. A bibliobusz színe középkek, oldalán végigfutó fehér csikkal »MOZGÓKÖNYVTÁR« felirattal és a város címerével. Belterülete: 20 m². (...) A bibliobuszon mintegy 3-3500 könyv fér el. A helyben olvasáshoz, böngészéshez a busz két oldalán, illetve hátul rögzített kárpitozott padokat helyeztek el. A látogatók a vezetőfülkén keresztül léphetnek be az ajtóval elválasztott kölcsönző térbe, amely mellett közvetlenül ott található a kölcsönző pult. Mesterséges fényt a neoncsöves mennyezetlámpák szolgáltatnak. A levegőcserét szellőző berendezéssel, illetve az automatikusan nyitható tetőablakkal biztosítják. A busz fűthető. A világításához, a fűtéshez és a szellőzéshez akkumulátor szolgáltatja az áramot, emiatt a buszban a szokásosnál több tápegységet helyeztek el. A tervezők az egyenletesebb hőmérséklet érdekében a külső és a belső burkolat közé szigetelő anyagot helyeztek el. A bibliobuszt rádióval, magnetofonnal és CB-rádióval is ellátták.*”

A jelenlegi igazgató, Pintácsiné Lugosi Tünde szerint a busz kialakítása a feladatának megfelelő, de megjegyzi, hogy mivel „*már egy több mint 25 éves járműről van szó, télen és a nagy nyári melegben a munkakörülmények igen kellemetlenek. Télen nehéz felfűteni, sokszor hideg és nyirkos, nyáron gyakorta elviselhetetlen a hőség.*” Ezzel együtt a jármű korszerűtlen, nem nyújt vonzó közösségi teret, így az olvasók nem is használják annak.

Az eredeti állapotokhoz képest jelentős változás, hogy a könyvtáros lappal kölcsönöz – mobil internet segítségével kapcsolódik az integrált könyvtári rendszerhez –, de az olvasóknak nem tudják biztosítani az internetelérést, hiszen nincs számítógép. Ezen kívül a multimédia dokumentumok kölcsönzése sem lehetséges a buszon.

A kérdőíves vizsgálatban a ceglédi válaszadók jellemzően az idősebb, nyugdíjas korosztályból kerülnek ki. A kérdőíves kutatásban a válaszadók átlagéletkora 52 év, ami – tekintettel arra, hogy voltak gyerekek is a kitöltők között – igen magas. A többi könyvtárbuszos szolgáltatás használóihoz képest a ceglédiek magasabban iskolázottak. A kitöltők több mint fele rendelkezett érettségi bizonyítvánnyal. A

válaszadók összetétele tehát azt mutatja, hogy egy korosodó réteg veszi igénybe a járművet, akik viszont igencsak ragaszkodnak a szolgáltatáshoz. A szóveges válaszok alapján a könyvtárbusz rendszeres megjelenése egyszerre jelent szórakozást és oldja az idős emberek magányát, ezért is nehéz lenne megválni tőle.

A könyvtárbusz fenntartását teljes egészében az önkormányzat finanszírozza, azonban a megszorítások miatt mind kevesebb pénz jut a könyvtárbuszra. A szolgáltatás további működtetésére egyre kisebb esély mutatkozik. Mindezek fényében könnyen meglehet, hogy a jármű utolsó „nagy dobása” a Nagy könyv program kapcsán volt, amikor Top 100-as és a Top 12-es listán szereplő könyvekkel a kölcsönző terében járta az országot. Eljutott a Sziget fesztiválra és a Művészetek Vigyárába is. Fekete Balázs graffitiművész által a busz külseje is megújult ezekre az alkalmakra (Koblencz 2005).

Encsi kistérség

Az Encsi kistérség Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén, a szlovák határ mellett fekszik. Központja Encs városa, ezen kívül 35 község, többségében alacsony lakónépességű kistelepülés alkotja. A kistérség valamennyi települése (beleértve a központját, Encset is) hátrányos helyzetű, társadalmi–gazdasági szempontból elmaradott, és az országos átlagnál magasabb munkanélküliséggel sújtott. Jelentős a kistérségből az elvándorlás. Érdekes, hogy míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1998 és 2008 között a lakónépesség több mint 4,5 százalékkal, az Észak-Magyarországi régióban ennél néhány tizedszázalékkal kisebb mértékben, az Encsi kistérségben már csak 0,1 százalékkal csökkent (Encs 2011).

A könyvtárbuszos szolgáltatásnak nem voltak előzményei a kistérségben. 2004-ben a települések mindössze 46 százalékaiban volt valamilyen könyvtári ellátás. Ezek többsége is csak igen alacsonyon működött, a könyvtárak a legalapvetőbb követelményeknek (nyitva tartás, helyiség, állomány, könyvtáros stb.) sem feleltek meg (Kércsi 2006).

Két év előkészítő munka után 2006. január 22-én avatták fel az Encsi Többcélú Kistérségi Társulás bibliobuszát. Ekkortól a könyvtári szolgáltatásokkal való lefedettség 91 százalékosra nőtt, 16 helyett 32 település lakói részesültek ilyen ellátásban. Jelenleg a könyvtárbusz 18 települést lát el. E községek lakosainak száma összesen 3368 fő. Az Encsi kistérség könyvtári szolgáltató rendszerének elve, hogy azokon a településeken, ahol még van könyvtáráépület, minimális infrastruktúra, könyvtáros és szándék a helyben lévő könyvtári szolgáltató hely működtetésére, oda nem járatják a könyvtárbuszt. Úgy ítélik meg ugyanis, hogy a bibliobusz nem helyettesítheti ezeket a helyben elérhető szolgáltatásokat.

Az Encsi kistérség egy Volkswagen Transporter típusú járművet működtet könyvtárbuszként, amelyen kb. 1500-2000 dokumentum fér el a két oldalt és a kocsis hátsó felében kialakított polcrendszereken. A könyvtáros egyben a busz vezetője is, ami egyrészt nagy megterhelést, másrészt komoly felelősséget jelent a számára.

Az állomány könyvekből, folyóiratokból, DVD-kből, CD-kből és VHS filmekből állt. Kezdetben sokkal nagyobb igény mutatkozott az utóbbiakra a magas munkanélküliséggel sújtott településeken. A háttérben rendelkezésre áll az Encsi

könyvtár 40 ezer kötetes állománya, amelyből hetente teljesíthetők kérések előjegyzésre. Internetezni a könyvtárbuszon nem lehet (Kércsi 2006). Van ugyanakkor gépi kölcsönzés: a könyvtáros lappal regisztrálja a kikölcsönzött műveket.

A használók jellemzően gyerekek és középkorúak. A 46 encsi kistérségi válaszadó közül összesen négy személy múlt el 50 éves. A legidősebb kitöltő egy 70 éves hölgy. A térségre jellemző alacsony foglalkoztatottság megmutatkozik a használók összetételében is. Az aktív korú használók jellemzően vagy munkanélküliek vagy közmunkások. Akik rendelkeznek munkahellyel, azok is az önkormányzati vagy a kistérségi intézményrendszeren belül tudtak csak elhelyezkedni óvónóként, házi gondozóként, hivatalsegédként stb.

A bibliobusz szinte az egyetlen szórakozási lehetőség ezekben a falvakban, ráadásul a könyvtáros személye is változatosságot jelent a néhány száz lelkes települések lakói életében. Ezeket a gondolatokat többen meg is fogalmazták a kifejtendő kérdésre adott válaszukban. *„A kedvenc szabadidő foglalkozásom az olvasás, amikor nem volt lehetőség könyvek kölcsönzéséhez, unalmasan teltek a napjaim. Csak pozitív véleménnyel vagyok a könyvtárbusz megalakulásáról. Nagyon rossz lenne, ha valami oknál fogva megszűnne”* – írja egy 25 éves munkanélküli hölgy.

A jármű a rossz minőségű utakon gyorsan amortizálódik, így felmerült, hogy egy-két éven belül le kell cserélni. A könyvtár vezetője fontolgatja a szolgáltatási forma megszüntetését, ugyanis kétséges, hogy képesek lesznek-e újra egy ilyen nagy beruházásra, mint amilyen az első könyvtárbusz beszerzése volt. A kisbuszt ugyanis a települések KSZR normatíváiból vásárolták, amelynek csökkenése kérésessé teszi a szolgáltatás fenntarthatóságát.

Edelényi kistérség

Az Edelényi kistérség Borsod-Abaúj-Zemplén megye északi részén, szintén a szlovák határ mellett fekszik. Központja a 10 200 lakosú Edelény városa, ezen kívül még egy város (Szendrő) és 45 község alkotja. Ez utóbbiak jellemzően kistelepülések, de elvétve előfordulnak 1000 főnél nagyobb lélekszámú falvak is. Szendrő lakosainak száma 4300 fő. A kistérség települései közül öt kivételével valamennyi hátrányos helyzetű, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, és az országos átlagnál magasabb munkanélküliséggel sújtott. A kistérségből való elvándorlás mértéke meghaladja az Észak-magyarországi régió és a Borsod-Abaúj-Zemplén megyeit is. A lakosság száma az elmúlt tíz évben majdnem 5 százalékkal csökkent (Edelény 2011).

A kistérségi könyvtári ellátást – az önkormányzatok közötti megállapodás értelmében – nem a kistérség központjából, Edelényből, hanem Szendrőből végzik. Amikor felmerült a KSZR keretében nyújtott szolgáltatások lehetősége, akkor az edelényi önkormányzat és a városi könyvtár nem vállalta, ugyanakkor a szendrőiiek szívesen belevágtak. Az első könyvtárbuszt, egy Ford Transzist a könyvtári normatívából vásárolták 2004-ben. Ebbe a járműbe egy helyi vállalkozó épített polcokat. A rossz útviszonyok következtében a jármű teljesen amortizálódott, így idén már a cseréjére is sor került, szintén a települési normatívákból.

A könyvtárbuszos szolgáltatás elindulását megelőzően a jelenleg ellátott 36 településből csak 10-ben volt könyvtár. Ezek az intézmények is csak nagyon kezdet-

leges szinten működtek, minimális szolgáltatásokkal és gyenge infrastrukturális lehetőségekkel. Dolgozóik általában iskolai könyvtárosok voltak. A könyvtárak nem szűntek meg azzal, hogy jár a könyvtárbusz, formálisan tehát jelenleg is működnek. A bibliobusz által közvetített szolgáltatások mellett (író-olvasó találkozók, letétek) ezek a kis könyvtárak adnak helyet a településeken belül.

A könyvtárbuszos szolgáltatásban résztvevők körét a szendrői könyvtár nem szűri olyan elvek szerint, mint az encsiek, tehát bárki csatlakozhat, aki igényt tart erre a szolgáltatási formára. A könyvtáros elmondása szerint, aki nem csatlakozik, vagy később lép vissza, az jellemzően valamilyen személyes okból teszi. Az indulásnál sokat jelentett, hogy korábban már a falvakban járt mozgó posta, bolt, turkáló, így nem volt nehéz megszokniuk a lakosoknak, hogy csak egy-egy meghatározott időszakban áll rendelkezésükre a szolgáltatás. Lassan megismerkedtek a könyvtárbusszal, amelynek híre szájról-szájra járt.

A jobb kihasználtság érdekében a helyi igényeket igyekeznek maximálisan figyelembe venni. Ennek egyik módja hogy évente 25 ezer forint értékben a települések választhatják meg, hogy milyen folyóiratot járassanak.

A könyvtárbusszal helyi szinten olyan médiumoknak is versenyhelyzetet teremtenek, mint a televízió. Antalné Fóris Irma, a szendrői könyvtár vezetője újságírói kérdésre a következőképpen nyilatkozott a településen tapasztalható olvasási szokásokról. *„Az olvasási kultúra és szokás szinte településről településre, sőt évszakonként is változik (...) Nyáron keveset olvasnak a kisteleplésen az idősek, mondván, hogy sok a munka a mezőn és a kertben, de ilyenkor olvasnak helyettük az ott nyaraló unokáik. Nyáron tehát meséskönyveket, ifjúsági irodalmat, kötelező olvasmányokat viszünk, az idősebbek pedig folyóiratot vagy szakácskönyvet kérnek. Az év többi szakában viszont kelendő a szépirodalom is. Kérnek Moldovát, szeretik Vámos Miklóst, Márait, Szabó Magdát, de persze szívesen olvassák a könnyed, romantikus ponyvairodalmat is. Meglepő, de nem kedvelik a krimiket, annál inkább az életrajzokat, történelmi regényeket. A szakkönyvek közül inkább a mezőgazdasággal, állattartással kapcsolatos könyveket keresik, télen pedig a kézimunkakönyveknek, folyóiratoknak van nagy sikere. Az egyik településünkön idősek otthona működik, rendszeresen visszük be hozzájuk a kért könyveket. A kedvencem az a közel nyolcvan éves bácsi, aki Jókai regényeit már többször végigolvasta. Úgy tűnik – bármily hihetetlen –, hogy az olvasás errefelé kezdi kiszorítani a tévénézést. Igaz, egyelőre még nem annyira a mívés irodalom, inkább a szórakoztató lektűrök által”* (Löwy-Korponay, 2009).

A szolgáltatás életében a legnehezebb időszak az volt eddig, amikor a Ford Transit cseréje során négy hónapig kellett várni az új járműre. Ekkor a sofőr saját Suzuki Swiftjének a csomagteréből folyt a kölcsönzés. Ez az időszak azt is bebizonyította, hogy nagyon komoly igény mutatkozik a könyvtárbuszra, hiszen ilyen mostoha körülmények között sem hagyták cserben a használók a könyvtárat.

Az új jármű egy Mercedes Sprinterből lett átalakítva. Az ára 12 millió forint volt. Az eddigi tapasztalatok alapján úgy számolnak, hogy ez a jármű körülbelül öt-hat évig lehet üzemben, ezt követően sort kell keríteni az újabb cserére.

A szolgáltatás hasznosulása leginkább abban ragadható meg, hogy azokban a falvakban, ahol jellemzően idős, szegény emberek laknak, olyan szórakozási lehetőséget kínálnak, ami nagymértékben emeli a helyiek életminőségét. A könyvtárosok szerint a könyvtárbusz azért fontos, mert így a kistelepléseken is történik

valami, amiért érdemes kimenni az utcára, lehet beszélgetni valakivel. „Egy-egy ilyen – nemcsak könyvtári ellátottság szempontjából hátrányosnak nevezhető kis falunak a mozgókönyvtár megjelenése jelentheti azt a kapcsolódási pontot, aminek segítségével az ott élő emberek úgy érezhetik, hogy elszigeteltségük megszűnhet, illetőleg csökkenhet. Többé nem lehet akadály a legközelebbi város távolsága, a ritkán közlekedő autóbusszjárat, mert a mozgókönyvtár minden 2. héten, ugyanabban az időpontban megbízhatóan megjelenik, és eljuttatja számukra az információhordozókat” (Antalné 2007).

Az itt élőknek igen nagy szükségük is van tehát minderre. A kérdőíves vizsgálatban a válaszadók átlagéletkora 44 év volt. Itt is jellemző az alacsony iskolázottság (mindössze 40% rendelkezik érettségi bizonyítvánnyal) és az ezzel összefüggő magas munkanélküliség. Mind az iskolás korú gyerekek, mind pedig az egyedül élő idősek számára nagyon fontos nemcsak a könyv, hanem a könyvtáros személye, a könyvtárbusz megjelenése, mint „esemény”.

Az új Mercedes kisbusszal a szendrői könyvtárosok elkötelezték magukat a szolgáltatás fenntartása mellett. Sajnos, ez nem elég a hosszú távú működtetéshez. Nagyon fontos a KSZR normatíva megmaradása is, hiszen e nélkül nem tudnák folytatni ezt a tevékenységet, amely a települések megtartó erejének fenntartása szempontjából szinte kulcsfontosságú.

Baranya megye

Az elmúlt évek legnagyobb mozgókönyvtári fejlesztése minden kétséget kizáróan a pécsi könyvtárbusz. A jármű több kistérség hátrányos helyzetű településeit látja el. Ez a szolgáltatás sokkal inkább kötődik a megyéhez, mint egy-egy kistérséghez. Baranya megye helyzete az országos átlaghoz képest magasabb munkanélküliséggel, az aprófalvas településszerkezet következtében a kistelepülések nagy számával és magas elvándorlási rátával jellemezhető (Baranya 2011).

A Baranya megyei könyvtárbusz projekt előzményei egészen 2006-ig nyúlnak vissza, amikor a jelenlegi összevont megyei és városi könyvtár jogelődje, a Csorba Győző Megyei Könyvtár pályázatot nyújtott be a könyvtárbusszal történő szolgáltatás beindítására. A pályázatban a megyei könyvtár 45 millió forint Közkincs hitel felvételére nyert lehetőséget. Ebből lehetett volna elindítani a szolgáltatást a Sellyei, a Siklósi és a Szigetvári kistérség 200 fő alatti településein (Kalányos 2006). Ezt a hitelt az önkormányzat végül nem használta fel (Szabolcsiné 2011b).

A második pályázatot 2008-ban adták be a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programban meghirdetett „Könyvtári szolgáltatások összehangolt infrastruktúra fejlesztése – Tudásdepó Expressz” támogatásra. Összesen 99 999 170 forintot nyertek, ebből lehetett megvalósítani a jármű beszerzését és a szolgáltatás beindítását. Az első közbeszerzési kiírásra nem jelentkezett egyetlen gyártó sem. A második kiírás hozott sikert. Öt jelentkező közül a Jász-Plasztik Autócentrum Kft. nyerte el a speciális jármű legyártásának lehetőségét. A jármű átadására 2010. december 3-án kerülhetett sor a közben megépült Dél-Dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban (Szabolcsiné 2011b).

A megyében több kistérség (Szigetvár, Sásd) is foglalkozik KSZR keretében mozgókönyvtári szolgáltatások nyújtásával. A pályázatban feltétel volt, hogy a

könyvtárbusszal olyan településeket lássanak el, ahol nincs könyvtár. Jelenleg így összesen 28 olyan faluba jár a bibliobusz, ahol a könyvtári szolgáltatásoknak nem volt közvetlen előzménye.

A településekkel való megállapodások során egyetlen olyan község sem volt, amelyik ne tartott volna igényt erre a szolgáltatásra. Mivel a szándéknyilatkozatokat a településeknek meg kellett adniuk a pályázat beadásához, öt évre kötelezték magukat az együttműködésben való részvételre.

Az indulást követően a könyvtárbusznak kirobbanó sikere lett. A könyvtárosok maguk sem tudták elképzelni az elején, hogyan fog működni ez a szolgáltatás. Ehhez képest vannak olyan helyek, ahol az első pillanattól kezdve nyitottak voltak az emberek a bibliobusz által kínált lehetőségekre, másutt hosszabb idő kellett a beinduláshoz. A jármű megjelenése azonban olyannyira különleges, hogy már a pusztán látvány képes sokakat odavonzani. Bizonyos rétegeknek korábban elképzelhetetlen volt, hogy ilyen szolgáltatásokat valaha igénybe vehetnek a saját településükön. A mozgó posta és bolt ezekben a településeken is volt, de a könyvtárbusz „más léptéket” képvisel.

A Baranya megyei könyvtárbusz projektnek országosan is nagyon jó a visszhangja. Az országos médiumok is foglalkoztak a szolgáltatás beindításával (pl. RTL Klub, 2010; SG 2010). Ezek mellett természetesen a könyvtáros szaksajtóban is több helyen megjelent a kezdeményezésről szóló híradás, illetve szakmai beszámoló (Szabolcsiné 2011a, 2011b).

A kérdőívünket kitöltők átlagéletkora 36 év volt. Nagyon nagy azonban az életkori adatok szórása. A legidősebb kitöltő 80, a legfiatalabb 8 esztendő volt. Nagyon sok iskolás korú gyerek használja a könyvtárbuszt, ezért a viszonylag alacsony átlagéletkor, azonban itt az olvasók között valóban megjelenik a falu aprajánagyja. Az indulás után a szolgáltatás népszerűsége töretlenül emelkedik: egyre többen iratkoznak be. A hasznosulás leginkább abban jelentkezik, hogy olyan új szolgáltatásokat sikerült a településeken élőknek kínálni, amelyek eddig egyáltalán nem voltak.

A könyvtárbuszt a TIOP-pályázatban vállalt feltételek miatt legalább öt évig fenn kell tartani; azonban mindenki szeretne tovább is számolni ezzel a járművel és a hozzá kapcsolódó szolgáltatásokkal. Tekintve, hogy megyei hatókörű szolgáltatásról van szó, egy újabb bibliobusz beszerzésével további települések vonhatók be az ilyen formában ellátottak körébe.

Összefoglaló

A tanulmány a hazai könyvtárbusz-szolgáltatásokat mutatta be az ellátás hasznosuláselemzése során készített kérdőíves vizsgálat használókra vonatkozó adatai, a buszokat üzemeltető könyvtárosokkal készített interjúk és a szaksajtóban megjelent írások alapján. Nagyon nagy változatosság tapasztalható mind a finanszírozási forrás, mind a járművek paraméterei tekintetében. A könyvtárbuszok eltérő technológiai infrastruktúrával, eltérő léptékű szolgáltatásokat kínálnak, és egy esetben (Cegléd) a célközönségük is különböző (külvárosokban, lakótelepeken élők). Encsen és Szendrőben egy-egy 1500-2000 kötet befogadására alkalmas bibliomikrobusz, Pécssett egy modern, a XXI. század igényeinek minden tekintetben

megfelelő modern könyvtárbusz, Cegléden pedig egy több mint 25 éves jármű üzemel.

Az eltérő feltételek között hasonló funkciókat látnak el. A használói kör összetétele arról tanúskodik, hogy ezekkel a szolgáltatásokkal sikerült azokat az embereket elérni, akik igazán rászorulnak. A vidéki életminőség javítása, az információhoz és a műveltséghez való egyenlő hozzáférés elve, valamint a szociális funkció mind a négy szolgáltatás vonatkozásában igen hangsúlyos, így bármelyiknek a megszűnése csapás lenne a helyieknek. Ehhez képest két szolgáltatás fennmaradása erősen kérdéses, kettőé biztosítottnak látszik.

Hosszú távon reményteli, hogy a jelenlegi TIOP-pályázat keretében lehetőség lesz arra, hogy a hazai könyvtárbuszos ellátást új alapokra helyezzük. A szolgáltatások tekintetében az újonnan beszerzésre kerülő buszok más léptéket jelentenek, hiszen a pécsihez hasonló nagyságú és felszereltségű járművek indítására lesz lehetőség.

IRODALOM

- Antalné Fóris Irma (2007): Hátrányos helyzetű települések mozgókönyvtári szolgáltatása az Edelényi Kistérség Többcélú Társulása területén. Szakdolgozat. Eszterházy Károly Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kar, Médiainformatika Intézet, Informatika Tanszék. Eger, 2007.
- Baranya (2011): Dél-Dunántúli régió/Baranya megye. VÁTI Nonprofit Kft.
https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq_app=um&rq_proc=eredfr&xterkod=2&xmutkod=&xtabkell=I&xtertip=M [letöltve: 2012. január 4.]
- Cegléd (2011): Cegléd települési helyzetkép, 2011. szeptember, készült a TeIR rendszer felhasználásával (VÁTI Nonprofit Kft.)
https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq_app=um&rq_proc=main2pdf&xterkod=cegl%C3%A9d&xtertip=T [letöltve: 2012. január 4.]
- Edelény (2011): Észak-Magyarországi régió/Borsod-Abaúj-Zemplén megye/Edelényi kistérség. VÁTI Nonprofit Kft.
https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq_app=um&rq_proc=eredfr2&xterkod=3502&xmutkod=&xtabkell=I&xtertip=K [letöltve: 2012. január 4.]
- Encs (2011): Észak-Magyarországi régió/Borsod-Abaúj-Zemplén megye/Encsi kistérség. VÁTI Nonprofit Kft.
https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq_app=um&rq_proc=eredfr2&xterkod=3503&xmutkod=&xtabkell=I&xtertip=K [letöltve: 2012. január 4.]
- Fehér Miklós (2002): Kistelepülések könyvtári ellátása. Helyzetkép és szakirodalmi szemle. = Könyvtári Figyelő, 2002. 3. sz. 367–428. p.
<http://www.epa.hu/00100/00143/00042/feher.html> [letöltve: 2012. január 4.]
- Gereben Ferenc (1998): Könyv, könyvtár, közönség. (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1998. 228 p.
- Kádár Anita (2010): A mesebeli busz. = Ceglédi Panoráma, 2010. szeptember 11.
http://www.panorama-online.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=512:a-mesebeli-busz&catid=63:csalad&Itemid=108 [letöltve: 2012. január 4.]

- Kalányos Katalin (2006): A kistelepülések könyvtári ellátása Baranya megyében. In: Könyvtár-ellátási szolgáltató rendszer (KSZR) Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2006. 96–100. p.
http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/83_oszk_kszr.pdf [letöltve: 2012. január 5.]
- Kércsi Tibor (2006): Mozgókönyvtári szolgáltatás az encsi kistérségben. In: Könyvtárellátási szolgáltató rendszer (KSZR) Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2006. 68–71. p.
http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/83_oszk_kszr.pdf [letöltve: 2012. január 5.]
- Koblencz Zsuzsa (2005): Országjáró bibliobusz. = Népszabadság online, 2005. augusztus 26.
<http://www.nol.hu/archivum/archiv-374927> [letöltve: 2012. január 4.]
- N. Kósa Judit (2003): A könyvtár csönget egy picit. = Népszabadság, 2003. június 6.
- Litera (2005): Könyvtárbusszal a 12-es sztrádán. = Litera irodalmi portál
<http://www.litera.hu/hirek/konyvtarbuszal-a-12-es-sztradan> [letöltve: 2012. január 4.]
- Löwy-Korponay Bereniké (2009): Busszal érkezik a könyv. = Hetek, 2009. 48. sz. (november 27.)
http://www.hetek.hu/eletmod/200911/busszal_erkezik_a_konyv [letöltve: 2012. január 4.]
- Pestell, Robert (1991): Mobile Library Guidelines, IFLA professional reports 28. The Hague, International Federation of Library Associations, 57 p.
- RTL Klub (2010): Házhoz viszi a műveltséget a könyvtárbusz, RTL Klub Híradó, 2010. december 6.
<http://www.rtlklub.hu/hirek/belfold/video/109783> [letöltve: 2012. január 5.]
- SG (2010): Közép-Európa legkorszerűbb könyvtárbusza Pécsen, SG.hu, 2010. december 6.
http://www.sg.hu/cikkek/78664/kozep_europa_legkorszerűbb_konyvtarbusza_pecsen [letöltve: 2012. január 5.]
- Szabolcsiné Orosz Hajnalka (2011a): Új közkönyvtári törekvések a pécsi Tudásközpontban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2011. 4. sz. 170–176. p.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?sid=81ea95d18780706f692e88c22e9978dd&id=5476&issue_id=525 [letöltve: 2012. január 4.]
- Szabolcsiné Orosz Hajnalka (2011b): Baranyai Könyvtárbusz Projekt. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 2. sz. 26–31. p.
- Tóth Istvánné, szerk. (2004): Emlékek a nyolcvanéves Ceglédi Városi Könyvtár életéből. Cegléd, Ceglédi Városi Könyvtár, 2004. 103 p.
- Tóth Máté (2006): A könyvtárbusz a kistelepülések ellátásában. Múlt és jövő között – A szombathelyi konferenciától a győri könyvtárbuszig. In: Könyvtárellátási szolgáltató rendszer (KSZR) Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2006. 48-56. p.
http://ki.oszk.hu/sites/ki.oszk.hu/files/dokumentumok/83_oszk_kszr.pdf [letöltve: 2012. január 5.]
- Varga Istvánné (2005a) A Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára 1984–2005. = Könyv, Könyvtár Könyvtáros, 2005. 7. sz. 32–41. p.
<http://epa.oszk.hu/01300/01367/00067/varga.html> [letöltve: 2012. január 4.]
- Varga Klára (2005b): Könyvtárbusz köröz a VOLT-fesztiválon. Magyar Nemzet Online, 2005. július 9.
<http://www.mno.hu/portal/294960> [letöltve: 2012. január 4.]

Tóth Máté

Az internetes keresők oktatása a hazai és a külföldi könyvtárosképzésben

A tárgykör megjelenése a Nyíregyházi Főiskolán

A korábbi kredit alapú informatikus könyvtáros képzésünkben heti kétórás gyakorlati szeminárium keretében nyílt lehetőségem arra, hogy oktassam ezt a tárgykört az *Alkalmazott szoftverek* tantárgy keretében. 2005-ben kollégáimmal már gondoltunk arra, hogy ezt a témakört önálló tantárgyként helyezzük el a Bologna rendszerű nappali és levelező tagozatos képzésünkben. 2006 szeptemberétől az informatikus könyvtáros BA alapszakunk tantervében „B” típusú tantárgyként jelenik meg ez az ismeretkör *Internetkeresők* néven. A „B” típusú tantárgy megnevezés azt jelenti, hogy az információs menedzsment szakirányunkon az egyik kötelező tantárgy a hallgatóink számára. Heti egy előadás és két gyakorlat formájában került meghirdetésre a hallgatók tanulmányainak ötödik félévében. A tantárgy gyakorlati érdemjeggyel zárul az adott félév végén és három kreditpontot ér. A gyakorlati érdemjegy megajánlása évközben megírt zárthelyi dolgozatok eredményei alapján történik. 2009 szeptemberétől módosítottunk tantervünkön annak érdekében, hogy biztosítsuk hallgatóink egyenletes leterheltségét tanulmányaik során. Ezt a tárgyat előrébb hoztuk tantervünkben, jelenleg a harmadik félévben hirdetjük meg a hallgatóink számára. A tantárggyal kapcsolatban további változtatásokra nem került sor tantervünkben.

Az ismeretkör oktatásánál abból indultam ki, hogy ez nehezen elsajátítható terület a hallgatók számára. Mindezt több tényező okozza, egyrészt speciális ennek a tárgykörnek a szakterminológiája, másrészt pedig többnyire angol nyelvű szakirodalom áll rendelkezésre, aminek a feldolgozása sokszor nyelvi nehézségeket jelent a hallgatók számára. Viszonylag kevés a magyar nyelvű könyvrészlet, tanulmány, folyóiratcikk, amely segítséget nyújtana a téma tanulmányozásához. Ebből adódóan az volt a célom, hogy a hallgatók tájékozódjanak arról, milyen típusú keresőeszközök állnak rendelkezésre a weben, és hogy azokat képesek legyenek önállóan vizsgálni. Szemináriumi feladatok keretében a hallgatók bemutattak egy általuk kiválasztott keresőt annak keresési lehetőségeivel, speciális szolgáltatásaival, kialakulásának történetével együtt. Megismertek a tárgykör alapvető fogalmaival, kapcsolódó kutatási területeivel, a keresőprogramok fő típusaival, az intelligens keresőprogramok jellemzőivel. Hangsúlyt helyeztem arra, hogy gyakorlati példákat mutassak be az elhangzott elméleti ismeretekhez. Tanulmányozták, hogy egy keresőrendszer milyen alapvető részekből épül fel, és azok milyen konkrét feladatokat valósítanak meg. Számba vették, milyen alapelvek szerint történik a találatok rangsorolása; a Google kereső PageRank algoritmusával is megismertek. A hallgatók áttekintették, milyen általános módszertant érdemes követniük, hogyha egy keresőt szeretnének elemezni. A keresők értékelésekor felmerülő alapvető mértékekkel is megismertek (pl. pontosság, teljesség, relevancia stb.). Néhány szakdolgozat

született eddig ebben a témakörben, ekkor már a hallgatókat önálló vizsgálat elvégzésére ösztönöztem. Egyik hallgató az AlltheWeb keresőt vizsgálta morfológiai szempontból egy szakfolyóiratban közzétett tanulmány alapján. Egy másik hallgató a Heuréka keresőt elemezte az órán elhangzott általános módszertant követve, amely szakirodalomból egyaránt elérhető volt számára. 2011 májusában született egy szakdolgozat, amely a Google keresőoptimalizálás lehetőségeit mérlegelte.

Összességében megállapítható, hogy ennek a tárgykörnek mind az elméleti és mind a gyakorlati ismereteit ötvöztük az oktatás során. Tapasztalataim szerint hallgatóink számára sokszor nehézséget okozott a tárgykör elméleti ismereteinek befogadása és értelmezése, amihez megfelelő informatikai háttérre van szükség. Úgy vélem, hogy ezt a tárgykört akkor képesek sikeresen elsajátítani, ha már előzetes ismeretekkel rendelkeznek a HTML, CSS, illetve XML terén. Ezek az ismeretek elengedhetetlenül fontosak ahhoz, hogy a hallgatók jobban meg tudják érteni a keresők indexelési megoldásait és belső technikai működését.

A tárgykör oktatása a Debreceni Egyetemen

2009 szeptemberében kezdődött a Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros alapszakjának mesterképzése. Ez a tantárgy a mesterképzés második félévében kerül meghirdetésre *A tudás reprezentálása a világhálón és az internetes keresőrendszerek működése* néven. Heti két óra előadás formájában jelenik meg a tantervben webprogramozói szakirányon, amelynek teljesítése két kreditpontot ér. Ezenkívül szigorlati tantárgyként is jelen van ez az ismeretkör a webprogramozói szakirányon. A tantárgy félévi követelménye kollokvium, amely évközi írásbeli zárthelyi dolgozatok eredményei alapján kerülhet megajánlásra. A frontális osztálymunkán kívül a hallgatók önálló, egyéni feladatokat is kaptak, amelyekről szóban beszámoltak az órák során. A megjelenő tananyag tartalmában és fő kérdésköreiben megegyezik a Nyíregyházi Főiskolán tanított elméleti ismeretekkel. Néhány újabb kérdéskörrel is kiegészült, mint például keresőmarketing, keresőoptimalizálás. Eddig csak egy alkalommal volt lehetőségem tanítani ezt a tantárgyat óraadóként. Lényeges különbségként tapasztaltam, hogy a debreceni hallgatók sokkal könnyebben tudták elsajátítani e tárgykör elméleti ismereteit, mint a nyíregyházi intézményben tanulók. Ennek oka a debreceni informatikus könyvtárosképzés eltérő profiljában keresendő, ahol nagyobb hangsúly helyeződik a műszaki, informatikai tárgyak elsajátíttatására. Megjegyzem, hogy ehhez a tárgykörhöz szorosan kapcsolódik a szemantikus web területe, amely a Debreceni Egyetem informatikus könyvtáros mesterképzésében önálló tantárgyként is jelen van *Szemantikus web* néven heti két óra előadás és két óra gyakorlat formájában, amelynek teljesítése négy kreditpontot jelent.

Az ismeretkör oktatását támogató eredmények

Az eddigi oktatási tapasztalatok alapján szükségét láttam annak, hogy a doktori disszertációmban összegyűjtött ismereteket szakkönyv formájában átdolgozva közzétegyem mások számára is. Ebben az elképzelésemben a PhD-dolgozatom opponensei egyaránt támogattak. Törekvésem megvalósulhatott 2010 júniusában,

amikor a *Hatékony információkeresés a weben* című könyvem megjelent a Nyíregyházi Főiskola támogatásával. Úgy gondolom, hogy ebben a formában kutatási eredményeim jól kiaknázhatók az *Internetkeresők* nevű tantárgy oktatása során a Nyíregyházi Főiskola informatikus könyvtáros képzésében. Mivel ennek a korszerű tárgykörnek az oktatása jelen van más könyvtárosképzőhelyek tantervében is, ezért a mű egyaránt hasznosítható szakkönyvként ezekben a képzésekben. Ezenkívül a tárgykör oktatásához 2010-ben egy lektorált elektronikus jegyzet is elkészült, ennek címe: *A tudás reprezentálása a világhálón és az internetes keresőrendszerek működése*. A jegyzet a Debreceni Egyetem Informatikai Kar Könyvtárinformatikai Tanszékének honlapjáról érhető el (lásd a felhasznált forrásokban).

A tárgykör jelenléte a hazai és a külföldi könyvtárosképzésben

Ebben a részben a **hazai képzőhelyek** publikusan elérhető tantervi hálói és tantárgyi tematikái alapján áttekintem, hogy ez a tárgykör milyen mértékben van jelen a hazai és a külföldi könyvtárosképzésben.

Magyar vonatkozásban a már tárgyalt két képzőhelyen kívül elsőként az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Informatikai és Könyvtártudományi Intézet (BTK IKI) Könyvtártudományi Tanszékének* BA alapképzését vettem górcső alá. Ebben a bolognai típusú képzésben a hallgatók három féléven keresztül (3., 4., 5. félév) tanulnak *Hálózati ismereteket* a szakmai törzsanyag részeként mindkét meghirdetett szakirányon, a tárgy félévei külön-külön két kreditpontot érnek. A tárgyak számonkérési követelménye kollokvium. Feltételezhetjük, hogy ennek a tárgynak a keretében a hallgatók foglalkoznak a hálózati információ-vissza-keresés témakörével is.

A *Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár- és Információtudományi Intézeti Tanszékének (Szombathely)* BA képzésében több olyan tantárgy is található, amelyek valószínűleg integrálják a tárgykör ismereteit. Ezek a tárgyak a következők: *Webszerkesztés, webszolgáltatások I., II.*, amelyek a szakmai törzsanyag részeként hallgatható kötelező tantárgyak; *Infokommunikációs és webszolgáltatások*, ez utóbbi a nyilvános és iskolai könyvtári szakirányukon kötelező tantárgy, a másik információbróker- és információmenedzser szakirányukon pedig választható tárgy. Mindegyik tantárgy számonkérési követelménye gyakorlati jegy.

A *Szegedi Tudományegyetem BTK Könyvtártudományi Tanszékének* BA képzésében a tartalomszolgáltatás szakirányon jelenik meg a *Hálózati ismeretek* című tantárgyi blokk, ami több tárgyra tagolódik. Ezek pedig az alábbiak: *Könyvtári informatika 1., 2.*, (online adatbázisokról, citációs indexekről szól), *Hálózati szolgáltatások tervezése 1., 2.* (webes szolgáltatásokat tartalmazza), *Internet tájékoztatás*. E modul tárgyainak számonkérési követelménye: gyakorlati jegy vagy kollokvium. Összesen tíz kreditpontot ér teljesítésük. Ezek a tárgyak azt sugallják számunkra, hogy már a BA képzésükben a hallgatók megfelelő ismereteket szereznek a hálózaton elérhető keresőeszközökről. MA képzésükben a szakmai törzsanyagban jelenik meg az *Internetes keresőrendszerek* nevű tárgy heti két óra előadás formájában, amely a második félévben kerül meghirdetésre. Ugyanebben a képzésben a szakmai törzsanyagban szerepel az *Információkeresés* tárgy heti két óra gyakorlat formájában a második félévben.

Az *Eszterházy Károly Főiskola (Eger) Médiainformatika Intézet Informatika Tanszéke* szintén helyet biztosított ennek a tárgykörnek mind a BA, mind az MA képzésében. BA képzésükben az *Internet ismeret* nevű tárgy foglalkozik a hálózati információ-visszakeresés lehetőségeivel. Ez a tárgy a negyedik félévben kerül meghirdetésre előadás formájában, teljesítése két kreditpontot jelent. MA képzésük szakmai törzsanyag részében önálló tantárgyként fordul elő az *Internetes keresőrendszerek működése* elnevezésű tárgy.

A külföldi könyvtárosképzőhelyek tantervében ez a tárgykör integrálódik más területekkel is. Például a koppenhágai *Royal School of Library and Information Science könyvtárosképzőhely* 2008-as frissített MA tantervében a *Knowledge theory and domain analysis* (Tudáselmélet és szakterületi elemzés) nevű tantárgy esetében megfigyelhető, hogy a keresőket az információkeresés és a tudásmenedzsment aspektusából tanulmányozzák a hallgatók. A dán könyvtárosképzőhely PhD-képzésében szerepel a keresőrendszerek tervezése (design of search systems) témakör, amelyből a hallgatók felvehetnek kurzusokat.

A *Loughborough-i Egyetem Információtudományi Tanszéke (Department of Information Science)* Bsc és Msc képzésében számos szakirányt dolgozott ki. Az egyes szakirányokon jelentős mértékben van jelen az információ-visszakeresés témaköre. Például a BA képzésük *Web development & design* (Webes fejlesztés és tervezés), valamint az *Information management and computing* (Információmenedzsment és számítógépesítés) szakirányain megtalálható a *Retrieval and organisation of information* (Az információ visszakeresése és szervezése) nevű kötelező modul első évben, amire második évben épül az *Information retrieval* (Információvisszakeresés) kötelező modul. Harmadik *Information management and business studies* (Információmenedzsment és üzleti tanulmányok) szakirányukon felfedezhető a *Retrieval and organisation of information* (Az információ visszakeresése és szervezése) kötelező modul első évben, valamint egy másik kötelező modul *Information science and retrieval systems* (Információtudomány és visszakereső rendszerek) néven a második évben. Msc képzésük *Information and knowledge management* (Információ és tudásmenedzsment) szakirányán előfordul egy érdekes modul, *Information retrieval for KM* (Információ-visszakeresés a tudásmenedzsment számára) néven. Ez a modul többek között arra is kitér, hogy milyen információ-visszakeresési technikákat lehet alkalmazni KM eszközöknél. Mesterképzésük másik szakirányán, amelynek neve *Information and library management* (Információ- és könyvtármenedzsment) szerepel egy *Information organisation and retrieval* (Információszerzés és visszakeresés) modul, amely kifejezetten a metaadat-kezelésre helyezi a hangsúlyt. PhD-képzésükben jelen van az *Information organisation and retrieval* (Információszerzés és visszakeresés) kutatási témakör, amelyet adott tanszéki oktató koordinál.

A *Robert Gordon Egyetem Aberdeen-i Üzleti Iskola Információmenedzsment Tanszéke (Department of Information Management)* Msc képzést kínál más egyéb Bsc szakos hallgatók számára könyvtár- és információtudomány területén. Továbbá a mesterképzésüket elvégezni kívánó Bsc szakos hallgatók számára felkínálnak felkészítő kurzussorozatot információmenedzsmentből (*Information Management Pre-Masters Course*), ennek elvégzéséről hivatalos oklevelet állítanak ki. Msc képzésük *Information and library studies* (Információtudományi és könyvtári tanulmányok), valamint *Information management* (Információmenedzsment) szak-

irányain a *Knowledge organisation* (Tudásszervezés) tantárgy egyaránt megtalálható, amely a tartalom szerinti információ-visszakeresés eszközeit ismerteti a tudásmenedzsment szemszögéből.

A tárgykörre irányuló projekt külföldi és magyarországi kutatási műhelyei

A továbbiakban áttekintem, mely külföldi és magyarországi kutatási partnerek, műhelyek jöhetnek számításba egy a tárgykörbe eső lehetséges, jövőbeli projekt együttműködésben.

Véleményem szerint Judit Bar-Ilan ennek a szakterületnek egyik kiemelkedő képviselője, akinek vizsgálatai példaértékűek és továbbgondolandók minden kutató számára. Informatikusként színvonalas könyvtári szakfolyóiratokban is publikál, ezért is látok lehetőséget az együttműködésre egy tervezett, jövőbeli projekt keretében. Külföldi vonatkozásban kiemelném a *Tamperei Egyetemet*, amelynek INFIM nevű kutatóhelyén több információ-visszakereséssel foglalkozó kutatócsoport működik. Ezek a finn kutatócsoportok nevezetesen a következők: *Finnish Information Retrieval Expert Group (FIRE)*, *Research Group on Information and Media Practices (RIME)*. Továbbá érdekes lehet a téma szempontjából *Peter Ingwersen* kutatócsoportja, amely a koppenhágai *Royal School of Library and Information Science* könyvtárosképzőhelyen működik *Text Access Potentials for Interactive Information Retrieval (TAPIR)* néven. Ezekkel a külföldi kutatóműhelyekkel javasolom felvenni a kapcsolatot egy közös projekt kialakítása céljából.

Magyarországon tudomásom szerint két számottevő kutatóműhely működik informatikusok körében. Elsősorban az *Magyar Tudományos Akadémia SZTAKI Adatbányászat és Webes Keresés Kutatócsoportját* említeném meg. A kutatócsoport tagjai közül Benczur András és Rónyai Lajos nevét emelném ki, akik számos szakmai publikációval és előadással képviselik ezt a kutatócsoportot. A másik jelentős kutatóműhely a *Veszprémi Egyetem Műszaki Informatikai Karán* működő *Információ-visszakeresési Kutatócsoport*, amelyet Dominich Sándor vezet. A kutatóműhely vezetője több külföldi könyvtári szakfolyóiratban is publikál. Feltételezésem szerint ez utóbbi kutatócsoport nem zárkózna el egy lehetséges, jövőbeli együttműködéstől sem.

Számításba vehető még Prószéky Gábor *MorphoLogic* nevű kutató-fejlesztő cége és a *Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Nyelvtchnológiai és Élő Nyelvi Osztálya* számítógépes nyelvészet területén; mindkét intézmény együttműködött a Magyar Egységes Ontológia kialakításában. Ezenkívül a téma aktualitására és fontosságára való tekintettel a szombathelyi, szegedi és debreceni könyvtárosképző intézmények, valamint a vezető külföldi könyvtárosképző intézmények egyaránt bevonhatóak lennének egy hálózati információ-visszakeresésre fókuszáló projektbe.

Záró gondolatok

Elmondható, hogy a vizsgált hazai és külföldi könyvtárosképző intézmények sikeresen integrálták ezt a tárgykört tanterveikbe. Véleményem szerint továbbra is

indokolt az ismeretkör jelenléte a képzésben a téma korszerűsége miatt. Ezenkívül a külföldi könyvtárosképzésben megfigyelhető a tárgykör összefonódása más területekkel is, mint például tudásmenedzsmenttel. Öröndetes eredmény, hogy a tárgykör kutatási területként is megjelenik egyes külföldi könyvtárosképzőhelyeknél, ami elmélyültebb vizsgálódásokra nyújt lehetőséget. Számos külföldi és magyar kutatási műhely, partner van jelen ezen a területen, amelyek feltételezésem szerint bevonhatók egy jövőben tervezendő projekt-együttműködésbe.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Debreceni Egyetem Informatikai Kar Könyvtárinformatikai Tanszékének honlapja:

URL: <http://www.inf.unideb.hu/~bodai/kinformatika/>

Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK IKI Könyvtártudományi Tanszékének honlapja:

URL: <http://konyvtartudomany.elte.hu/>

Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatika Intézet Informatika Tanszékének honlapja:

URL: <http://informatika.ektf.hu/>

Loughborough-i Egyetem Információtudományi Tanszékének honlapja:

URL: <http://www.lboro.ac.uk/departments/dis/>

Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet Nyelvtechnológiai és Élő Nyelvi Osztályának honlapja

URL: <http://www.nytud.hu/oszt/nyte/>

Magyar Tudományos Akadémia SZTAKI Adatbányászat és Webes Keresés Kutatócsoportjának honlapja:

URL: <http://datamining.sztaki.hu/?q=hu-index>

MorphoLogic nevű kutató-fejlesztő cég honlapja:

URL: <http://www.morphologic.hu/>

Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Könyvtár- és Információtudományi Intézeti Tanszékének honlapja:

URL: <http://www.bdtf.hu/Organization/View.aspx?ID=23>

Robert Gordon Egyetem Aberdeen-i Üzleti Iskola Információmenedzsment Tanszékének honlapja:

URL: <http://iws.rgu.ac.uk/abs/staff/page.cfm?pge=38794>

Royal School of Library and Information Science honlapja:

URL: <http://www.iva.dk/english/>

Szegedi Tudományegyetem BTK Könyvtártudományi Tanszékének honlapja:

URL: <http://www.bibl.u-szeged.hu/inf/>

Tampere Research Center for Information and Media honlapja:

URL: http://www.uta.fi/laitokset/infim/tutkimuskeskus/english/research_groups.html

Text Access Potentials for Interactive Information Retrieval (TAPIR) kutatóműhely honlapja:

URL: <http://project.dbit.dk/tapir/>

Veszprémi Egyetem Műszaki Informatikai Karának honlapja:

URL: <http://mik.uni-pannon.hu/>

Tóth Erzsébet

Három visszaemlékezés a KSH könyvtárának harminc évéről

Kovács Istvánné emlékének

Bevezetés

2011 áprilisában három interjút készítettünk a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) könyvtárának egykori munkatársaival pályájukról és az itt töltött évekről. Egyidejűleg megkezdjük a könyvtár történetére vonatkozó kéziratári és levéltári források tüzetes tanulmányozását. A beszélgetéseknek és az újonnan feltárt dokumentumoknak köszönhetően az eddiginél részletesebb képet kaptunk a könyvtár 1945 utáni évtizedeiről; azokról a személyekről és eseményekről, akik és amelyek máig tartó hatást gyakoroltak az intézmény történetére és gyűjteményének felépítésére.

Interjúalanyaink a könyvtár legmegbecsültebb munkatársai közé tartoztak; szinte egyszerre, 1983-ban vonultak nyugdíjba. Leölkes Lajosné (1928) 1955-ben került a KSH könyvtárába, ahol a feldolgozó osztályon, a dokumentációs részlegen és a tájékoztatási osztályon is tevékenykedett. 1973-tól a *Külföldi statisztikai adatforrások* című sorozatot szerkesztette. 1982-ben Kiváló Munkáért elismerésben részesült. Kovács Istvánné (1924–2011) 1960-tól dolgozott a könyvtárban. Rövid időszaktól eltekintve mindvégig a kölcsönzést intézte. 1983-ban Kiváló Munkáért kitüntetéssel ismerték el munkáját. Kápolnai Iván (1925) jogi doktori oklevelének megszerzése után a KSH-ban kezdte meg pályafutását. 1949-es elbocsátása után a Gránit Csiszolókorong- és Kőedénygyár, utóbb a Finomkerámiaipari Országos Vállalat, 1964 és 1972 között az Építésgazdasági és Szervezési Intézet munkatársa volt. 1972-ben került vissza a statisztikai hivatalba, ahol gazdasági tanácsadóként, majd a könyvtár olvasószolgálatának vezetőjeként működött. Történeti statisztikai, népesség-, gazdaság-, művelődés-, tudomány- és helytörténeti tanulmányok, monográfiák szerzője. 1997-ben Fényes Elek-emlékéremmel tüntették ki.

Cikkünk jegyzetanyagához a bibliográfiában felsorolt tételeken kívül felhasználtuk a *Statisztikai Szemle* és a *Grafikon* című KSH-lap rövidhíreit is.

Könyvtártörténeti előzmények és háttér

A magyar statisztikai szakkönyvtár létrehozásának gondolata először 1848-ban merült fel, amikor Fényes Elek¹ vezetésével létrehozták az országos statisztikai hivatalt. Ezt az első tervet a szabadságharc bukása akadályozta meg. Hosszas vára-

kozás után, 1867-ben került sor magyar statisztikai hivatal alapítására Keleti Károly² vezetésével. Ennek fontos részét képezte a statisztikai szakkönyvtár és térképtár. A kezdetben egyetlen kamrányi, 1896-ra már több mint hatvanezer kötetre gyarapodott gyűjteményt évtizedekig Findura Imre³ vezette.

1897-ben költözött a könyvtár a statisztikai palotába, amely jelenleg is otthonául szolgál. Ugyancsak 1897 óta az intézmény – korábbi zárt jellegét feladva – nyilvános könyvtárként működik, és ettől az évtől kezdve kötelezpéldányjog illeti meg. A KSH könyvtára hamarosan az ország legnagyobb közgyűjteményeinek sorába emelkedett. 1929-ben, majd 1935-ben megerősítették kötelezpéldányjogát. Az 1929. évi XI. törvénycikk miniszteri indoklása szerint „*az eddigi gyűjtést kizárólagosan végező Széchényi Könyvtár mellett második gyűjtőhelyül a Statisztikai Hivatal Könyvtára a legalkalmasabb.*” A könyvek és időszaki kiadványok mellett beérkező aprónyomatványok, plakátok és kották tárolására, feldolgozására és megőrzésére azonban nem voltak meg a megfelelő feltételek. (1943-ban a kétszázötvenezeres állományt és a beözönlő nyolcezer új dokumentumot tizennyolc tisztviselő és egyéb alkalmazott kezelte; mellettük heten altisztként szolgáltak.)

A II. világháború éveiben Gombás Géza (1895–1949) állt a könyvtár élén. 1914-ben szerzett tanítói oklevelet Csáktornyan. 1925-ben diplomázott a budapesti műegyetemen, 1931-ben doktorált. 1922 decemberében kezdte meg szolgálatát a Központi Statisztikai Hivatalban, tisztviselői esküjét 1926 januárjában tette le. 1940-től haláláig a hivatal könyvtárának vezetője volt, előbb miniszteri segédtitkári, majd 1942-től miniszteri titkári rangban. 1946 decemberében a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete választmányi tagjává választották. Kilencvenhét dolgozatot – javarészt cikk- és könyvismertetésekkel – publikált a *(Magyar) Statisztikai Szemlében*. Rendszeresen közzétette a magyarországi és a nemzetközi könyvtermelés főbb mutatóit, valamint a hivatal könyvtárának gyarapodási és látogatottsági adatait. Bár a főváros ostroma idején súlyos veszteségek érték a könyvtárat – gyűjtőbombázás, majd a német katonák gyűjtogatása következtében körülbelül tízezer kötet odaveszett, és több helyiség megsemmisült –, az intézmény már 1945 júliusában megnyitotta kapuját a közönség előtt. Az igazgató ugyanakkor hiába kérte a „fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek” elszállításának leállítását az illetékes szervektől, és az 1930-as évek második fele óta tervezett új könyvtárépület sem valósulhatott meg. 1949-es elmozdítása után Gombás öngyilkos lett. A Farkasréti temetőben temették el, sírját utóbb felszámolták. A KSH 1992 novemberében a politikai okokból sérelmet szenvedett munkatársakkal együtt rehabilitálta. Kézirat-hagyatékát a KSH könyvtára őrzi.

Gombás Géza halála után hat évig nem találtak karizmatikus, vezetésre és tudományszervezésre egyaránt alkalmas személyt a könyvtár élére. Az újjászervezés feladata Kovacsics Józsefre (1919–2003) hárult. Pályafutása 1940-ben kezdődött a KSH-ban; 1955-től igazgatta a könyvtárat, amely alatta vált szervezetileg és költségvetésileg is önálló intézménnyé és országos feladatkörű szakkönyvtárrá. Több nyelven beszélő, képzett szakembereket vett fel, a *Történeti Statisztikai Közleményekkel* és az évkönyvvel megindította a könyvtár tudományos tevékenységét, az ETO bevezetésével a korszerű feldolgozó munkát, és létrehozta a máig működő könyvkötő műhelyt. Igazgatói posztját 1959-ben hagyta el, amikor az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának statisztikai tanszékvezetőjévé nevezték ki. Tagjai közé választotta a Nemzetközi Népeségtudományi Unió, a Nemzetközi

Statisztikai Intézet, az MTA Statisztikai Bizottsága és az MTA Demográfiai Bizottsága. Gazdaság-, közigazgatás-, település- és bűnügyi statisztikával, történeti statisztikával és statisztikatörténettel egyaránt foglalkozott. Közel négyszáz publikáció szerzője, illetve szerkesztője volt. Szerkesztésében jelent meg 1957-ben *A történeti statisztika forrásai* és 1963-ban a *Magyarország történeti demográfiája* című alapvető tanulmánygyűjtemény, valamint 1991 és 2002 között a *Magyarország történeti statisztikai helységnévtára* című sorozat.

Utódja a könyvtár élén 1960-ban Dányi Dezső (1921–2000) lett, aki a Városépítési Tervező Iroda (VÁTI) kötelékéből 1955-ben került a könyvtárba. Kezdetben osztályvezetőként, majd 1959–1960-ban igazgatóhelyettesként működött. Az ő nevéhez fűződik a történeti statisztikai kutatócsoport megalapítása, a számítógépesítés és a könyvtár több sorozatának megindítása. Tudományos kutatóként elsősorban történeti demográfiai, statisztikatörténeti és történeti statisztikai témákkal foglalkozott. Részt vett az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztályának munkájában. Szakcikkeinek, ismertetéseinek és kötet szerkesztéseinek száma eléri a kétszázat.

LEÖLKES LAJOSNÉ: „EZ A KÖNYVTÁR NAGYON JÓ UGRÓDESKÁNAK BIZONYULT”

Apám kultúrmérnök volt állami szolgálatban, és amikor 1940-ben Erdélyt visszacsatolták, akkor ment az egész család Erdélybe. Úgyhogy Marosvásárhelyen jártam négy évig iskolába, aztán, ahogy apámat helyezték ide-oda, Sopronba, Pécsre, Komlóra, Badacsonyba, a család ment, költözködött. Az úgynevezett felszabadulás Sopronban ért, amikor az oroszok bejöhettek. Aztán Pécsre kerültünk, ott érettségiztem a Miasszonyunkról elnevezett női kanonokrend Szent Erzsébet Gimnáziumában, bár református vagyok. Tulajdonképpen csak egy évig jártam oda.

Pécsett akkor szűnt meg a bölcsészkar. 1946-ban ezért kénytelen voltam feljönni a budapesti egyetemre. Az épület még félig romos volt, tele belövésekkel. Az ablakok újságpapírral meg csomagolópapírral befedve egész télen; ott ültünk fagyoskodva, télikabátban; jegyzet nincs, tankönyv nincs, körmöltük az előadásokat. Német–francia szakos voltam. Amikorra végeztünk, már a „fordulat éve” is megtörtént; a kommunisták átvették a hatalmat, az államigazgatást. Egyszer csak azt mondják nekünk, hogy nincs szükség olyanokra, akik két nyugati nyelvszakosok. Hát mit akarunk mi? Vagy átképezzük magunkat az egyik nyelvből oroszossá, vagy nem lehetünk tanárok. Én mindig tanítani szerettem volna, de beláttam, hogy a diploma előtt fél évvel az átképzés lehetetlen kívánság. Lediplomáztam szépen német–francia szakon. És könyvtárakba szórtak szét bennünket, úgyhogy mindenki megkapta szinte a diplomájával együtt: te ide méysz, te meg oda. Így kerültem én éppen az Országos Széchényi Könyvtárba. Öt évet töltöttem ott. Aztán jött a racionalizálási hullám az állami alkalmazottak között, és szétspricceltek bennünket. Volt, aki maszek lett; volt, aki fordító- és kiadóvállalathoz került.

Engem mint kisgyermekes anyát, egyszerűen elbocsátottak, neveljem otthon a gyerekeimet. De csak pár hónapig voltam munkanélküli. A Statisztikai Hivatal könyvtárában éppen akkor volt átszervezés. Új igazgatót neveztek ki, és pár ember kivételével mindenkit elbocsátottak. De ez még a kisebbik baj lett volna. A nagyobbik baj az volt, hogy ez egybeesett egy „tisztogatósi” folyamattal, amelyet – rész-

ben talán pártállami parancsra – megsokszorozták azok a főelvtársak, akik a hivatalt vezették. Minden olyan sajtóterméket ki kellett a könyvtárakból selejtezni, amelyek „ellenséges szellemet” terjeszthettek. Ezt – a passzívan ellenálló Ajtay Kálmán⁴ és Ujággh Zsolt⁵ elbeszéléseiből tudom – elég primitíven hajtották végre. Meg volt szabva, hogy körülbelül mi az a mennyiség, amit ki kellene selejtezni. Rászabadítottak teljesen műveletlen, olvasni alig tudó embereket a könyvtárakra; azok elkezdték lapozni a raktárakban a könyveket, és amiben benne volt például az, hogy „magyar királyi”, vagy benne volt Horthy arcképe, azt kifele és zúzdába! Fogalmuk sem volt, mi minden lett kidobva! A katalógusnak is nekiestek, és hasraütéses alapon dobálták ki a lapokat. Ettől kezdve a katalógussal nem volt párhuzamos a raktári anyag. Az ember vagy megtalálta, amit keresett, vagy nem. Totális káosz volt.

Rájöttek: ez így nem mehet tovább. Kerestek szakképzett könyvtárosokat; így kerültünk mi ide – ketten a Széchenyiből – a nálam jóval idősebb és tapasztaltabb Hajós Istvánné Korzenszky Eleonórával.⁶ Nagyon művelt, rendszerető ember, sokáig latin–görög szakos tanár volt. Sokat tanultam tőle. A közgazdaságtudományi egyetem könyvtárából Hajdú Elemérné⁷ érkezett. Őt bízták meg a gyarapítás megszervezésével.

Gombás Géza után egy darabig egy Kerekes nevű hölgy volt az igazgató. Azt hiszem, női szabó volt eredetileg.⁸ Ő elég hamar eltűnt, mert talán maga is belátta, hogy ez nem neki való foglalkozás. Egyébként nem volt rosszindulatú. Bennünket már Kovacsics József alkalmazott – eredetileg raktárosnak, de raktárban sosem dolgoztunk.

Megbízták bennünket azzal, hogy építsünk egy – akkor még modernnek számító – cédulakatalógust, és térjünk át az ETO-rendszerű szakkatalógusra is. Ez ellen egy kicsit berzenkedtek az itt maradt régi kollégák. Egyrészt, mert ők nem nagyon ismerték ezt a rendszert. Ujággh régi munkatárs, Ajtay meg eredetileg jogász volt. Azt hiszem, ő is a Statisztikai Hivatalból került ide le. Abban az időben egy könyvtár az államigazgatás „személműve” lehetett. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtárban például sokáig ott volt az egykori miniszterelnök, Dinnyés Lajos.⁹ Kovacsics is úgy kerülhetett ide, hogy meg akarhattak tőle szabadulni, de mivel sok gyereke is volt, nem lehetett kidobni – hát könyvtárigazgató lett belőle.

Mi képviseltük a szakértelmet Hajósnéval, de eleinte elég bizalmatlanok voltak velünk szemben. Ezért azt tanácsoltuk – és ki is harcoltuk valahogy –, hogy hívjanak ide egy bizottságot, hogy állapítsa meg, mi a teendő a könyvtár jelen helyzetében. A bizottság 1955 október–novemberében ki is jött. Tagja volt a Széchenyiből Veredy Gyula,¹⁰ Goriupp Alisz,¹¹ valaki az Országgyűlési Könyvtár vezetőségéből és a közgazdaságtudományi egyetemről is. Az általuk írt jelentés nyomán a könyvtárvezetés a rekatalogizálás és az ETO-rendszerű szakkatalógus bevezetése mellett döntött. Felvettek új munkatársakat, és elkezdtek a rekatalogizálás munkáját. Tekintélyes, vaskos kötetkatalógusokból dolgoztunk. Őt állománytest volt: a római egyes a hivatalos statisztikai gyűjteményé, a kettős az egyéb szakmába vágó könyveké, a hármas a folyóiratoké, a négyes a térképgyűjteményé, az ötös a kéziratoké. Ezt már mi alakítottuk ki. Akkor jött be Körösy József¹² hagyatéka. Azt volt szerencsém nekem feldolgozni. A kötelepéldány-jog akkor még éppen teljes volt, úgyhogy az utolsó gyászjelentésig minden bejött a nyomdákba. Iszonyú mázsa szállítmányok érkeztek hétről hétre. Az újonnan megjelent köteles példányokhoz megkaptuk az Országos Széchenyi Könyvtár katalógusának másolatát, címléírással és

szakozással együtt. Ezt ott Schneller Károly¹³ készítette el nekünk annak idején. Ez még akkor is így folyt, amikor én innen 1983-ban nyugdíjba mentem.

Nem tudom, melyik elnök találta ki – talán szocialista vívmány volt –, hogy az óriási műanyag kosarakban, ládákból beérkezett új köteles példányokat végigjárassák a főosztályokon. Amit akartak, azt egyszerűen kivehették, vagy visszaadták, vagy nem. Ez a játék egészen addig tartott, amíg meg nem érkeztünk. Attól kezdve pontosan tudtuk, hogy mi maradt a főosztályokon, mert az OSZK-tól megkaptuk a cédulát. A hiányzó könyvek nagy részét sikerült összeszednünk. (A térképekkel hasonló volt a helyzet: egyszer valakinek eszébe jutott, hogy a szobáját régi térképekkel kellene kidekorálni. Nem tudom, visszakerültek-e, volt egy-két nagyon értékes köztük.)

1956-ban néhány hónapig nálunk végzett feldolgozó munkát Füzéki István.¹⁴ Október 23-án együtt vonultunk a Bem-szoborhoz. Ezután haza kellett mennem a gyerekekhez, Füzéki vonult tovább. Néhány napig még látták, aztán eltűnt.

A forradalom után nem volt fűtés, egyetlen teremben zsúfoltak össze bennünket. Ekkoriban jött a könyvtárba a VÁTI-ból Dányi Dezső, akit Kovacsics távozása után igazgatóvá neveztek ki. Férjem régi ismerőse volt, felvidékiek mind a ketten.

A referenzszolgálatot sokáig Ajtay Kálmán látta el. Rendkívül intelligens, készséges ember volt. Türelemmel meghallgatott mindenkit, és adott is mindig valami tanulságos felvilágosítást a hozzá fordulóknak. Úgyhogy ő volt a Hivatal szemében a tudós könyvtáros prototípusa. De eléggé konzervatív is volt, sőt, túlságosan is. Ő volt az, aki mindig óvott minket az elhamarkodott újításoktól. Persze ez nekünk nem tetszett. Aztán idővel rájöttem, hogy bizonyos dolgokban igaza volt. Hogy egy szakkönyvtárat, pláne egy ilyen speciális szakkönyvtárat, amilyen ez – mert ez minden egyéb szakkönyvtártól eltér az anyag periodikus jellege miatt –, nem lehet és nem is kell úgy feldolgozni, kezelni, mint például egy általános gyűjtőkörű könyvtárat vagy az Országos Széchényi Könyvtárat, ahol én a szakmát tanultam Goriupp Alisz mellett. Ilyenfajta anyag más kezelést kíván. Egyrészt nem is annyi bibliográfiai aprólékos munkát, másrészt viszont bizonyos szempontból körültekintőbb munkát. A raktározás tervezésétől elkezdve a katalógizálásig végig nagyon meg kell gondolni, hogy mi lesz egy bizonyos döntés következménye. Akkor láttam be ezt, amikor elkezdtük kiadni a *Külföldi statisztikai adatforrások* című sorozatot.

Ujággh Zsolt jó negyvenes volt, amikor idekerültünk. Ambiciózus, könyvtárosi feladatát nagyon komolyan vevő, megbízható és nagyon szelíd ember volt. Nagyon jól megértették egymást Hajósnéval, sokat tanult tőle. Hajósné nagy ambícióval tanította, úgyhogy Zsolt szépen beletanult az ETO-rendszerbe. Azt hiszem, Hajósné után ő lett a könyvtár katalógizáló részlegének vezetője. Rendet tartott az osztályon, szerették a munkatársai.

Mikor megérkeztünk 1955-ben, egy fiatal hölgy felelt a külföldi folyóiratokért. Csere révén rengeteg idegen nyelvű folyóiratot kaptunk. Másutt az országban nem nagyon volt akkor ilyen. Itt is szinte zárt, titkos anyagként kezelték. Ez a bizonyos hölgy egy árva kukkot a magyaron kívül más nyelven nem tudott. Miért? Hogy ne tudja elolvasni! Ne tudja az adatokat az „ellenségnek kiszolgáltatni”. Akkoriban felvételizett az egyetemre. Jött felháborodva, hogy nem sikerült a felvételi vizsgája, kirúgták. Mondom: miért, mit kérdeztek? Hát képzeld, azt kérdezték, hogy ki írta a *Szózatot!* Hát honnan tudjam én, hogy ki írta?!

A kölcsönzést Kovács István¹⁵ államjogi professzor felesége vezette, nagyon derék és rendkívül jó humorérzéssel megáldott asszony. A kölcsönzés rendben tartása minden képzeletet felülmúló türelmet igényelt. Hozzá voltak szokva az emberek, ugye, hogy a könyvtár szabad préda. Az egyik elvitte a munkához az ENSZ statisztikai évkönyvét, ráült, aztán nem adta vissza. A másik éppen doktori disszertációra készült, összeszedte az anyagot, és amikor megvédte, elfelejtette visszaadni. Ha a hivatali dolgozók közül valaki beajánlotta egy barátját, és kiállított egy jótállási nyilatkozatot, a barát is kölcsönözhetett. Így aztán elég sok mindent kellett különféle tanszékektől visszaperelnünk.

A kölcsönzés miatt Dányi egyszer szörnyen dühös lett rám. Elég nehéz körülmények között élt a családjával (négy-öt főt tartott el egyedül), ezért minden pénzkereseti forrást meg kellett ragadnia. A beérkezett külföldi szakirodalmi művekről általában otthon írta meg a recenziót, de a könyveket ezután nem hozta rendesen vissza. Amikor megjelent a gyarapítási jegyzék vagy a recenzió valahol, és az érdeklődők jöttek a könyvtárba, nem találtuk a könyvet. Ezt évekig túrtem, aztán kimentem a feleségéhez, és jegyzékbe vettem a náluk lévő három-négy folyóméternyi könyvet. Nagy botrány lett belőle.

A külföldi könyvbeszerzésért egy ideig Bibó István¹⁶ felelt. Miután kiengedték a börtönből, őt is ide helyezték, amíg a hatvanadik évét be nem tölti. (Dányival egyébként régről ismerték egymást, a Teleki Intézetben egy fedél alatt dolgoztak. Bibó valamivel idősebb volt Dányinál, ha jól tudom.) Először fizikai munkát, duplumraktár-rendezést bízta rá. Nagyon pipa voltam, mert már a második infarktusan volt túl. És akkor egész nap dobálta a könyvsomagokat, a duplumokat. Amikor már nagyon kiabáltam emiatt, megkapta a külföldi könyvbeszerzést. Bibó keze nyomát megtalálhatják sok helyen a régi levelezésekben. Nagyon tanulságos volna megnézni annak a kornak a cserelevelezését, hogy hogyan szövögettük a barátságot az amerikai, német meg egyéb kollégákkal, cseretársakkal.

1970 körül már jöttek be külföldről a különböző, főleg közgazdasági kiadválalatok katalógusai. Ezekből kellett kijelölni, hogy miket vegyünk meg. Más budapesti szakkönyvtárakban megnézte a párttitkár meg a szakszervezetis, mi jön be nyugatról. Itt a kutya sem foglalkozott ezzel. Egyrészt nem ismerték a nyelvet – úgy tettek, „mintha”, de nem néztek utána. Másrészt hozzá voltak szokva a külföldi cseréhez; általában így jött be, amire a magyar államigazgatásnak szüksége volt. A külföldi statisztikákat persze nem adhattuk oda akárkinek. Aki olvasni akarta őket, elment az igazgatóhoz, és pecsétes engedélyt kért.

A „puha diktatúra” korában mindent megkaptunk, amit jónak találtunk. Pénzünk volt, mert a KSH adott arra, hogy a kultúrát, főleg a szakirodalom behozatalát támogassa. Minden jött: statisztika, közgazdaságtan, szociológia, gazdaságföldrajz, szociálpolitika. Előfizettük az amerikai egyetemek statisztikai meg közgazdasági tanszékeinek jegyzetsorozatait. Andorka Rudolfból¹⁷ vagy Szelényi Ivánból¹⁸ nem lett volna az, aki, ha nem ide kerül. Itt ültek a tűz közelében, mindenhez hozzájutottak. Ez a könyvtár nagyon jó ugródeszkának bizonyult. Rudi mindig óriási, bőrdnnyi táskával járt. Szedte össze, vitte haza az anyagokat, és írta a cikkeit. Rengeteget dolgozott. Diplomatacsaládból származott, több nyelven tudott. Ő hozta be Magyarországra az input–output statisztikákat külföldi irodalmak alapján. Amikor elment tőlünk a Demográfiai Kutatóintézetbe, én lettem az utódja a referenzben. Amikor Bibó is elment, az ő helyére kerültem.

Walleshausen Gyula¹⁹ nem sokáig dolgozott itt. Kitűnő könyvtáros, kedves, jóindulatú ember volt, de nem akart itt maradni. Nem passzolt az egyéniségéhez, ami itt folyt; inkább általános művelődési könyvtárba szeretett volna kerülni. Aztán a Közgázra ment mégis. De még azt is jobban szerette, mint ezt. Ezt unalmasnak találta. Az ő igazgatóhelyettesi időszaka alatt kaptuk meg a törökbálinti raktárat. A hivatalos statisztikán – azaz a könyvtár lelkén – kívül minden oda kerülhetett, ami nem fért már az itteni raktárba.

Bolla Pali²⁰ nagyon precíz, pontos, megbízható, rendes ember volt; minden tisztelet megérdemel az emléke. A Széchenyiből került ide, a lányomnak volt kollégája. Mondhatni, hogy én hoztam ide. Viszonylag fiatalon halt meg, felesége még hamarabb. Okvetlenül meg kell még említenem Nyerges Ferencet,²¹ a legrégebbi raktárosunkat. Őt még Elekes Dezső²² hozta ide. Magas, erős testalkatú, abszolút becsületes, jóindulatú, gondos parasztember volt. Bármit rá lehetett bízni. Elég nagy fizikai munkával járt sokszor ennek a könyvtárnak a mozgatása, hiszen ha a sorozatok egyszer beteltek, akkor az I-es anyagban rukkolni kellett a polcokkal. Rengetegszer átpakolta a raktárat egymaga.

Gyarapítási osztályvezetőként vonultam nyugdíjba 1983-ban. Pont akkor töltöttem be az ötvenötödik évemet; az asszonyoknak addig kellett dolgozniuk. Aznap született meg a harmadik unokám, amikor innen kivettem a lábam. Úgyhogy rögtön repülőre ültem, és mentem ki Helsinkibe. Vagy öten hagytuk itt a könyvtárat akkor. Lehet, hogy volt köztünk olyan, aki nem akart alkalmazkodni már az új igazgatóhoz, Csehó Istvánhoz²³ és az új rendhez, de nekem semmi bajom nem volt vele. Ha Dányi marad a főigazgató, akkor is elmentem volna nyugdíjba.

Nagyon sok emberben, sőt a legtöbb emberben, akivel találkoztam, van valami furcsa előítélet a statisztikával szemben. Az a legkevesebb, hogy azt mondják: „kis hazugság, nagy hazugság, statisztika”. Ez nagyon primitív dolog, ezzel mindig föl lehetett bosszantani engem. De ettől eltekintve is, unalmasnak találják. Hogy jön az évkönyv, és számok vannak benne, semmi nem történik. Nincs benne szerelmi történet, semmi – unalmas.

Tanítani szerettem volna mindig, de itt megszerettem a statisztikát. Meg kell tanulni olvasni, nemcsak a betűkből, a számokból is!

KOVÁCS ISTVÁNNÉ: „RENDKÍVÜL SZÍNES TÁRSASÁG VOLT EGYÜTT”

Munkácson születtem, ott nőttem fel. Elemibe az apácákhoz jártam, utána állami polgáriba. Magyar gimnázium nem volt, csak Beregszászban. Német, orosz, cseh és zsidó volt. Kereskedelmibe jártam, 1942-ben érettségiztem. Utána fel akartam jönni a közgazdasági egyetemre, de ügyvéd apám nem engedett; minek nekem tanulni, mondta. 1944 őszén bevonultak az oroszok, és házról házra járva mindenkivel aláírták, hogy kérjük, csatlójanak a Szovjetunió cvancigmilliomodik nagy tagállamához. A generációmba tartozó lányokkal összefogtunk, felültünk a vonatra, és eljöttünk. Ki Debrecenbe, ki Nyíregyházára, én Pestre. Itt éltek rokonaim, később itt mentem férjhez. Apámat azonnal elvitték Szolván át a Szovjetunióba. Kilenc évet töltött fogságban, Sztálin halála után került haza. Édesanyám közben abból élt, hogy az oroszoknak sütött. Nagyon jó háziasszony volt, gyönyörű tortákat készített. Harmadik nekifutásra, '58-ban kaptak engedélyt a szüleim, hogy átjöjjenek.

Kezdetben a népjóléti minisztériumban dolgoztam. Találkoztam egy munkácsi orvossal, akit államtitkárrá neveztek ki; ő vett maga mellé. Aztán megszületett egyik gyerek, másik gyerek, és otthon maradtam. 1960-ban kerültem újból állásba, akkor jöttem a könyvtárba. Egy ismerősöm ajánlott be Dányihoz, aki négyórásnak vett fel. Rögtön mondta, hogy el kell végeznem a középfokú könyvtárosképzőt a módszertani központban.²⁴ Ez öt féléves volt akkor. Négy óráig dolgoztam a könyvtárban, utána mentem tanulni.

A folyóirattárba kerültem, ahol Hajdú Magda volt a főnöknő. Dányi figyelmeztetett, hogy rendkívül okos teremtés; nagyon vigyázzak, mert amit nem mondok, azt is két perc múlva tudni fogja. Na, én nem nagyon szerettem Hajdú Magdánál lenni. Abból a szempontból szerencsés voltam, hogy nem a folyóirat-olvasóba, hanem az olvasószolgálatnak abba a kicsi szobájába helyezett el, ahol Ajtay Kálmán ült. Az íróasztala mellé tettek egy gépasztalt, Hajdú Magda meg ellátott gépelnivalóval. Az volt a kívánsága, hogy amikor Kálmán megkér valaminek a legépelésére, vadonatúj, teljesen tiszta indigót használjak, hogy le tudja olvasni a tükrökben, kivel miről levelezget. Közöltem vele, hogy erre én alkalmatlan vagyok. Ezt elég nehezen vette tudomásul.

Nagyon jó kapcsolatba kerültem Kálmánnal. Eszes, jogot végzett ember volt. Paralízise miatt nehezen, két bottal járt. Laky Dezső,²⁵ a nagy statisztikaprofesszor állandóan ott ült nála, és kritizálták a rendszert. Kálmán mindenfélékkel foglalkozott, többek között a férjem egyik akkoriban megjelent könyvével. Kijegyeztelte a könyvet, és egy levélben kérdőre vonta a férjemet, miért írta, amit írt. A férjem megmutatta a levelet Szabó Imrének,²⁶ a jogtudományi intézet akkori igazgatójának, aki megkérdezte, hogy mit fog most csinálni ezzel. Ezzel nincs mit foglalkozni – mondta a férjem – bedobom a papírkosárba. Csakhogy Kálmán a *Szabad Népnek* meg másoknak is írt, és eljárást indítottak ellene. Dányi megbeszélte a hivatal elnökével, hogy ráveszik, kérje nyugalmazását. Így végül ejtették ellene a vádat.

Hajdú Magdától átkerültem a tájékoztatásra. Az ottani vezető kereskedelmi érettségivel rendelkezett. Nyelveket nem tudott; a „tudományt” egy barna könyvben tartotta, abból tájékoztatott. Amikor a férjét Romániába küldte a munkahelye, követte. Ekkor Leölkes Sári vette át a tájékoztatást. Ő tökéletesen tudott németül, és egyáltalán nem volt szüksége a barna könyvre. Hogy ne legyen egyedül, segítséget kapott Vida Zoltán²⁷ személyében. Ő egy kúriai bíró fia volt, hallatlanul nagy tudású ember. Talán öt nyelven tudott anyanyelvi szinten; Germanushoz²⁸ járt törököt tanulni. Bámulatosan tudott tájékoztatni, a világon minden kérdésre megtalálta a választ. Mindig délutános volt. Tizenegyre beért, és maradt este kilencig. Voltak, akik csak tőle fogadtak el segítséget. Ha valaki azt mondta, hogy „évekkel ezelőtt jártam a könyvtárban, és volt a kezemben egy nagyszerű könyv, de nem tudom, ki írta, és nem tudom, mi a pontos címe; pirosba volt kötve”, Vida Zolika hátrament a raktárba, és kihozta. Van valahol egy levelem, amelyben egy kutató megköszöni Dányinak, hogy ilyen könyvtárosa van. Miután Zolika nyugdíjba ment, sokáig nem találták meg az utódját. Végül egy Körmendi Gábor²⁹ nevű raktárost vett maga mellé segédnek Balás Judit,³⁰ az akkori vezető.

A feldolgozást irányító Ujággh Zsolt áldott jó lélek volt. Úgy tudom, ő csak érettségivel rendelkezett. De amire neki ott szüksége volt, azt tökéletesen tudta, és a feladatát nagyon jól ellátta. Lossonczy Ibolya³¹ igazi tudománya a kispasztikák

gyártása volt, a könyvtárban pedig katalógust rakott le. Hárman éltek a könyvtári fizetéséből: a férje,³² az anyósa és ő. Tamáska be-bejárógatott hozzá délben.

A történeti statisztikai kutatócsoport egészen különleges társaság volt. Fügedi Erik³³ le sem tagadhatta volna, hogy igazi kékvér. Óriási megtiszteltetés volt, ha valakivel szóba állt. Perjés Géza³⁴ civilben is úgy festett, mint egy tábornok. Dávid Zoli³⁵ a hivatal levéltárát vezette később.

Közben Bibó Pista is bekerült a könyvtárba, mert Recsket felszámolták. Biztos, hogy a KSH elnöke utasította Dányit, hogy vegye oda.³⁶ Dányi meg betette Bibót a pincébe, a duplumraktárba. A nyári hónapokban a fiam is ott dolgozott vele együtt. Amikor Bibó feldolgozta az anyagot, felkerült a földszintre, a szerzeményezésbe. Azt hiszem, Sári vitette át oda.

Nagyon sok törzsolvasó járt hozzánk ezekben az évtizedekben. Andorka Rudi szinte ott lakott a könyvtárban; dolgozott is nálunk egy darabig. Ferge Zsuzsa,³⁷ Cseh-Szombathy Laci³⁸ szintén nagyon sokat használta a könyvtárat. A vezetők közül Hegedűs András³⁹ volt az egyetlen, aki lejárógatott az olvasóterembe. A mezőgazdasági főosztályon dolgozó Cseres Tibornénak is megvolt a saját helye a teremben. Rendszeresen lehozta Ajtay Kálmánnak a férje⁴⁰ itt-ott megjelent munkáit. Kálmán mindet alaposan átolvasta. Ha nagyon kemény kritikát mondott, Cseresné napokig nem jött le hozzá. Móricz Miklós⁴¹ bácsi, Zsigmond testvére, valahol a hegytetőn, elég mostoha körülmények között lakott a feleségével. Reggel bejöttek, és estig itt melegedtek. Említhetem még Markos Györgyöt,⁴² a földrajztudóst, aki télen-nyáron elegáns fehér sálat viselt, vagy Máдай Lajost,⁴³ akinek fantasztikus memóriája volt, és esténként órákig szavalgatott Vida Zolikával. Egy-más szájából kapták ki az önképzőkori szavakat. Imádtam estis lenni.

Nagyon szerettem itt dolgozni, rendkívül színes társaság volt együtt. 1983-ban mentem nyugdíjba, egyszerre búcsúztattak Dányival. Néhány évig még visszajártam, de amikor megbetegedett a férjem, mellette maradtam. Húsz éve vagyok egyedül. Úgy elröpült ez az idő! Mint ahogy elröpült az a kicsivel több, mint húsz év a könyvtárban.

KÁPOLNAI IVÁN: „A HELYTÖRTÉNETÍRÁS GAZDÁJA LEHETNE A STATISZTIKAI KÖNYVTÁR?”

Amikor Péter György⁴⁴ lett az elnök, leváltották az egyetemi végzettségű alkalmazottak túlnyomó többségét. Egy-ketten maradtak mutatóba. Én a legfiatalabbak közé tartoztam; alig pár hónapja voltam a jogszolgáltatási statisztikai csoportban, amikor eltávolítottak. Gyanítom, az is közrejátszott ebben, hogy Laky Dezső, a volt horthysta miniszter ajánlott a hivatalnak. Vissza sem mehettem a szobámba a kabátomért, könyveimért; személyes tárgyaimat lehozták a portára. Ezt kaptam szilveszteri ajándékkul: megbízhatatlan alak lettem. A helyemre egy tyúkszemvágó került. Pár hét múlva felkeresett a lakásomon, hogy szeretnének visszavenni, de nem vállaltam. Úgy tudom, a könyvtárban folyó selejtezés, a szellemi értékek megsemmisítése vezetett Gombás Géza igazgató öngyilkosságához.

Évekig iparvállalati statisztikusként dolgoztam. Megjelentek írásaim, publikáltam a *Történeti statisztikai évkönyv* 1961–1962-es kötetében, és be-bejártam kutatni a könyvtárba. 1963-ban megkeresett Dányi Dezső, hogy örülne, ha a könyv-

tár munkatársa lennék. Azt hiszem, még a fizetésről is szó esett. Egy-két hét múlva közölte, hogy visszavételekre sajnos, mégsem kerülhet sor, mert a miniszterelnökségtől kapott ukáz szerint a börtönből akkor szabadult Bibó Istvánt kell alkalmaznia. Így csak 1972-ben kerültem vissza a hivatal kötelékébe. Először a nemzetközi statisztikai osztály élére akartak állítani, de azt nem vállaltam. Nem óhajtottam az utazgató vezető statisztikusok útlevelügyeit intézni; ebből a munkakörből iparvállalati működésem során örökre elegendő lett. Megemlítettem, hogy inkább tudományos jellegű tevékenységet végeznék. Így kaptam munkát tanácsadói besorolással a költségvetési főosztályon. Első feladatomban a külföldi statisztikai szervezetek ismertetése volt. Az osztrák, a jugoszláv és a holland füzet megjelent, és már elő volt készítve a lengyel meg az NSZK-kiadvány, amikor megint jelentkezett Dányi, hogy úgy érzi, a könyvtár inkább nekem való hely lenne. Ekkor kerültem át hozzá.

Először a *Statisztikai Szemle Külföldi statisztikai irodalom* című rovatának szerkesztését akarta rám bízni, de az akkor már nyugdíjas korú Hajdú Elemérné, aki ezzel foglakozott, olyan keményen harcolt a beosztásáért, hogy ez meghiúsult. Utána a szerzeményezést akarta nekem adni, de még mindig visszatartottam magam attól, hogy adminisztrációs munkákkal foglalkozzam. Kértem Dányit, engedjen kutatómunkát végezni. Egy ideig tudományos főmunkatársként működtem. Végül csak be kellett adnom a derekam, és a hetvenes évek közepén megkaptam a tájékoztatási osztály vezetői posztját.

Fölmértem a kölcsönzés állapotát, a kintlévőségeket. Sok könyv évek óta ki volt kölcsönözve; az elhunytaknál maradt állományt le kellett írni. Valamelyest talán sikerült rendezni a kölcsönzés helyzetét.

Amíg a tájékoztatási osztály vezetője voltam, minden évben született egy olyan összeállítás, amely a KSH-kiadványokról, a többi főhatóság és az egyéb vállalatok, intézmények statisztikai kiadványairól adott számot. Ilyesmi a Csahók-korszak óta nincsen. A *Statisztikai adatforrások* című sorozatban csak a KSH által megjelentetett művek szerepelnek. Pedig ma már minden szerv adhat ki statisztikai adatközléseket. Ezek összegyűjtésére országos szakkönyvtárként a KSH Könyvtár lenne hivatott. A helytörténetírás gazdája is lehetne a statisztikai könyvtár, hiszen itt található meg a legtöbb települési szintű adat. A népszénelgi, gazdasági és kulturális folyamatok bemutatásához ezek nélkülözhetetlenek. Fontos az is, persze, hogy tudjuk, Kis Péternek vagy Nagy Jánosnak hívták a községi bírót, de mérések és a mérések eredményének bemutatása nélkül lehetetlen tudományos színvonalú helytörténetírást művelni. El tudom fogadni alapelveként azt a Galileinek tulajdonított mondást, hogy mérni kell a mérhetőt, és mérhetővé tenni, ami ma még nem mérhető. Hivatkozhatom Keleti Károlyra⁴⁵ is, aki szerint a honismeret alapját a helyismereti munkák képezik.

Kezdetben fordítgattam is, de egyszer észrevettem, hogy a *Statisztikai Szemle* egyik cikkének szerzője szóról szóra átvette az én munkámat, és sajátjaként tüntette föl a szöveget. Akkor elhatároztam, hogy fordítást többé nem vállallok. Francia, német és orosz nyelvből szereztem nyelvvizsgát. Utóbbira azért volt szükségem, mert az iparvállalatnál eleinte KGST-ügyintézői beosztásban dolgoztam. De mivel ez a feladatköröm megszűnt, és a negyven év felett megszerzett ismereteknek nincs mélyebb gyökerük az agyban, az orosz igazából elfelejtettem. A spanyollal többre jutottam: nyolc év gimnáziumi latintanulás után a szókinccsel különösebb

gondom nem akadt, csak az olasztól és a franciától való eltéréseket kellett megjegyezni. Angolul inkább olvastam, mint beszéltem; a kiejtéssel nehezen boldogultam. Ma már mindenki csak angolul tanul; a statisztikai tanulmányok bibliográfiájában alig szerepel nem angol nyelvű forrás. Pedig a német tudományos irodalom igen gazdag és értékes, nem szólva a francia történeti statisztikáról.

Legkedvesebb szerzőm is francia, Jean Fourastié,⁴⁶ aki fantasztikus mennyiségű és mélységű, tematikailag is szerteágazó munkát végzett. Róla mondta egyszer Horváth Róbert,⁴⁷ a kiváló statisztikaprofesszor, hogy már régen Nobel-díjat kellett volna kapnia. Megnyugodtam, hogy nem alaptalanul választottam magamnak tudományos példaképül Fourastiét, aki univerzális érdeklődésű ember volt: történelmi és erkölcsstani kérdésekkel éppúgy foglalkozott, mint a technikai fejlődéssel. Nagyszerű árstatisztikai adatsorokat produkált négy-öt évszázadra visszamenően, és ezek alapján prognosztizálni is tudott. A magyarországiak közül Bél Mátyást⁴⁸ tartom hozzá mérhető műveltségű és termékenységű tudósaknak. Keveslem a róla szóló irodalmat. Az utóbbi évtizedekben Vekerdi László⁴⁹ és Benedek István⁵⁰ volt hasonló *uomo universale*. Valójában Horváth Róbert is, aki panaszkodott, hogy nem tudják hová tenni. Ma már az univerzális érdeklődést egyáltalán nem értékelik. Csak a specialista lehet tudós; aki nem specialista, azt sarlatánnak vagy – jobb esetben – dilettánsnak tekintik.

Töredelmesen bevallom, hogy elhanyagoltam a tudományos fokozat megszerzését. Első könyvem egy gyártörténet volt. Egy barátom elvitte Berend T. Ivánhoz,⁵¹ aki azt mondta, kis kiegészítéssel iparág-történeti műként elfogadható lenne kandidátusi disszertációnak. Végül nem adtam be. Mezőkövesdről szóló munkám pedig olyan sokára jelent meg, hogy addigra megszűnt a kandidátusi intézmény.

Visszatérve a könyvtárhoz. Az egyetemisták különösen szerették az olvasótermünket, mert a kézikönyvtárban megvoltak az egyetemi kiadványok. Nem kellett kikérniük a tankönyveket a raktárból, hanem leemelheték a polcra. Az idősebbek főleg a téli hónapokban voltak gyakori látogatók. A kutatók közül ismertem Csizmadia Andort,⁵² a jogtörténészt, akitől egyszer egyszer megkérdeztem, mi a véleménye a könyvtárról. Első panasza volt, hogy nehezen igazodik el a katalógusrendszerben. (Én is nagyon furcsának találtam a katalógusainkat. A Széchenyiben és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban semmilyen problémám nem volt. Az Országgyűlési Könyvtár nem vette át a decimális rendszert, hanem megmaradt a régi tárgyköri besorolásnál, de jól el tudtam igazodni ott is.) Olykor Katus Lászlóval⁵³ is találkoztam, aki máig gyakori látogatója a könyvtárnak. Szenzációs ember; az én szememben ő a legnagyobb hazai történész, aki nemcsak egy bizonyos korszak történetét ismeri. Eredetileg középkorász volt, de nagyon szépen feldolgozta a XVIII–XIX. századot is. Volt és van érzéke a számokhoz; az 1850-es évektől vizsgálta a nemzeti jövedelem alakulását. A legelemibb adatgyűjtési munkákban éppúgy részt vett, mint azok tudományos értékelésében és összefoglalásában. Mondta is egyszer, amikor éppen adatot gyűjtött, hogy valamelyik hallgatója számára ad segítséget.

A könyvtár munkatársai közül szólnom kell Ajtay Kálmánról, aki nem sokat publikált, de hallatlan adatgazdagságú, óriási memóriájú ember volt. Jogot végzett, kiemelkedő jogtudományi ismeretekkel rendelkezett. Egy kéziratában bírálta a fennálló kommunista rendszert, és a polgári demokrácia helyreállítását követelte. Rendőrségi eljárás indult ellene, de aztán kapott valamilyen elmeorvosi papírt, amely igazolta, hogy tette csak a zavarodottsággal magyarázható.

Dányi műveltségét és sokoldalúságát nagyra értékeltem. Mérnöknek készült, ahhoz azonban sok pénz kellett volna, úgyhogy inkább elment jogásznak, és végül kiváló történeti demográfus lett belőle. A szláv nyelvű statisztikai irodalomról sok recenziót készített a *Statisztikai Szemle* számára.

Vida Zoltán nevét sem szabad elfelejteni. Neki magának is hatalmas könyvtára volt. Az egyetemen egy évfolyamra járt Cs. Szabó Lászlóval,⁵⁴ akivel angliai emigrációja után is tartotta a kapcsolatot. Nem hiszem, hogy van Magyarországon még egy olyan könyvtár, ahol ennyire művelt, szolgálatkész személy működne. Akár egyetemista, akár egyetemi tanár jött, mindig igyekezett számára megadni a legszükségesebb ismereteket. Akkor örült, ha segíteni tudott; ő maga is kutatott, hogy felelni tudjon a feltett kérdésre. Haláláig nagyon jó kapcsolatban voltunk. Századik születésnapja előtt említettem neki, hogy kis megemlékezést szeretnénk tartani eből az alkalomból. Az az érzésem, hogy ez vitte végül sírba: szerénységében nem tudta elfogadni, hogy ünnepséget akarnak rendezni számára, és inkább eltávozott, mielőtt megérte volna a jeles napot.

Sulász Kosztász a negyvenes évek végén menekült el Görögországból. Jó képességű és szorgalmas ember volt, de magyarul sosem tanult meg igazán. Egy közgazdasági egyetemi oktatóval közösen írt könyvet a görög gazdasági életről.⁵⁵ Leölkes Lajosné művelt, német–francia nyelven és valamelyest angolul is tudó munkatárs volt, eredetileg tanárnő. Hajdú Elemérné évtizedeken át működött itt. Férje elektromossági szakember volt, ő maga jó személyes kapcsolatban állt Kovács Mátéval.⁵⁶ Ujjágh Zsolt a feldolgozási osztályt vezette. Neki nem volt különösebb előképzettsége vagy felkészültsége, de nagyon szépen, lelkiismeretesen végezte a feladatát. Vásárhelyi Judit⁵⁷ igen művelt, sokoldalú, több nyelven is tájékozódott könyvtáros volt erős szociológiai érdeklődéssel. Innen a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba került, aztán a Duna Kör egyik alapítója lett.

1983-ban Dányi nyugdíjba vonult, és Csahók István lett az igazgató. Nem sokkal később nyugdíjba mentem.

Ezután elég sok témával foglalkoztam. A *Grafikon* című KSH-lapban sorozatot indítottam azokról a régi nagy statisztikusokról, akiknek éppen valamilyen kerek évfordulójuk volt. Elsőként Bél Mátyásról emlékeztem meg. Miután a Földes Béláról⁵⁸ szóló cikket nem közölték le, mert bátorkodtam megemlíteni, hogy publikációs tevékenységét Weisz néven kezdte meg, így felhagytam ezzel a tevékenységgel. Írtam egy kétkötetes nagy munkát Mezőkövesdről és a környező településekről, amelyben több mint húsz települést próbáltam bemutatni. Erre a munkámra egyébként különösen büszke vagyok. Kovacsics szeretett volna szerkeszteni egy sorozatot a városokról és környékekről. Az általa összehívott levéltár-igazgatók nem készítettek el egy monográfiát sem. Végül csak Kovacsics Szentgotthárdja és az én Mezőkövesdem készült el. Érdekel az egyház- és az irodalomtörténet is. Nemrég összeállítottam egy tanulmányt Szent Márton Kárpát-medencei emlékeiről. Írtam egy templomtörténetet és – születése századik évfordulója alkalmából – életrajzot Samu János⁵⁹ költőről, aki Vida Zoltán és Cs. Szabó Zoltán évfolyamtársa volt az egyetemen.

* * *

JEGYZETEK

- 1 Fényes Elek (1807–1876) statisztikus, földrajzi író, akadémikus. A statisztikatudomány egyik legjelentősebb korai képviselője volt hazánkban; geográfiai szótára napjainkban is a helytörténetírás fontos forrása.
- 2 Keleti Károly (1833–1892) közgazdász, statisztikus, iparpolitikus, akadémikus. A KSH alapítója és első vezetője, az 1869-es és az 1880-as népszámlálás megszervezője és irányítója, az 1874-es első statisztikai törvény kezdeményezője volt. Részt vett a Nemzetközi Statisztikai Intézet létrehozásában.
- 3 Findura (1897-től: Farkasfalvi) Imre (1844–1930) könyvtáros, a KSH könyvtárának első, 1871 és 1907 közötti vezetője. Neki köszönhető a könyvtár kezdő állományának és nemzetközi kapcsolatainak kiépítése, valamint az első állományjegyzékek elkészítése. Vác jeles helytörténésze volt. Irodalomtörténettel, régészettel, néprajzzal és nyelvészettel is foglalkozott.
- 4 Ajtay Kálmán (1915–?) jogtudományi végzettséget szerzett. 1942. október 15-én került a hivatalhoz, a statisztikai szakvizsgát 1943. június 4-én tette le. A könyvtár történetének egyik legfelkészültebb tájékoztatója volt. Az intézmény tevékenységéről 1955-ben készült jelentésben ez áll róla: „A könyvtár tájékoztató szolgálata úgyszólván teljesen egy dolgozójának kitűnő képzettségén alapszik. A munkát ellátó könyvtáros (Ajtai [!] Kálmán) a Hivatalból beérkező kérdésekre esetenként ad bibliográfiai tájékoztatást, időnként széleskörű irodalomkutatót végez, sőt néha ezen túlmenő alaposítással, szinte »tudományos félkészanyagot« szolgáltat.” Az *Olvasók könyve* egy 1961. február 22-én kelt bejegyzése szerint „Ajtay kartárs ma rekordot állított fel: szerzőre, címre, jelzetre vonatkozó adatok nélkül (a kötet terjedelme, színe és hozzávetőleges témája alapján) rövid húsz percen belül átnyújtotta a keresett anyagot.” 1962 januárjában – Sisa Józsefné Krúdy Zsuzsanna távozása után – szobeli megbízást kapott Dányitól a tájékoztatói osztály vezetésére. Ezt polgári demokratikus nézeteinek nyílt hangoztatása miatt két nap után visszavonta az igazgató, és másik, „számára egyébként hátrányosnak nem mondható” munkakörbe helyezte át.
- 5 Ujággh Zsolt (1920–1997) 1941 júliusától havidíjasként működött a hivatalban. 1942. október 5-től tényleges katonai szolgálatot teljesített. 1947. november 1-jén statisztikai tiszté neveztek ki. 1956 októberében a könyvtár forradalmi bizottságának tagjává választották. 1959-ben megbízást kapott a feldolgozási osztály vezetésére. Dányi Dezső „alapos, pontos és körültekintő” szakemberként jellemezte, akinek irányítása alatt osztályának „munkája szervezettebbé, eredményesebbé vált”. Tevékenységét 1956-ban Kiváló Dolgozó kitüntető jelvényrel, 1976-ban a Munka Érdemrend bronz fokozatával, 1980-ban Kiváló Munkáért kitüntetéssel ismerték el. 1972-től a hivatal I. fokozatú törzsgárdatagja volt.
- 6 Kovacsics József 1957. július 12-én kelt jellemzése szerint Hajós Istvánné latinul, görögül, németül, olaszul, angolul és franciául tudó, beosztottait rendszeresen oktató, szakmailag továbbképző könyvtáros volt. Részt vett az Országos Osztályozási Bizottság munkájában. A könyvtárrevízió, a rekatalogizálás és az ETO-ra való áttérés megszervezéséért és zökkenőmentes lebonyolításáért Kovacsics javasolta kitüntetését.
- 7 Hajdú Eleméne Malán Magda (1910–1999) könyvtáros, bibliográfus, a *Tervgazdasági, statisztikai és számviteli bibliográfia* (1955, 1962) és utódja, a *Közgazdasági bibliográfia* (1965) egyik összeállítója. A KSH könyvtárában a folyóirat- és könyvbeszerzés, valamint az általános leltározási munkák irányításával foglalkozott. Kovacsics József kitűnően képzett, több nyelven beszélő, munkáját nagy szorgalommal és szakértelemmel végző dolgozóként jellemezte. Andorka Rudolf szerint „jól képzett, intelligens, nagyon éles eszű közgazdász volt”.
- 8 Kerekes Gézané (1925) a négy polgári elvégzése után 1940-től a kőbányai szappangyárban dolgozott segédmunkásként, számlaellenőrként, majd normabér-elszámoló statisztikusként. 1950 ősztől féléves statisztikai szakiskolai képzésen vett részt. Ezután a KSH ipari főosztályára helyezték, ahonnan egy év után átkérte az oktatási osztályt. 1953-ban neveztek ki a

- könyvtár vezetőjévé osztályvezetői beosztásban. Az 1955-ös átszervezés után az új igazgató, Kovacsics József helyettese lett.
- 9 Dinnyés Lajos (1901–1961) 1952-től haláláig vezette a mezőgazdasági szakkönyvtárát.
 - 10 Veredy Gyula (1897–1976) könyvtáros, 1939 és 1945 között a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének főtitkára, 1952-től 1967-ig az Országos Osztályozó Bizottság elnökeként az ETO hivatalos magyarországi kiadásának irányítója.
 - 11 Goriupp Alisz (1894–1979) könyvtáros, bibliográfus, sajtótörténész. Nevéhez fűződik egyebek között az OSZK katalogizálási rendszerének reformja az 1930-as évek második felében, a kurrens *Magyar Nemzeti Bibliográfia* szerkesztése 1946 és 1954 között, a rekatalogizálási munkálatok újraindítása 1950-ben, valamint az első hazai katalogizálási szabvány kidolgozása 1952-ben. Az ELTE könyvtartudományi tanszékén bibliográfiaszerkesztési és katalogizálási ismereteket oktatott.
 - 12 Kőrösy József (1844–1906) statisztikus, egyetemi magántanár, akadémikus. 1870-től haláláig vezette a Fővárosi Statisztikai Hivatalt, alapító igazgatója volt a hivatal könyvtárának. a Nemzetközi Statisztikai Intézet alapítói közé tartozott.
 - 13 Schneller Károly (1927–1992) könyvtáros, 1950-től az OSZK munkatársa. 1956-tól szakozással foglalkozott. 1962-től 1970-ig részt vett az Országos Osztályozó Bizottság, 1984-től az Országos Könyvtárügyi Tanács osztályozási szakbizottságának munkájában. Közreműködött az ETO magyar nyelvű kiadásának szerkesztésében.
 - 14 Füzéki István (1934–1956) könyvtáros. Dányi Dezső javaslatára Heinz Ervin joghallgatóval együtt „félnapos munkaerőként” vette fel a könyvtár 1956 áprilisában. Feladatuk az állományrevízió elvégzése volt. Júniusban mindkettejük ideiglenes munkaviszonyát meghosszabbították. Füzékit július 16-i hatállyal a KSH könyvtárába osztotta be az ELTE szakmai gyakorlatra. A forradalom idején nemzetőrként szolgált. November 6-án eltűnt; a megszálló szovjet csapatok valószínűleg kivégezték.
 - 15 Kovács István (1921–1990) jogtudós, egyetemi tanár, akadémikus, 1950 és 1980 között az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatóhelyettese, 1980-tól 1990-ig igazgatója.
 - 16 Bibó István (1911–1979) jogász, politikus, '56-os államminiszter. 1958-ban bebörtönözték. 1963-as szabadulása után került a KSH könyvtárába, ahol 1971-es nyugdíjazásáig dolgozott. Dányi Dezső 1965-ös értékelése szerint felkészültsége és nyelvtudása „*kiemelkedő minőségű könyvtárossá tették*”; munkáját „megbízható, magas színvonalon végzi”; munkatárjaival közvetlenül viselkedik, „*a képzettségbeli és szellemi differenciát nem érzékelteti*”.
 - 17 Andorka Rudolf (1931–1997) szociológus, egyetemi tanár, akadémikus. Szelényi Iván ajánlására 1962 őszétől 1963 tavaszáig dolgozott a KSH könyvtárában, majd különböző beosztásokban 1984-ig működött a hivatalban. 1991-től haláláig a közgazdaságtudományi egyetem rektora volt.
 - 18 Szelényi Iván (1938) szociológus, egyetemi tanár, akadémikus. A KSH könyvtárában a folyóiratosztályon tevékenykedett. Életútinterjúja szerint: „*A folyóiratok áttekintésével és a fordítások alapján nagy rálátásom lett a világra, úgyhogy nagyon élveztem ezt a munkát, lényegében ekkor képeztem magam szociológussá...*”
 - 19 Walleshausen Gyula (1923–2010) könyvtáros, történész. 1971 és 1978 között volt a KSH könyvtárának igazgatóhelyettese. 1978-tól 1985-ig a közgazdaságtudományi egyetem könyvtárát vezette. 1986-tól haláláig a gödöllői agrártudományi egyetem könyvtárának munkatársaként oktatott.
 - 20 Bolla Pál (1950–2007) könyvtáros. A KSH könyvtárában az állománygyarapítási osztályon dolgozott, és a külföldi cserével foglalkozott. A dokumentumfeldolgozás 2001-es házi szabályzatának szerkesztője volt.
 - 21 Nyerges Ferenc (1913–?) raktáros. 1941 áprilisa óta dolgozott a statisztikai hivatalban. 1972-ben a hivatal I. fokozatú törzsgárdatagja lett.
 - 22 Elekes Dezső (1889–1965) statisztikus, egyetemi tanár, sakkszakíró, 1931 és 1936 között a KSH könyvtárának vezetője, 1945-től a hivatal alelnöke, 1946 és 1949 között elnöke.
 - 23 Csahók István (1941–2002) közgazdász, statisztikus, 1983-tól haláláig a KSH könyvtárának vezetője. 1997-től az MTA Statisztikai Bizottságának titkáráként működött. Kutatóként biz-

tosítási kérdésekkel, a gazdasági előrejelzések módszertanával, vállalati pénzügyekkel és statisztikatörténettel foglalkozott. Egyik szerkesztője volt a *Válogatott bibliográfia a magyar hivatalos statisztikai szolgálat történetének tanulmányozásához* és a *Fejezetek a magyar statisztikai tudományos gondolkodás történetéből* című kiadványnak.

- 24 A Könyvtártudományi és Módszertani Központ az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályából alakult önálló főosztállyá 1959. január 1-jén. Első vezetője Sebestyén Géza volt.
- 25 Laky Dezső (1887–1962) statisztikus, közgazdász, egyetemi tanár, akadémikus, 1940–1941-ben a közellátásért felelős tárca nélküli miniszter. 1944-ben a Gestapo letartóztatta. 1951-ben kitelepítették, 1953-tól alkalmi munkákból élt. 1958-ban rehabilitálták. Ezután 1961-ig a KSH szaktanácsadója volt.
- 26 Szabó Imre (1912–1991) jogász, egyetemi tanár, akadémikus, 1960 és 1970 között az MTA főtitkárhelyettese, 1970-től 1976-ig alelnöke, 1955 és 1981 között az Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatója. Felesége a KSH könyvtárában dolgozott, miután 1955-ben Kovacsics átkérte a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból.
- 27 Vida Zoltán (1906–2006) könyvtáros. A Lónyay utcai református gimnáziumban folytatta középiskolai tanulmányait. 1923-as érettségijét követően a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre vették fel, ahol közgazdászként végzett. Ezután itt dolgozott fizetés nélküli gyakornokként, majd tanársegédként. 1937-ben börtönben tartották, majd hadifogságban volt. 1949 januárjában került a KSH-ba. Rövid ideig a közgazdasági, illetve a mérlegosztály, majd 1974-es nyugdíjba vonulásáig a könyvtár munkatársa volt. 1979-től a hivatal törzsgárdatagjai közé tartozott.
- 28 Germanus Gyula (1884–1979) orientalista, egyetemi tanár.
- 29 Körmendi Gábor (1946–1997) könyvtáros. 1972-ben került a könyvtárba, 1993-tól haláláig az olvasószolgálatot vezette. Részt vett a Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztályának vezetőségében. A *Statisztikai adatforrások. Bibliográfia 1990–1994* című kiadvány, valamint számos személyi bibliográfia összeállítója volt.
- 30 Balás Judit (1939) könyvtáros.
- 31 Lossonczy Ibolya (1906–1992) szobrász, könyvtáros. 1955 szeptemberében került a könyvtárba. Kezdetben kölcsönzéssel, majd egyetemi jegyzetek feldolgozásával, 1958-tól címleírással és az újonnan érkezett statisztikai kiadványok nyilvántartásával foglalkozott. Dányi „szorgalmas, művelt, több idegen nyelvet beszélő” munkatársként jellemezte.
- 32 Lossonczy Tamás (1904–2009) festő.
- 33 Fügedi Erik (1916–1992) középkortörténész. 1965-től a könyvtár munkatársa, 1971 és 1980 között a könyvtár kutatócsoportjának vezetője volt.
- 34 Perjés Géza (1917–2003) hadtörténész. Historiográfiai, történeti statisztikai és irodalomtörténeti témákkal is foglalkozott. 2005-ben *Az értelem bátorsága* címmel jelent meg emlékkötete.
- 35 Dávid Zoltán (1923–1996) történész, demográfus, a KSH Levéltárának alapító igazgatója 1975 és 1983 között. A magyarországi népesedés- és várostörténet, illetve a Kárpát-medence nemzetiségeinek jelentős kutatója volt.
- 36 Andorka Rudolf a vele készült életútinterjúban Dányi személyes bátorságának tudta be, hogy felvette Bibót. Valójában Bibót Kállai Gyula, a Magyar Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány elnökhelyettese utasítására alkalmazta a hivatal. Dányi megfogalmazásában: „*Felsőbb szervek rendelkezésére került állományunkba.*”
- 37 Ferge Zsuzsa (1931) szociológus, egyetemi tanár, akadémikus. 1950 és 1968 között a KSH munkatársa volt.
- 38 Cseh-Szombathy László (1925–2007) szociológus, demográfus, egyetemi tanár, akadémikus. 1957-től 1974-ig dolgozott a KSH-ban.
- 39 Hegedűs András (1922–1999) szociológus, politikus, 1955–1956-ban Magyarország miniszterelnöke. 1961 és 1963 között a KSH elnökhelyettesi posztját töltötte be.
- 40 Cseres Tibor (1915–1993) író. Leghíresebb regénye, a *Hideg napok* 1964-ben jelent meg.
- 41 Móricz Miklós (1886–1966) statisztikus, történeti demográfus, újságíró. 1933 és 1944 között az ő szerkesztésében jelent meg a *Statisztikai Tudósító* című napilap. 1955 októberétől

- december közepéig a könyvtár állományon kívüli, ideiglenes jellegű alkalmazottja volt. (Heinz Ervin erről így emlékezett meg: „Az akkori Könyvtár sok intelligens, korrekt úrnak adott kenyeret, most hirtelen Krisztics Sándor politológus [egykor pécsi egyetemi tanár] és Móricz Miklós [a nagy író öccse] jut eszembe. Csodáltam felkészültségüket és maradandó alkotásaikat...”) Móricz válogatott tanulmányainak két kötetét 2003–2004-ben jelentette meg a KSH Levéltára.
- 42 Markos György (1902–1976) geográfus, a gazdaságföldrajz kutatója.
- 43 Má dai Lajos (1917–1992) demográfus, címzetes egyetemi tanár. 1939-ben került a KSH-ba.
- 44 Péter György (1903–1969) közgazdász, statisztikus, 1948-tól haláláig a KSH elnöke, 1950-től a közgazdaságtudományi egyetem tanszékvezető egyetemi tanára.
- 45 Lásd: 2. számú jegyzet.
- 46 Jean Fourastié (1907–1990) francia közgazdász, szociológus, demográfus.
- 47 Horváth Róbert (1916–1993) közgazdász, statisztikus, demográfus, tudománytörténész, 1954-től 1986-ig a szegedi egyetem statisztikai tanszékének vezetője, 1957-ben a jogtudományi kar dékánja. Közel kétszázötven szakcikket és monográfiát, tizenhat felsőoktatási jegyzetet és jegyzetrészt, mintegy százhusz recenziót publikált főként közgazdasági elméleti, gazdaságpolitikai, gazdaságstatisztikai, statisztikai elmélettörténeti, demográfiai és történeti demográfiai témákban.
- 48 Bél Mátyás (1684–1749) evangélikus lelkész, történétíró, tanár. *Notitia Hungariae novae historico geographica* címmel elkészítette Magyarország összes településének részletes jellemzését.
- 49 Vekerdí László (1924–2009) irodalom-, tudomány- és művelődéstörténész, könyvtáros. Közel ötszáz tudományos és ismeretterjesztő írás szerzője.
- 50 Benedek István (1915–1996) pszichiáter, irodalom-, művelődés- és orvostörténész, író.
- 51 Berend T. Iván (1930) történész, egyetemi tanár, akadémikus, 1973-tól 1979-ig a közgazdaságtudományi egyetem rektora, 1985 és 1990 között az MTA elnöke.
- 52 Csizmadia Andor (1910–1985) jog- és közigazgatás-történész, egyetemi tanár, 1964 és 1968 között a pécsi jogi kar dékánja.
- 53 Katus László (1927) történész, a Kárpát-medence nemzetiségeinek és Magyarország XVIII–XIX. századi társadalom- és gazdaságtörténetének kutatója. Egyháztörténeti és historiográfiai tárgyú cikkeket is publikál; egyetemi tankönyvet tett közzé a középkor történetéről. Válogatott tanulmányainak kötete *Sokszólamú történelem* címmel 2008-ban látott napvilágot.
- 54 Cs. Szabó László (1905–1984) író, esszéista. 1948-ban emigrált; előbb Rómában és Firenzében, majd Londonban telepedett le.
- 55 Babanászisz Szerjosz–Sulász Kosztász: A görög kapitalizmus néhány jellemző vonása. Budapest, 1974, Nehézipari Minisztérium Ipargazdasági és Üzemszervezési Intézet.
- 56 Kovács Máté (1906–1972) könyvtáros, irodalomtörténész, művelődéspolitikus. 1949 és 1956 között a debreceni egyetemi könyvtárat, 1952 és 1954 között – Mátrai Lászlóval és Haraszthy Gyulával – az MTA könyvtárat, 1956-tól az ELTE könyvtártudományi tanszékét vezette.
- 57 Vásárhelyi Judit (1944) környezetvédő, könyvtáros, tanár. 1972 és 1982 között működött a KSH könyvtárában.
- 58 Földes Béla (1848–1945) közgazdász, statisztikus, egyetemi tanár, akadémikus.
- 59 Samu János (1905–1983) költő, műfordító. 1945-től Mezőkövesd környékén, Kács községben élt.

* * *

IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források, kéziratok

- KSH Könyvtár V B 1278. A Központi Statisztikai Hivatal elnökének meghívója a korábban politikai okokból elbocsájtott és sérelmet szenvedett munkatársak rehabilitációjának ünnepségére.
- KSH Könyvtár V B 1375. Ajtay Kálmán levele Kovács Istvánnak.
- KSH Könyvtár V B 1389. Dr. Bibó István KSH könyvtári személyi anyaga (1963. máj. 8.–1978. jún. 15.).
- MOL XXXII-23-i-3. A KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat iratai (1831–1976). 36–37. doboz.
- Olvasók könyve. Központi Statisztikai Hiv. Könyvtára. [1956–1968]

Forrásközlések, interjúk, névtárak

- Beszélgetés dr. Dávid Zoltánnal, a KSH Levéltárának igazgatójával. = Grafikon, 1978. 2. sz. 8–9. o.
- Bibó István a KSH Könyvtárban. Születésének 100. évfordulójára. Szerk.: Nemes Erzsébet. Budapest, 2011, KSH Könyvtár.
- iparos: Tűrák, korrektúrák és korrekt urak. = Grafikon, 2001. 1–2. sz. 10–13. p.
- Lakatos Miklós: Beszélgetés Szelényi Ivánnal. = Statisztikai Szemle, 2009. 9. sz. 950–957. p.
- A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal személyzetének rangsora. 1941. május hó. Budapest, 1941, k. n.
- A M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal személyzetének rangsora. 1943. április hó. Budapest, 1943, k. n.
- „...megtanítottak arra, hogy tanulni és dolgozni kell”. Javorniczky István beszélgetése Andorka Rudolfal. = Századvég, 2006. 2. sz. 133–178. p.

Kézikönyvek

- Dányi Dezső (1921–2000) műveinek válogatott bibliográfiája. Összeáll.: Huszár Márta. Szerk.: Nemes Erzsébet. Budapest, 2009, KSH Könyvtár.
- Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. XI. köt. Budapest, 1992, Argumentum – MTA Könyvtára. 50. p.
- Kovacsics József (1919–2003) műveinek válogatott bibliográfiája. Összeáll.: Rettich Béla. Szerk.: Nemes Erzsébet. Budapest, 2008, KSH Könyvtár.
- Magyar könyvtártörténeti kronológia 996–2007. 1–3. köt. Összeáll.: Gerő Gyula. Budapest, 2009, Országos Széchényi Könyvtár.
- Révai új lexikona. 1–19. köt. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. Szekszárd, 1996–2008, Babits. Új magyar életrajzi lexikon. I–VI. köt. Főszerk.: Markó László. Budapest, 2001–2007, Magyar Könyvklub, Helikon.
- Váci életrajzi kislexikon. Szerk.: Székelyhidi Ferenc. [Vác], 2011, Arcus.hu Kft. 34. p.

Tanulmányok

- Ajtay Kálmán: Adalékok a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára történetéhez (1867–1944). In: A Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának Évkönyve 1956–57. Szerk.: Kovacsics József. Budapest, 1958, Statisztikai Kiadó. 57–81. p.

- B. P.: Dr. Csahók István (1941–2002). = Statisztikai Szemle, 2002. 12. sz. 1120. p.
- Balás Judit: Egy könyvtárszervező történeti demográfus pályája. In: Tanulmányok Dányi Dezső 75. születésnapjára. Szerk.: Visi Lakatos Mária. Budapest, 1996, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat. 209–213. p.
- Bátonyi Viola: A könyvtár mint menedék. = Könyvtári Levelező/lap, 2006. 11. sz. 9–11. p.
- Füzéki István emlékezete. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 12. sz. 22–26. p.
- Jeney Andrásné: Dr. Dávid Zoltán (1923–1996). = Statisztikai Szemle, 1996. 11. sz. 958–959. p.
- Kápolnai Iván: Vida Zoltán (1906–2006). = Könyvtári Figyelő, 2006. 2. sz. 300–302. p.
- Mike Gyula: A Központi Statisztikai Hivatal 1945–1946. évi munkássága. = Magyar Statisztikai Szemle, 1947. 1–2. sz. 51–58. p.
- Nemes Erzsébet: Bibó István életútjának főbb állomásai. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 12. sz. 51–54. p.
- Nemes Erzsébet: Vida Zoltán 1906. június 15–2006. június 5. = Grafikon, 2006. 6–8. sz. 18. p.
- Rózsa Dávid: Egy „kiemelkedő minőségű könyvtáros”. Bibó István és a KSH könyvtára. = Könyvtári Levelező/lap, 2011. 10. sz. 3–7. p.
- Szász Kálmán: Körömdi Gábor. = Grafikon, 1997. 6. sz. 2. p.
- Visi Lakatos Mária: Körömdi Gábor (1946–1997). = Statisztikai Szemle, 1997. 11. sz. 964. p.

Rózsa Dávid–Lencsés Ákos

A Kovács Máté Alapítvány közleménye

A 2001-ben közhasznú fokozatot elnyert Kovács Máté Alapítvány Kuratóriuma ezúton köszöni meg mindazok támogatását, akik 2010. évi személyi jövedelemadójuk egy százalékát a 2011. évben az alapítvány adószámára utalták át. A felajánlott összeget a Kuratórium oktatói és hallgató pályázatok jutalmazására és ösztöndíj-támogatásra szeretné fordítani.

Az alapítványhoz 2012-ben is eljuttatható a 2011. év személyi jövedelemadójának egy százaléka; adószámunk:

18084908–1–41 Kovács Máté Alapítvány.

Annak érdekében, hogy szakmánk e nemes célú alapítványa tovább folytathassa munkáját, támogathassa az utánpótlás nevelését, tisztelettel kérjük és várjuk Kovács Máté tanítványait, tisztelőit, s mindenkit, akik felelősséget éreznek ügyünk iránt: ebben az évben adójuk társadalmi szervezetnek, alapítványnak átutalható egy százalékát ajánlják fel a Kovács Máté Alapítvány számára.

Az alapítvány célja (részlet az Alapító Okiratból):

a magyar művelődés ügyének, közelebbről a magyar könyvtári kultúra fejlesztésének támogatása (oly módon, hogy tehetséges és rászoruló, a magyar felsőfokú könyvtárosképző intézményekben tanuló fiatalok egyetemi és főiskolai tanulmányaihoz anyagi és erkölcsi támogatásként ösztöndíjat biztosítson); Kovács Máté szellemi hagyatékának gondozása; fiatal könyvtárosok továbbképzésének támogatása (doktori program, részvétel tudományos konferencián, publikációk megjelenítése stb.).

*Hangodi Ágnes
kuratóriumi titkár*

Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei sorozat összevont XIV–XV. kötete¹

Az Egyetemi Könyvtár évkönyveinek láncolata hosszú, rangos múltra tekint vissza. Az évkönyvek története szorosan összefügg az Egyetemi Könyvtár históriájával: mindig akkor került sor a sorozat indítására vagy megújítására, amikor az intézmény életének új szakaszához érkezett.

1962-ben jelent meg az első kötet.² Szerkesztői Mátrai László főigazgató és a gyűjtemény két vezető munkatársa, Tóth András, valamint Vértesy Miklós, a magyar könyvtárügy meghatározó személyiségei voltak.

Mátrai László akadémikus már az 1959-ben megrendezett egyetemi könyvtári konferencián meghatározta a tudományos szakkönyvtárak feladatát, hogy e bibliotékáknak aktív szerepet kell vállalniuk a tudományterületek könyvtári – bibliográfiai – dokumentációs gondozásában. Így bekapcsolódhatnak az ország tudományos vérkeringésébe és valóban tudományos könyvtárosokká nevelhetik dolgozóikat.³ Ennek szellemében indult dicsőséges útjára a sorozat; az első évkönyv előszavában Mátrai ismételten kiemeli: „*Felfogásunk szerint a tudományos könyvtár [...] csak akkor töltheti be hivatását, ha minél több dolgozója ismeri alkotó – tudományos kutatómunka – révén a tudományos kutatás módszertanát és legújabb eredményeit.*”⁴

A sorozat lendületes kezdés után 1972-ben megszakadt. Az újraindulásra hosszú szünet után, 1997-ben Szögi László főigazgató kezdeményezése nyomán került sor.⁵ A sorozat feladata azonban már némileg módosult: nemcsak a könyvtárral szoros kapcsolatban álló egyetemi professzorok, tudósok újabb médiuma kívánt lenni, hanem teret nyitott sok ifjú, vagy még ifjabb tehetséges munkatárs publikációi számára is.⁶

Amíg az első sorozat túlnyomórészt az Egyetemi Könyvtár gyűjteményeihez vagy általános könyvtártudományi problémákhoz tartozó cikkeket közölt, addig az évkönyvek új folyama – bár folytatták a régi számozást – már ezen a tematikán túllépve tesz közzé tanulmányokat, és ezért az egész művelődéstörténész, irodalomtörténész és történész szakma érdeklődésére számot tarthat.

Az évkönyvek visszatérő rovatai lettek: egyetemtörténet és történettudomány, irodalomtörténet, művelődéstörténet, emellett értékes fejezet fogja össze az Egyetemi Könyvtár kincseiből, becses régi gyűjteményeiből merítő tanulmányokat és forrásközléseket.

Az évkönyvek illusztris szerzőinek köre máig megmaradt, az első sorozatban publikáló nagy elődök (Mátrai László, Borzsák István, Engel Pál, Geric József, Hermann Zsuzsanna) sora folytatódott a második ciklusban, ahogy a most bemutatandó kötet szerzőgárdája is a korábbi időszak nagyjaihoz mérhető.

Az évkönyv-sorozat frissen megjelent, összevont kötetének szerkesztője Szögi László, az Egyetemi Könyvtár főigazgatója, az Egyetemi Levéltár igazgatója, a

Bölcsészettudományi Kar Történeti Intézetének docense; kiadója az ELTE Egyetemi Könyvtára. A négyszáz lapos kötet tizenhét tanulmányt ad közre, négy témakör köré csoportosítva: egyetemtörténet és történettudomány; az Egyetemi Könyvtár történetéből; művelődéstörténet és társadalomtörténet; a Mohács előtti hazai humanizmus emlékei az ELTE Egyetemi Könyvtárában.

A publikációk sorát Szögi László nyitja meg: *Az egyetem nélküli ország egyetemistái Mohács előtt. A középkori Magyarország peregrinusai*. Szögi László peregrinációra vonatkozó sok évtizedes kutatásainak a középkort érintő részét összegzi e publikációban. Hatalmas adattömeg összesítésével világosan kirajzolódó tendenciákat tud felvázolni, amelyeket összefoglaló táblázatokban, grafikonokkal tesz szemléletessé. Megtudjuk például, hogy Mohács előtt mintegy tizenkétezen iratkoztak be a külföldi egyetemekre, amelyek közül Bécs és Krakó volt a legnépszerűbb, e két városban több mint tízezen jegyezték be magukat a matrikulákba. A legtöbben Szepes és Pozsony megyéből, illetve Nagyszében és Brassó körzetéből érkeztek. A szerző az összegzés mellett további kutatási feladatokat is kijelöl: a diákok későbbi karrierjének nyomon követésére, egy egységes hallgatói pályakövetési program kidolgozásának fontosságára hívja fel figyelmünket – amely nemcsak a középkort illető parancs és kihívás...

A kötet tanulmányai magyar történeti vonatkozásúak, de a legtöbb dolgozat tárgya az egyetemes történethez is kapcsolódik.

A soron következő két írás a magyar művelődés és oktatás XX. századi történetének két epizódját villantja fel.

Kosztricz Anna tanulmánya bemutatja, hogyan törekedett a magyar koalíciós kormány a második világháború után a már jól bevált recept szerint az egyenrangú kulturális–tudományos kapcsolatfelvételre a Szovjetunióval. Eszerint a Nyugat-Európa több országában már 1927 óta létező Collegium Hungaricumok mintájára Moszkvában is létrehozandó lett volna ilyen intézmény. Az együttműködés azonban csak a szovjet igényeknek megfelelő módon, az érdekszférába tartozó kis ország – befolyásos nagyhatalom viszonylatában volt kivitelezhető, amely az ösztöndíjasok taníttatásán a Szovjetunióban képzett kádereket értette, elutasítva a tudósok együttműködésén és a magyar kultúra népszerűsítésén alapuló paritásos viszonyt.

Latorcai Csaba tanulmányában azt vizsgálja, hogy az országgyűlés felsőházában fellépő katolikus főpapok hogyan szóltak hozzá a Horthy-kor kulturális törvénytervezeteihez. Ismertetése túlságosan is azonosul a megszólaló püspökök álláspontjával, így a megszólalások háttérét nem sikerül maradéktalanul feltárnia.

Az Egyetemi Könyvtár sohasem feledkezett meg saját történetéről. E kötetben három ilyen tárgyú tanulmányt találunk. Knapp Éva az *Egyetemi Könyvtár könyvtárosainak lajstromát* állította össze a jezsuita korszakban. Kazimír Edit az Egyetemi Könyvtárra vonatkozó Pesti Napló-beli híreket gyűjtötte csokorba. Tóth Péter, a londoni egyetem kutatója – korábban az Egyetemi Könyvtár munkatársa –, a könyvtár gyűjteményéből ad közre kódextöredékeket.

Tágabb kultúrtörténeti kontextusba ágyazódnak a következő szakasz tanulmányai. Például Bíbor Máté János *Mozart és a magyarok* című tanulmánya összesíti Mozart életének és alkotásainak magyarországi kapcsolatait. Megtudjuk, hogy Mozart egyetlen alkalommal látogatott Magyarországra, Pozsonyba. Persze Bécsben számos magyarral találkozott, főként főurakkal. A magyar zenei motívumok részletesebb feltárása azonban még várat magára.

A kötet sokoldalúságát jellemzi a nőkérdés XIX. századi karikatúrisztikus ábrázolásai alapján Fabó Edit tanulmánya az emancipáció lassan haladó menetéről. A gazdagon illusztrált cikk a nőemancipációt kigúnyoló korabeli karikatúrái ezúttal figyelemre méltó elemzés tárgyai.

A magyar művelődéstörténet számára alapvető tanulmányokat közöl a kötet már említett negyedik része, amely a Mohács előtti magyarországi humanizmusnak az Egyetemi Könyvtárban található emlékeit dolgozza fel. Az itt közzétett kilenc tanulmány a *Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán* című kiállításhoz kapcsolódó tudományos ülés⁷ anyagait tartalmazza.

Kulcsár Péter – aki szintén az Egyetemi Könyvtár műhelyéből került miskolci professzúrára – humanista szövegek kritikai kiadásáról értekezik. Érzékelteti velünk a filológia izgalmait, ahol is „előfordul, hogy a jó szöveg a rossz... a hiba néha nem ott ered, ahol felbukkan.”⁸

Pajorin Klára a firenzei tudományos élet kiemelkedő alakjának, *Ióannész Argüropulosznak magyarországi hatását* boncolgatva bebizonyítja, hogy a magyar humanizmus luminózus alakjai tulajdonképpen az ő köpönyegéből bújtak ki.

Ritoókné Szalay Ágnes *Janus Pannonius írói hagyatékának* egy fontos szeletét, levélgyűjteményének 1515-ből származó másolatát veszi górcső alá, visszafelé göngyölítve ennek eredetét. A papír minőségétől a kézírások vizsgálatán át jutunk a kézirat történetéig. Bár e levelek már ismertek voltak, a szöveg-hagyomány történetéhez mégis számos újdonsággal szolgálnak. A tanulmány összegzése szerint ezen 1515-ös másolatgyűjtemény kiadásra készült. (A függelékben négy levél olvashatunk is e kollekciónak.)

Wéber János Váradi Péter kalocsai érsek humanista kapcsolatait rekonstruálja. Az Egyetemi Könyvtárban őrzött Váradi-levelek széleskörű kapcsolatrendszeréről tanúskodnak: Váradi a Budán működő platonista akadémiával állott kapcsolatban, amelynek tagjai viszont az olasz Ficínóval érintkeztek. Lelkesen dolgozták fel Ficino szövegeit. A kör politikailag is együttműködött, Váradi Péterre egy összeesküvés árnyéka vetült, amely letartóztatásához vezetett. Kiszabadulása után, az 1490-es években magyar diákok itáliai tanulmányait egyengette.

A pálos élet a legszebb a világon! – tudjuk meg Romhányi Beatrix tanulmányából, amely a pálos élet forrásait adja közre a középkor végi Magyarországról.

A már említett *Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán* című kiállításhoz igazodva adódik alkalom Wehli Tünde számára, hogy rávilágítson három kivételes kódex ismertetésével (*Tetraevangelion*, Pseudo-Clemens Romanus *Itinerarium*-kézírata és Vincentius Bellovacensis *Speculum historialéja*) arra, hogy az Egyetemi Könyvtár gyűjteménye könyvfestészeti szempontból is Magyarország egyik legjelentősebb együttese.

A XIX. század első évtizedeiben komoly érdeklődés mutatkozott a korábbi kéziratok és képek faksimile-kiadása iránt. Az akkori nyomdatechnika már lehetővé tette a reprodukciót, ezáltal a régi kéziratok szélesebb körben való tanulmányozása valósulhatott meg. A legpontosabb képi bemutatásokat pedig a fényképezés XIX. század végi elterjedése oldotta meg. Papp Júlia az Egyetemi Könyvtár saját metszet- és könyvritkaságainak XIX. századi hasonmásait gyűjti össze és dokumentálja.

Boreczky Anna művészettörténész a *Magyar királyok elfeledett képmás-sorozatát* mutatja be a Thuróczy-krónika egy XV. századi kéziratos példányában. A

Heidelbergben őrzött krónika illusztrációi a magyar történelem iránti nyugat-európai érdeklődés tanúbizonyságai.

Nem lehet, csak fájdalommal megemlékezni a ferences prédikáció-szerzőkkel foglalkozó tanulmányról, pontosabban annak szerzőjéről, Bárczi Ildikóról, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régi Magyar Irodalom Tanszékének docenséről, aki a kötet kiadásakor már nem volt az élők sorában.

A magyar és a nemzetközi tudományos élet 2009 elején veszítette el egyik ismert és elismert kutatóját. Az Egyetemi Könyvtár évkönyvének szerzői közül többeket ért az a megtiszteltetés, hogy együtt dolgozhattak Bárczi Ildikóval. Emléke, szellemisége és munkája tovább él kutatási eredményeiben és tanítványaiban. 1805 körül Gruber így ír az ideális könyvtárvezetőkről: *„többnyire csak azokat emelik a megbecsülésnek erre a fokára, akik másokat mind a tudományok iránti szeretetben, mind tudásban, mind erkölcsi téren, mind emberségben felülmúlnak... aki erre a méltóságra áhítozik, már érdemeket szerzett legyen a tudományok világában; hogy jól ismerje a bibliográfia tudományát és a tudományok történetét, kiváló emlékezőtehetséggel legyen megáldva, s ismerje annyira mind a régi, mind a modern nyelveket, hogy ne csak a könyvek és kéziratok címét tudja nehézség nélkül elolvasni és megérteni, hanem az ezekben foglaltakba mélyebben is be tudjon hatolni, és hogy végül tanácsával, s ha a dolog úgy hozza magával, tudományos képzettségével is, külföldieknek és idegeneknek feltűnés és üres dicsőségahajhászás nélkül segítségére lehessen.”*⁹ Ezeket a sorokat olvasva magunk előtt láthatjuk Bárczi Ildikót, aki könyvtárosként is dolgozott az ELTE BTK Görög Nyelv és Irodalom Tanszékén, de a fenti sorok egyéb jelzőit is mintha csak rá szabták volna. A Sermones Compilati kutatócsoport alapító tagjaként elmélyült latin nyelvismeretről tett tanúbizonyságot, tanulmányait francia nyelven is publikálta. Az elektronikus szövegkiadásokhoz kapcsolódó kutatások (Temesvári Pelbárt, Laskai Osvát) ihlették az évkönyvben szereplő tanulmányát is, amely tökéletesen illeszkedik korábbi publikációi sorába. Rá emlékezve adják közre tanítványai (Rajhona Flóra és Bíbor Máté János) a függelékben az irodalomtörténész életművének bibliográfiáját.

Nyilván a támogatónak, a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumnak is köszönhetően ez a kettős évkönyv keménytablás formátumban jelent meg, tehát fizikai létében is ki fogja állni az idők próbáját, az érdeklődő olvasók rohamait.

Az eddigi évkönyvek mindhárom választott címlap-illusztrációja fölkelte a figyelmet, már küllemével is művel, de az újabb évkönyv-sorozat címlapja eligazítja még a nem szakértő lelkeket is. A korábbi évkönyv-sorozat első köteteinek borítóján a Cornides-kódex egy-egy oldalát láthattuk, az újabb darabok pedig az Egyetemi Könyvtár épületének 1875-ből származó illusztrációját hozták. A mostani évkönyv folytatja és megújítja a hagyományt, amennyiben az Egyetemi Könyvtár 1781-ből származó – Philipp Binder kezeit dicsérő – ex librisét prezentálja. Az ex libris félmegtelen ifja lanttal a kezében Apollót személyesíti meg, körülvéve a tudomány rekvizitumaival. A metszeten megrajzolt harsona talán a felvilágosodás jegyében művelődésre hívó ébresztőt hivatott fülünkbe zengeni. Az egész ex libris középpontjában az egyetem ma is használt címere látható, amelyre az istenség egyenesen rátámaszkodik.

Bátran állíthatjuk tehát, hogy az ismertett évkönyv nem csak a filozofoknak izgalmas olvasmány, tanulmányai közt mindenki talál ingyencséget. A kötet tartalmában és formájában is méltó az Egyetemi Könyvtár 450. jubileumi évéhez. A

376 éves Bölcsészettudományi Kar és a 62 esztendő budapesti felsőfokú könyvtárosképzés nevében boldog születésnapot kívánunk, az ünnepeltet Isten éltesse sokáig, míg a Duna ki nem szárad bokáig!

[Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. XIV–XV. Egyetemi Könyvtár, Budapest, 2011. 416 p.]

JEGYZETEK

- 1 Az Egyetemi Könyvtár fennállásának 450. évfordulója alkalmából a könyvtár dísztermében 2011. november 10-én tartott jubileumi ünnepségen Kiszl Péter által elmondott könyvismeretetés szerkesztett és jegyzetekkel ellátott változata.
- 2 Mátrai László–Tóth András–Vértesy Miklós (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. I. Tankönyvkiadó, Bp., 1962. 222 p.
- 3 Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár története és gyűjteményei. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2008. 161. p.
- 4 Mátrai László–Tóth András–Vértesy Miklós (szerk.): i. m. 1962. 8. p.
- 5 Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. VII–VIII. Egyetemi Könyvtár, Bp., 1997. 431 p.
- 6 Szögi László (szerk.): i. m. 1997. 17. p.
- 7 A Mohács előtti Magyarországi humanizmus emlékei az ELTE Egyetemi Könyvtárban. Tudományos ülés. ELTE Egyetemi Könyvtár, 2008. június 6.
- 8 Szögi László (szerk.): Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös nominatae. XIV–XV. Egyetemi Könyvtár, Budapest, 2011. 270. p.
- 9 V. Windisch Éva: Fejezet a könyvtárosi pálya magyarországi kialakulásának történetéből. = Magyar Könyvszemle, 1957. 2. sz. 149. p.
http://epa.oszk.hu/00000/00021/00228/pdf/MKSZ_EPA00021_1957_73_02_136-153.pdf

Bella Katalin–Kiszl Péter